

ב.ו.ל.ט.י.ן

גליון מס' 408

ב ט א ו ן א י ג ו ד י ו צ א י ס י ן

אוגוסט – ספטמבר 2012 ♦ שנה 59 ♦ אלול תשע"ב – תשרי תשע"ג מוסף עברי

www.jewsofchina.org

שנה טובה ומבורכת

בתמונה: תדי קאופמן ז"ל וגב' גאו יאנפינג, שגרירת סין בישראל

טיול שנתי עם צוות שגרירות סין לעמק חפר

בשולחן הנשיאות (משמאל לימין): רוני עידן, מירב ברנרס, גב' גאוןפינג - שגרירת סין בישראל, תדי קאופמן

ראש המועצה האזורית רוני עידן, מתרגמת מירב ברנרס

תדי קאופמן נושא דברים

מזכיר עיתונות המועצה דר לפונד

באולם - קבלת הפנים

תוכן העניינים

איגוד יוצאי סין

נוסד ב-1951

תל-אביב, "בית-פונבה",

רח' גרוזנברג 13,

e-mail: igud-sin@013.net

טל. 03-5171997 פקס. 03-5161631

"מטרת האיגוד היא לארגן את תושבי סין והמזרח הרחוק לשעבר לסייע הדדי ולשיתוף-פעולה".
(מתוך תקנון האגודה)

עורך ראשי: תד' קאופמן

חברי המערכת: דניאל דנילוב,

יוסי קליין, יהודית סנדל ותדי

פיאסטונוביץ'

מטרות ה"בולטין"

בהוציאם לאור את ה"בולטין", איגוד יוצאי סין בישראל שואף לענות על הצרכים שלהלן:

1. לעודד את תחושת השותפות בין תושבי הקהילה היהודית לשעבר של סין.
2. לקיים ערוץ של קשר בין יוצאי סין בישראל ובגולה.
3. לסייע באיסוף, שימור והוצאה-לאור של מסמכים היסטוריים העוסקים בחיי אותה קהילה.
4. לסייע לאיגוד יוצאי סין במילוי מטרותיו, במיוחד אלה שעוסקים בסיוע סוציאלי ובמלגות חינוכיות לבני דור ההמשך של יוצאי סין בישראל.

איגוד יוצאי סין

ת.ד. 29786

תל אביב 61297

Kindly note our address:

Igud Yotzei Sin

P/O/B/ 29786

Tel Aviv 61297 Israel

5	ביתי הישן בשנחאי
6	תודה לאסיה קוגן
7	במקום פרחים
8	New Israel's Messenger
9	שלום שנחאי
10	ת.ד. 29786
11	סמלים של שלום
12	נוכחותם של יהודי רוסיה בסין
16	תדי, האיש ופעלו
17	השבט האבוד מסיין
18	הרפתקאות שנחאי
19	חרבין היהודית-רוסית
22	לפני מלחמת העולם השנייה
23	כשעבר פוגש בעתיד
24	נשיא אוניברסיטת בר-אילן
29	סין וישראל (המשך)
30	הסודות של שנחאי
31	על קשרי הידידות עם סין
32	הסודות של שנחאי
33	סיפור משפחתי
	סגירת סין בישראל
	אורחת של אגודת ידידות סין
	לזכרה של שרה רוס

לקוראינו הכותבים

1. כל חומר הנשלח ל"בולטין" לשם פרסום חייב להיות מודפס. מאמרים ומכתבים בכתב יד לא יתקבלו לטיפול.
2. כל מאמר - זיכרון פרטי חייב להיות חתום ע"י הכותב. המאמר יפורסם ללא עריכת מערכת (כלשונו), ואין מערכת "בולטין" מקבלת על עצמה כל אחריות על תוכנו.
3. חומרים שנשלחו למערכת "בולטין" לא יוחזרו לשולח.
4. כבעבר, שמחה מערכת "בולטין" לקבל מקוראינו מכתבים ומאמרים, ומזמינה אתכם להמשיך ולהשתתף השתתפות פעילה בחיי בטאוננו.

בית הישן בשנחאי

סטון יקובי

ארבעים שנה לאחר שמשפחת ששון עזבה את סין, ביקר בה ששון יקובי פעם נוספת. במאמר זה הוא מספר כיצד הגיעה משפחתו מבגדד לשנחאי בתחילת המאה ה-20, וכיצד הוא ויהודים אחרים שבו לשנחאי בחיפוש אחר עברם.

הופעתי לאוויר העולם כמו חמשת אחי ואחיותי במקום זה ומרוחק ממנהגי אבותינו וכל זה כתוצאה מצירוף מקרים. בחשבון הסופי, אנו מברכים את הגורל שנדודי הורינו הובילו אותם לשנחאי, שם קיבלנו חינוך באווירה קוסמופוליטית של עיר אשר השפיעה עלינו לאורך כל חיינו.

דווקא בתוך האוכלוסייה הסינית המקומית ובין זרים אחרים, יכולנו לשמור במלוא מובן המילה על יהדותנו באווירה של חופש והתפתחות, מבלי לחוות אסונות אשר פקדו יהודים רבים בארצות אחרות.

אבי נולד בבגדד. בצעירותו השלים לימודי רבנות ועם נישואיו נאלץ לעזוב במהירות את עיראק עם קרובי משפחה צעירים אחרים מאימת הגיוס לצבא העות'מאני. באותו זמן, גייסו התורכים לצבא צעירים רבים מכל חלקי האימפריה לאימונים לקראת מלחמות בלתי פוסקות בבלקן, והיהודים ידעו שמשם חוזרים מעטים בלבד.

הורי עשו דרכם לנמל בצרה ועלו על ספינה בריטית אשר עשתה דרכה לקרצ'י ומשם להודו הבריטית, כאן החלו הנדודים דרך הודו, בורמה, סינגפור, מקהילה יהודית אחת לשנייה, ביקרו גם בג'קרטה באינדונזיה. לבסוף הגיעו להונג-קונג ושם נולד בנם הבכור. זה קרה מספר חודשים לפני המהפכה בסין, אשר התרחשה באוקטובר 1911, ובסופה הודחה שושלת צ'ין והוכרזה רפובליקת סין.

זמן קצר אחר כך הגיעו הורי לשנחאי, ומצאו בה קהילה יהודית אשר השפיעה רבות על חיי היהודים בסין כולה. אבי לא רחש אהבה רבה לשפה האנגלית, אך יחד עם זאת התפעל משיטת הניהול, הסדר והמשמעת הבריטית. על כן החליט שילדיו צריכים לקבל חינוך בבית ספר אנגלי ולא יהודי, אשר רמת הלימודים בו הייתה נמוכה לפי דעתו. הוא נהג לומר: "כל הנחוץ לחינוך היהודי תקבלו בבית".

מובן, שהחלטה זו גררה אחריה זעם מצד מנהיגי הקהילה היהודית, אך אבי לא נכנע. מחיר החינוך היה גבוה למדי, אך הוא קיבל

על עצמו את האתגר, דבר שאילץ אותנו לרדת ברמת החיים ולחיות באזור מעורב שם התגוררו סינים וזרים אחרים. רק מאוחר יותר יכולתי להבין את התועלת במגורים אלו - קשרים הדוקים נוצרו עם שכנינו הסינים, אשר רובם היו מהמעמד הבינוני, ואיתם נוצרו יחסים נפלאים. תועלת נוספת היוותה העוזרת הסינית, אשר לא ידעה אנגלית אך העסקתה הייתה זולה יותר, וכך רכשנו את היכולת לדבר סינית בניב של תושבי שנחאי, כולל אבי.

אבי גם היה מודאג מכך, שיתעורר בנו הרצון לטעום ולהתפנק מהמאכלים של המטבח הסיני הלא כשר מחוץ לבית. על כן הביא לביתנו טבח מחבל קטנון, אשר בישל מאכלים מותאמים לנו מתוך המטבח הסיני. עד היום איני יודע כיצד למדתי לאכול בעזרת המקלות הסיניים, אך עשיתי זאת באמנות רבה והעברתי את הידע לאשתי ולבני אשר נולד בישראל.

כאשר לפני חודש הגענו, קבוצה של יוצאי שנחאי ("Passover Reunion Group") מקץ שנים רבות לעיר, מצאנו אותה שונה לחלוטין. מעטים מאתנו זיהו רחובות, חזית הבתים והחנויות השתנו. למזלנו, קיבלנו העתק ממפה ישנה של שנחאי ורשימה של רחובות עם שמות חדשים דבר שעזר לחלק מהאנשים לזהות מקומות בהם התגוררו פעם.

ללא מאמץ מצאנו את הרחוב הראשי, ננקין רוד, כאן, התרחקתי מהקבוצה, צעדתי במורד הרחוב כחמישה קילומטר לעבר נהר וומפו, הרחוב נראה לי סואן הרבה יותר מאשר בזמנים עברו. מאוחר יותר נודע לי, שבקטע רחוב זה נמצאים קניוני ענק וחנויות רבות בהן מבקרים מדי יום מיליוני אנשים. המוני אדם עושים קניות בחנויות, ובכדי להקל על ההולכים, נבנו משני צידי הרחוב גדרות, היוצרים מרחב בצורת מדרכה להולכי רגל ושבילים לרוכבי אופניים.

שני בתים ישנים מצאתי בקלות באזור ההתיישבות הבינלאומי, שם התגוררה בזמנו משפחתנו, וכן המקום בו היה בית הכנסת "אוהל רחל" ובית הספר היהודי אשר נבנו בעזרת הקהילה היהודית מבגדד. מספר יהודים שביקרו במקום סיפרו לי מהמידע שקיבלו ממדריכים מקומיים, שבית הכנסת אינו קיים עוד. ואכן, המבנה המפואר אשר נבנה ב-1921, ובניין בית הספר משנת 1929, נמצאים בו כיום משרדי משרד החינוך של עיריית שנחאי.

כאשר הבאתי את הקבוצה לבניין של בית הכנסת לשעבר, התייחסו אלינו הפקידים הסיניים בנימוס רב והרשו לנו להיכנס. כיום, בניין בית הכנסת משמש כבית קולנוע. נעלמו המושבים המפוארים מעץ אלון, וכן הבימה ומעקי הברזל אשר סביב ריצפת השיש שלפני ארון הקודש. הקירות המקולפים נראו כאילו מעולם לא נצבעו. נותרו רק פמוטים ומאווררי חשמל התלויים מהתקרה. רצפת המוזאיקה במבואה נותרה שלמה אך מלוכלכת מהגשם שירד ברחוב.

סיפור מעניין אירע מאחורי ארון הקודש. נזכרתי שבזמנו הייתה מעליו כתובת בעברית, אותה מצאנו מאחורי מסך הקולנוע, מודבקת ברצועות לקי. גם כאן עזרו לנו הפקידים הסיניים. הם הביאו מנורה וכבל חשמלי ועזרו למספר אנשים מהקבוצה להיכנס מתחת למסך. משם שמענו קריאות שמחה בעברית, אחד מהם קרא את הכתוב בעברית: "דע לפני מי אתה עומד, לפני מלך המלכים, יהי שמו הקדוש מבורך".

נראה, שכאשר גלי המשמרות האדומים בזמן המהפכה התרבותית בסין הלמו בכל המדינה כשהם משמידים כל דבר זר, הקשור עם העבר, כתובת זו לא משכה את תשומת לבם הודות למסך הקולנוע. למרות כל ההסברים שלנו, הסינים ההמומים, לא הצליחו להבין את המתרחש וחייכו זה לזה.

אחד הבתים הראשונים בהם התגוררנו בזמנו היה ליד צומת רחוב סיימור רוד (כיום רחוב שנס' - שינוי השם היה הכרחי, מאחר ובזמנו היה זה אדמירל סיימור אשר השמיד את הצי הסיני בזמן מלחמת האופיום).

ביתי הראשון היה בדיוק כאן, בסמטה צרה ששמה היה פעם צונצ'או רוד. פעם היה זה בניין מרשים בעל שלוש קומות בנוי מלבנים בצבע אדום כהה, כיום צבעו אינו ברור, מכוסה פיח ובופץ שחדר עמוק ללבנים. כאן גרנו בין השנים 1923-1935, הדיירים של היום מתגוררים בו מאז 1938. אחת הנשים פנתה אלינו בכניסה, בזמנו הייתה שם רצפת פרקט בוהקת ומדרגות עם מעקות מרושתות יפהפיות. כעת היו המדרגות רעועות ורשתות קרועות אכולות חלודה. האישה דיברה מעט אנגלית. לדבריה, זכרה את השפה מ"ימים עברו" - עוד סממן לשינוי שעבר על סין.

הבית האחרון בו גרנו היה ברחוב סינצ'ה רוד (השם לא השתנה), כשלושים מטר מבית הכנסת ובית הספר היהודי. עברנו לבית זה שבנה ב-1937, מאחר והיה מודרני, עם

הסקה מרכזית, חדרי אמבטיה חדשים, וקרוב לבית הכנסת. מצאנו את הבניין וביקשנו רשות להיכנס, את פנינו קיבל אדם עם זקן לבן שהיה אחראי על הבית, הוא אמר שבבנין מתגוררת כרגע רק משפחה אחת. הדבר היה מוזר מאחר ובביתנו היו שמונה חדרים, שלושה חדרי אמבטיה, מחסן ומטבח - אך כנראה שהתגוררו בבית כמה נפשים ממשפחה אחת.

הזקן התרגש כאשר עלה במדרגות לחדר שפעם היה שלי. בהתחלה, פחד לדבר, ורק לאחר שהמדריך סיני אמר לו שיכול לדבר בחופשיות, נרגע (הבנתי את הנאמר, כי לאט לאט החל לשוב אלי הניב הסיני של שנחאי). הזקן אמר שהוא מתגורר בבית מאז 1948, לאחר שהזרים שהתגוררו בו מכרו אותו לסוכן של נכסי דלא ניידי. נראה, שהזקן ידע ימים טובים יותר, מאחר ואמר שהיה בנקאי והראה לנו אלבום ובו צילומים כשהוא לבוש חליפה, ועומד ככל הנראה במשרד. לפרידה, ביקש ממני כרטיס ביקור כנראה מטעמי זהירות שנותרו בו מתקופת מאו, וביקש מהמדריך לחתום על הכרטיס לאישור.

זמן קצר אחר כך נוצר מפגש מרתק. בקבוצה הקטנה שלנו היה יהודה הלוי, אלוף במי"ל וגם נשיא החברה "Israel Bonds", אשר נולד בשנחאי ובגיל 12 עזב לישראל. הוא נדהם כאשר שמע מפי, שאני זוכר כיצד נולד לפני 52 שנה, ואבי היה המוהל שלו ומשפחתו התגוררה ברחוב אוטין רוד. את שם הרחוב הוא זכר אך לא הצליח למצוא את ביתו.

כאן החלה פרשה בילוש מסובכת. בזמן שחצינו את רחוב אוטין רוד, התחלנו לתשאל סינים בעזרתו הנדיבה של המדריך שלנו, וכן בעזרתי מאחר ושבה אלי ידיעתי המחודשת בסניתי. אחד העוברים אמר שהוא מתגורר

כאן כבר חמישים שנה אך אינו זוכר כל משפחה זרה מהרחוב. המשכנו לשאול את העוברים בעקשנות ותוך זמן קצר מצאנו עצמנו בתוך מעגל צופים סיני אופייני, הרוצה לדעת מה קורה.

לבסוף, אישה כבת ארבעים צעקה, ששמעה על משפחה יהודית שהתגוררה פעם בבית מס' 10 והובילה אותנו. עברנו ברחוב כחמישים מטר מלוויים בהמון סקרן אשר נדחף קדימה כדי לשמוע היטב. האישה, שהפכה להיות המדריכה שלנו אמרה ששמו של ראש המשפחה היה "אוסף" (שם אביו המנחו של הלוי היה יוסף) והמשפחה התגוררה כאן.

ככל שמספר השכנים הצטרף אלינו כך הלכה והתאמתה ההיסטוריה, וכאשר הלוי אמר שהוא בנו הצעיר של יוסף כולם מחאו כף. אישה אחרת זכרה את אחיותי: אחת מהן שמה קטי, היא נהגה להקיש על הדלת ולצעוק: "אמא, תפתחי את הדלת". האישה סיפרה זאת באנגלית. אחר כך ניגש אלינו איש בן 53 ופנה להלוי במילים הבאות: "אתה ודאי לא זוכר, אך שיחקנו יחד בגולות, ואני בדרך כלל ניצחתי".

הובילו אותנו לבית בו התגוררו מספר משפחות, לכל אחת חדר בלבד. בחדרים הנקיים למדי רצפות חשופות, רהיטים גסים, ולכל אחד מכשיר טלוויזיה קטן ורדיו. הלוי הצביע על אחת הפינות בחדרו לשעבר, שם עמדה פעם מיטתו ושולחן לא גדול, הוא נדהם לראות שמיטת הנער והשולחן במשפחה זו נמצאים באותו מקום בדיוק.

כאשר המון השכנים והסקרנים שחילו לנו בחוף שמעו שהלוי עזב את המקום כשהוא ילד ושב אליו בהיותו גנרל, פרצו במחאות כפיים.

בקבוצתנו היה גם בוריס כץ, יליד רוסיה. הוא מהנדס בניין ועובד באוניברסיטת אילינוי.

בוריס הגיע לשנחאי בגיל חמש. הוא מניח שהוריו היו מהיהודים האחרונים אשר עזבו את ברית המועצות והגיעו לחרבין בצפון מנצ'וריה, שם הייתה באותה עת קהילה יהודית גדולה.

על ההיסטוריה של חייו סיפר גם איש עסקים מלוס-אנג'לס קורט פולק, יו"ר הקהילה הגרמנית, אשר הגיע לסין מפרנקפורט בהיותו ילד בסוף שנות השלושים יחד עם פליטים אחרים ומצא בשנחאי מקלט מהנאצים. פולק עורך ומוציא לאור את כתב העת "Hongkew Chronicle", המקשר בין הפליטים היהודים שנסו על נפשם מאוסטריה ומפולין.

למעשה התגוררו בזמנו בשנחאי 35,000 יהודים - 27,000 פליטים, 7,000 יהודים רוסים ו-1,000 יהודים מבגדד וממקומות אחרים. בזמן המלחמה עצרו היפנים מספר רב של יהודים במחנות כשהם רואים בהם "אזרחים מארצות אויב".

מבחינה זו היוותה משפחתנו תמונה מעורבת. ילדים, אשר נולדו בשנחאי היו ללא אזרחות, ואנחנו כמותם, לא ידענו כל הגבלה והיינו חופשיים לחלוטין. הורינו היו אזרחי עיראק והיו בעלי דרכונים עיראקיים. כולנו היינו חופשיים בלכתנו, אך היינו חייבים לעמוד סרטים אדומים על הזרוע, על כן כינו אותנו היפנים "אויבי השלום" - כינוי שגרר אחריו גיחוך וצחוק מהאוכלוסייה המקומית.

לאחר מלחמת העולם השנייה עבר השלטון לידי הקומוניסטים. מכאן החלה ההתפרקות הכללית של הקהילה היהודית בעיר עד שנעלמה לחלוטין ב-1959.

כך הסתיים עידן ההיסטוריה היהודית בעיר שנחאי.

מוסדות וקרנות

של איגוד יוצאי סין בישראל

- ❖ בית הכנסת ומרכז התרבות
- ❖ לזכר הקהילות היהודיות בסין
- ❖ מרכז התרבות
- ❖ קרן גיל הזהב
- ❖ קרן מלגות
- ❖ קרן לפעילות תרבותיות
- ❖ בולטין

הוועד המנהל וחברי איגוד יוצאי סין

מודים לאסיה קוגן

על תמיכתה הנדיבה לאורך השנים

בקרן לעזרה סוציאלית וקרן המלגות לזכר בעלה

מישה

ולזכרם של משפחות קצ'נובסקי וקוגן

אנו מאחלים לה שנה טובה וחיים ארוכים ובריאים

במקום פרחים לראש השנה

ידידים יקרים,

ראש השנה הולך ומתקרב, ואיגוד יוצאי סין, כמו בשנים שעברו, ממשיך בפעילותו ומעניק עזרה סוציאלית חודשית ליוצאי סין הנזקקים. עפ"י הנתונים ל-1 במאי 2012 אנו מושיטים עזרה חודשית ל-55 יוצאי סין בישראל. ברוב המקרים מדובר בקשישים, גלמודים וחולים. מצבם של רבים מיוצאי סין אלה קשה מאוד, ובלי עזרת האיגוד, הם אינם יכולים לאזן את תקציבם. כולנו יודעים שבשנים האחרונות התמעטו מאוד מספר התורמים הן בישראל והן בחו"ל, המשבר הכלכלי הכלל-עולמי וירידות שערי מט"ח גרמו להקטנת התקבולים שלנו בש"ח ובהתאם לכך קטנו מאוד סכומי כסף המתקבלים לקרן העזרה ההדדית. עם כל זה, מספר הנזקקים נותר גבוה. העזרה הזאת ליוצאי סין מתבטאת בסך של כ-100,000 דולר ארה"ב לשנה. אנו פונים אליכם בבקשה לתרום לקרן העזרה ובמקום פרחים לראש השנה וכן במקום פרחים ומתנות לחגים אחרים, לימי הולדת וליובלות ולחתונות ולחגיגות משפחתיות אחרות. אנו נשלח הודעה מתאימה למי שהתרומה נעשתה לכבודו. אנו סמוכים ובטוחים שהתורמים יקבלו סיפוק גדול מההשתתפות במעשה אצילי כל-כך - עזרה ליוצאי סין הנזקקים. פרחים נובלים מהר, ואילו נדיבותכם מאפשרת לקשט את ימיו של קשיש וגלמוד.

את תרומתכם אנו מבקשים לשלוח בהמחאה לפי כתובת:

אגוד יוצאי סין

ת.ד. 29786

תל-אביב 61297

בברכות נאמנות ובמיטב איחולים! חג שמח!

בידידות, הנהלת אגוד יוצאי סין

י"ר - ת. קאופמן מ"מ יו"ר וגזבר - י. קליין

ספטמבר 2012

חברים יקרים של איגוד יוצאי סין,

אנו מודים לכל אלה שהגיבו וחלקו את צערם, שלחו תנחומים ומכתבים לזכר תדי קאופמן. מהדורה זאת של הבולטין ערך תדי בעצמו לראש השנה תשע"ג, ועבד עליועד הרגע האחרון, אבל לא הצליח לסיים את עבודתו. אנחנו השלמנו את הבולטין אחרי מותו הפתאומי.

סבלנו מכה קשה, אך החיים ממשיכים. משימות האיגוד נשארו כפי שהיו לפני 60 שנה: לעזור לנזקקים, לדאוג לצעירים שלומדים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל, ושימור העבר כחלק מההיסטוריה של העם היהודי. איננו יכולים לסטות מדרך זו, ונמשיך במטרות "לצורך עזרה הדדית ושיתוף פעולה", כפי שנכתב בתקנון האגודה על ידי מייסדיה.

אנו חייבים לשמר את איגוד יוצאי סין, פרי יוזמתו וגאוותו של תדי, ארגון ייחודי המאחד את יהודי סין מכל רחבי העולם. לאור זאת אנו פונים אליכם לסיוע ועזרה פיננסית, כדי לאפשר לנו להמשיך את המורשת שתדי קאופמן הקדיש לה את חייו.

איגוד יוצאי סין הינו עמותה רשומה אצל רשם העמותות במשרד המשפטים ומנוהלת בפיקוח רואי חשבון מוסמכים, גרינברג ושות', פתח-תקווה.

אנו מודים לכם ומאחלים לכם ולמשפחותיכם שנה טובה!

הוועד המנהל של איגוד יוצאי סין
וצוות העריכה של הבולטין

שלום שנחאי

עברו 65 שנים מאז שנינה עזבה את שנחאי, מקום שמכיל כל כך הרבה זיכרונות ילדות של מצוקה ואושר בשביל אלפי יהודים ברחבי העולם.

"עבר כל כך הרבה זמן מאז שעזבתי את ביתי בשנחאי. האנשים שם, המקום בו חייתי, כל כך קרובים אלי, שבראשי זה כאילו הכל היה אתמול", סיפרה הישראלית בת 80 גלובל טיימס בראיון בביתה בתל אביב, ישראל.

על פי המרכז למדעי היהדות שנחאי (CJSS), כ-25,000 פליטים יהודים מאירופה נהרו לשנחאי בין השנים 1939-1941. הקהילה היהודית בשנחאי, שתחילתה במאה ה-19, מנתה 31,000 יהודים במהלך 1940.

אדמוני נולדה בוורשה בשנת 1932 ובגיל 7, יחד עם ההורים שלה שהיו בשם משפחה וורטנס, נאלצו לעזוב את ביתם לאחר פלישת גרמניה לפולין בשנת 1939.

"נסענו בכבישים צרים והיינו צריכים לתפוס מחסה בתעלות בכל פעם ששמענו מטוסים מתקרבים", אמרה אדמוני, שנזכרה במטוסים שתקפו שורה של פליטים.

לאחר טיול בן שבוע מטיש ומזעזע לרכבל ליליטא, משפחתה של אדמוני הצליחה לקבל אשרת מעבר מהקונסול היפני. משפחתה ופליטים אחרים הגיעו סוף סוף לקובה, יפן - מקום בו הם לא התקבלו בברכה.

כבעלת ברית של גרמניה היפנים גירשו את כל 2,000 הפליטים היהודים אשר נחתו שם. כי לא אישרו ויזות לארצות הברית ומדינות מערביות אחרות, וסירבו לקבל את הפליטים הנואשים, היהודים נסעו לשנחאי, אשר היה אחד הנמלים הגדולים בעולם שבו אשרות לא נדרשו.

משפחתה של אדמוני והיהודים אחרים החליטו להתיישב במה שקיוו יהיה מקלט בטוח בשנחאי.

לא נדרשו אשרות

משפחתה של אדמוני הגיעה לשנחאי בחודש אוגוסט 1941, כדי למצוא עיר דינמית, קוסמופוליטית, חלקים אשר היו כפופים למדינות שונות שהעסיקו את מה שנקרא ויתורים לאומיים בשכונות שונות ברחבי העיר.

בעזרת הקהילות היהודיות הקיימות ואזרחים מקומיים, משפחתה של אדמוני עברה לדירה "נחמדה" בכביש ג'ופר 925, (היום כביש חוויחאי) בחלק הצרפתי.

"כשהגעתי לשנחאי, הסינים המקומיים עזרו לנו הרבה", אמרה רות סיימון, שמשפחתה

נמלטה לשנחאי מגרמניה ומאוסטריה בשנות ה-1930 לגלובל טיימס.

"אני עדיין זוכרת אדם סיני בשם מר וו, שהכיר את אבי דרך עסקו. הוא סידר לנו מחייה חופשית במקום הגון כשבאנו לשנחאי. אנו מעריכים זאת כל כך", אמרה סיימון.

רבים מן הפליטים היו מוכשרים מאוד כהשכן של סימון, אלפרד ויטנברג, שהיה בן מעל 60 שנים, והיה נגן כינור נודע. ויטנברג ברח מגרמניה והתיישב בשנחאי בשנת 1939 שם חי עד מותו בשנת 1952.

"אני זוכרת בברור שהוא ניגן בכינור כל יום, גם בימים שהפצצות נפלו על הגטו", אמרה סיימון.

הרשומות הממשלתיות של שנחאי מראות שלאחר המלחמה, ויטנברג נשכר על ידי אחד הסטודנטים הסינים שלו, טאן שוואנג, אשר שירת כסגן מנהל הקונסרבטוריון למוזיקה בשנחאי. ויטנברג עבד כפרופסור בקונסרבטוריון עד מותו.

אדמוני וסיימון וילדים יהודים אחרים למדו בבית הספר היהודי בשנחאי בחיים החדשים בבית השני שלהם.

"אנחנו עדיין זוכרים כשהיינו בלתי נשלטים בבית הספר: העונש הנפוץ היה להכריח אותנו ללמוד מונולוגים מתוך מחזותיו של שייקספיר. כולנו יכולים לדקלם היום את רוב המלט ויליוס קיסר מתוך שינה. היינו צריכים גם לכתוב את שמו וכתובתו של בית הספר 500 פעמים: "בית הספר היהודי בשנחאי, כביש סימור 544", צחקה אדמוני.

בפחות מחצי שנה לאחר שהגיע לשנחאי, אדמוני ומשפחתה נאלצו שוב לחיות את הסיסו ממנו ניסו להימלט באירופה. בדצמבר 1941 תקפו היפנים את פרל הארבור ועברו באכזריות לכבוש את שנחאי.

מוגבל לגטו

שלושה קצינים בכירים גרמנים נאצים הגיעו לשנחאי ביולי 1942 לשכנע את הכובשים היפנים להשמיד את היהודים בשנחאי.

היפנים הורו לכל היהודים בשנחאי לעבור לאזור המיועד, הונגקיו, היום במחוז הונגקיו של בשנחאי. העם היהודי אינו מורשה לעזוב את המקום ללא אישור מקצין היפני.

חברי איגוד יוצאי סין, האגודת ידידות ישראל-סין, הצטלמו עם הכתב (שני משמאל) מגלובל טיימס. צילום: באדיבות ליו דונג

עד סוף שנת 1943, באזור קמ"ר הפך לגטו של אוכלוסייה של 100,000 יהודים וסינים.

"במהלך תקופת הסבל לשכנים הסינים שלנו בהונגקיו לא הייתה עוינות כלפי יהודים חסרי נתינות. להיפך, הם הרגישו קשר משותף איתנו ובכל הזדמנות אפשרית הם נתנו לנו יד", סיפרה אדמוני.

אדמוני אמרה שהיא בדרך כלל שיחקה עם החברים הסינים שלה והשכנים לפעמים היו מגיעים לביתם ללמד את אמה לבשל אוכל סיני.

בחודש אוגוסט 1945, לאחר שארצות הברית הורידה שתי פצצות אטום והכניעה את יפן, המלחמה הסתיימה. היהודים וכל שנחאי הריעו לכבוד סוף הימים האפלים.

בסתיו באותה שנה הקהילה היהודית בשנחאי התחילה ללמוד את פרטי הזוועה של השואה.

כל בית יהודי נפל לצער עמוק שנגע בלבבות השכנים הסינים שלהם, שחלקו בתנחומים המוצעים על ידי ביקור בתיהם ובתי כנסת בהם נערכו תפילות לזכרם של אלה שנספו.

"כשהתחלנו ללמוד על היקף האסון הבנו איזה מזל היה לנו שמצאנו מקלט בשנחאי. למרות התלונות שלנו, לא היה יום אחד שנשארנו רעבים", אומרת אדמוני.

בשנת 1947, משפחתה של אדמוני ואלפי פליטים יהודים נפרדו מהשכנים הסינים שלהם כדי להצטרף לקרובי המשפחה בארצות הברית.

אדמוני הכירה את בעלה, נחום אדמוני, בברקלי, קליפורניה, והם עלו לארץ בשנת 1954. אדמוני עבדה בתפקידים שונים בממשלה ואחר כך הפכה למנכ"לית אמריקה ישראל, לשכת המסחר והתעשייה עד שפרשה בשנת 2005.

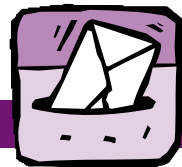
למרות שעברו כל כך הרבה שנים, אדמוני אומרת היא לעולם לא תשכח את שנחאי. היא ביקרה פעמיים בשנחאי בשנות 1992 ו-2011 והיא מתכננת לחזור עם משפחתה שוב השנה.

ביקור שכנים ישנים

"ראיתי שהבית הישן שלי בהונגקיו עדיין שם. זה היה כל כך נוגע כשדיברתי עם הסינים, אשר חיים כיום שם. זה היה הזמן הטוב ביותר של ילדותי בשנחאי", אמרה הזקנה.

"כאשר אמרתי להם שלום, לשנינו היו דמעות בעיניים. חיינו יחד תחת שלטון יפני והחוויה המשותפת גרמה לנו להרגיש כמשפחה אחת", אומרת אדמוני.

(המשך בעמוד 33)

לתדי שלום רב,

בחזרנו לת"א רצינו בן זוגי ואני להודות לך על הסיוע שנתת לנו בביקורנו במהלך חודש אפריל האחרון בחרבין. שנים רבות השתוקקתי לבקר במחוזות ילדותה של אימי סוסאנה סלאושצ'ר בחרבין ולטייל במקומות האהובים עליה, ואכן בעזרתך הצלחתי להגיע לחלק מאותם המקומות, לטייל ולאכול את הגלידה המיוחדת לאורך המדרחוב הראשי ב"קייסיסקייה אוליצה" ובסופו להגיע לנהר הסונגארי, שברחוב הסמוך אליו גרה משפחתה של אימי. מבחינה אישית התרגשתי לבקר במוזיאון המטופח להנצחת היהדות ולזהות בין השאר את תמונתו של דודי ארון סלאושצ'ר במדי נבחרת בית"ר, את תמונתה של המורה האהובה לפסנתר של אימי, ולנטינה גשגורניה אותה הכרתי גם אני ופגשתי לימים בניו יורק. וכמו כן תמונתו של פסנתר הכנף השחור מתוצרת J. BAKER. שכמוהו עדיין נמצא בביתנו שבעתלית. התקבלתי בחמימות רבה ע"י נציגת האקדמיה למדעי החברה בחרבין גליה שמסרה לך ד"ש חמה. אי אפשר שלא להשתהות מול הפעילות של השלטונות בסין בשיתוף האקדמיה לשמר את המורשת היהודית של חרבין בשיקום ובשיפוץ המוסדות היהודים כמו בית הקברות ושאר המוסדות היהודים. אין ספק כי הקשרים והפעילות של איגוד יוצאי סין בארץ אפשרה ויצרה את התנאים לאותה פעילות מבורכת וחשובה שללא כל ספק תורמת גם לקשרים החשובים בין שתי המדינות ישראל וסין בכלל. אנו מאחלים לך ולכל צוות עובדי איגוד יוצאי סין הרבה שנים של בריאות ופעילות פורייה. בברכה,

ליאורה גרופר-דנקנר
lioradankner@gmail.com

כאחת שחיה בשנחאי עד 1957, אני נבוכה מההיסטוריה שלכם על הקהילה היהודית בשנחאי שנחתכת בשנת 1949. אין כל מידע על מאות היהודים שנותרו, איך המשטר הקומוניסטי החדש השפיע עליהם, איך לחצו עליהם לעזוב לברית המועצות וכיצד הממשלה הסינית ביטלה את מתן אשרות יציאה לאלה שנותרו עד התערבותו של דוד מרסל, עובד החוץ הסינגפורי. למעשה מר אברהם מהקהילה הספרדית עדיין היה בשנחאי באמצע שנות החמישים. כארגון שמדבר על ההיסטוריה של יהודים סיניים אתם צריכים להיות זהירים יותר בבחירת הסופרים שחקרו את העובדות ההיסטוריות. בתיאור הרוסים יהודי שנחאי, תיארתם אותם כמהמרים, שתיינים ומושחתים וזאת הסיבה לכמות הקטנה לנישואים מעורבים עם ספרדים. באמת! למעשה, היו הבדלים תרבותיים רבים, כולל בתי כנסת נפרדים, שפה, וכנראה הגורם הכלכלי שיחק תפקיד חשוב. היהודים הספרדים היו הרבה יותר עשירים והיו להם דרכונים בריטיים, בעוד רוב הרוסים היו חסרי נתינות או בעלי דרכונים סובייטיים. מבחינה תרבותית, הם היו רוסים מאוד. בעוד שלחלק מהספרדים והרוסים היהודים היו קשרים עסקיים וחברתיים, האמת היא שהיה פער חברתי שהוציא מן הכלל נישואי תערובת. לרוב היהודים הספרדים היה כסף בהונג קונג, והמשיכו לחיות טוב גם אחרי שעזבו את סין, בעוד יהודי רוסיה היו צריכים להתחיל מחדש כפליטים באוסטרליה, דרום אמריקה וקנדה.

מרינה שלו קנינגהם
cunningham@mail.montclair.edu **אימייל:**
ניו גרזי, אמריקה

חיילים כותבים

אנשים יקרים,
קבלתי את השי לראש השנה תשע"ב.
מודה לכם, מי יתן וירבו כמזכר, בריאות לכולם.
בברכת שנה טובה.

עמית שורצברג
נכדה של קלרה שורצברג
מושב עמיקם

20 שנה ליחסים

הדיפלומטיים בין סין וישראל

סמלים של שלום: היונה והציצנית
 20 שנה ליחסים הדיפלומטיים
 הנפקה משותפת ישראל-סין
 Symbols of Peace: The Dove and the Waxwing
 20 Years of Diplomatic Relations
 Israel-China Joint Issue
 אדר התשע"ב • 3/2012 • 892

בשנת 2012 ישראל וסין מציינות 20 שנה לכינון היחסים הדיפלומטיים ביניהן, יחסים אשר מתחזקים ומתרחבים מדי שנה בתחומים וברבדים שונים. מאז כינון היחסים התפתח הסחר בין שתי המדינות בקצב מהיר, וגדל מספרן של החברות הישראליות בסין ושל המיזמים המשותפים בין שתי המדינות. עיקר המסחר הוא בתחומי טכנולוגיות מידע וטלקום, אגרו-טכנולוגיה, מים ואיכות סביבה.

על הבול הישראלי מופיעה היונה הלבנה - "יונת השלום", ועל הבול הסיני מופיעה הציצנית הססגונית - "ציפור השלום". בכל בול מופיע גם מרכיב מתוך הדגל של המדינה: מגן-דוד וכוכב בעל חמש פינות.

מרב ברנרס, ישראל וחה חאויאן, סין

אחד הסמלים הידועים של מושג השלום הוא היונה הלבנה, המחזיקה במקורה עלה או ענף של עץ זית. מקורו של סמל זה הוא בסיפור נח והמבול המופיע בספר בראשית, שבו מתוארת היונה שנשלחה לאחר המבול בידי נח למצוא יבשה. היונה, ששבה אל תיבת נח ובפיה עלה זית, סימלה את תום המבול ובוא השלום על העולם.

האגדה מספרת שבמי קדם עורב הציל את הקיסר הסיני, וכוהוקרה על השבת הביטחון והצלת נפשו הפך הקיסר את העורב לציפור השלום (בעברית "ציצנית ססגונית"), המייצגת את העם הסיני כעם שוחר שלום, תקווה, שלווה ושגשוג.

התרבות הסינית והתרבות היהודית הן שתי תרבויות עתיקות ויש ביניהן הרבה מן המשותף. עדויות ארכיאולוגיות מן המאה ה-8 לספירה מעידות על חילופי סחר ותרבות בין יהודים לסינים. הקהילה היהודית בקאיפנג, שראשיתה בסביבות המאה ה-12, הנהנה משוויון זכויות מלא ומעולם לא הפלתה לרעה או סבלה מאנטישמיות. במהלך מלחמת העולם השנייה הנפיקה סין יותר מ-30,000 אשרות לעיר שנחאי לפליטים היהודים מאירופה, מחווה אשר חיזקה והעמיקה את יחסי הידידות בין שני העמים ולעולם לא תשכח. לעם הסיני ולעם היהודי יש היסטוריה ארוכה ורצופת סבל אך המרדף אחר שלום ואושר לא פסק אף פעם.

עיצוב בול: צ'ן שאהוה
 עיצוב חותמת ומעטפה: מירי ניסטור
 Stamp design: Chen Shaohua
 Cancellation & Envelope design: Miri Nistor

צפון סין (טינצזין)

עם התגברות הרודנות היפנית, בעליה החדשים של מנצ'וריה, והרחבת הכיבוש על המקורות הכלכליים של סין, החלו המהגרים הרוסים ובהם יהודים המאוחדים בקהילה, להתפזר לערים שונות בסין. בבירת סין, פקין, הייתה האוכלוסייה הרוסית מועטה. עד המהפכה היו בה רק עובדי השגרירות ומשפחותיהם, כמרים ונזירים מטעם המשלחת הרוסית הרוחנית, ומביניהם כמה שורה של סינולוגים. הודות לעבודתם נכתבו לראשונה מילונים ברוסית-סינית וסינית-רוסית ותרגומים לסינית של ספרי קודש רוסיים. בעיר לא הייתה כל נכחות של קהילה יהודית. מדי פעם, הגיעו לעיר אנשים בודדים לשם עסקים בלבד.

טינצזין (כשעתים נסיעה ברכבת לפקין באותם הזמנים) הייתה העיר הראשונה בצפון סין בה השתכנו יהודים רוסיים באזור הזיכיון הרוסי, בגדה השמאלית של נהר ח'יי-יה (נהר השחור). שם, ב-1904 נרשמו יהודים בשגרירות הרוסית הצארית כקהילה היהודית של טינצזין. כמו במנצ'וריה, גם כאן הלך וגדל במהירות מספר התושבים היהודיים (מעשר משפחות ב-1904 עד 800-900 ב-1920) וזאת בעקבות פוגרומים ואירועי דמים ברוסיה בשנים 1914-1917.

בתחילה, הייתה טינצזין סוג של מקלט זמני למהגרים יהודיים, ששאפו להגיע דרך שנחאי לארה"ב ולארצות אחרות. אלו, שלא היו בידיהם דרכונים או אמצעים כספיים נאלצו להתיישב בטינצזין ולהתארגן במהירות במקום חדש ולא מוכר.

האירועים תכפו ובאו. עם נפילת השלטון הצארי ברוסיה והחזרת הזיכיון הרוסי לסין, עברה הקהילה היהודית לאזור הזיכיון האנגלי על החוף הימני של נהר ח'יי-חה ומשנת 1922 נקראה Tientsin Jewish Association (THA). ב-1936 נבנה ברחוב קירק רוד בית כנסת גדול ומקווה להיטהרות, מחרבין הוזמן הרב ש. ליון, חזן י. קרמצ'נסקי ושוחט. התארגנו תפילות מדי יום. באסיפה כללית נבחרו הוועדות הבאות - סוציאלית, ועדת תרבות, ועדה לבוררות, ועדה לפעילות לצעירים, קרן ללא רבית למתן הלוואות וועד בענייני פלשתניה. זה האחרון, הוחלף שמו לתנועה ציונית של טינצזין בה נכללו כל הארגונים הציוניים שהיו באותה תקופה.

נפתח בית חולים יהודי ובו 20 מיטות בראש הרופאים פרצל וסנדלר. עזרה רפואית הוגשה לכל דורש ללא הבדל לאומי.

בית הספר היהודי בטינצזין Tientsin Jewish School (TJS) העניק לימודי חינוך לילדים ממשפחות יהודיות נזקקות. הלימודים נערכו בשפות עברית ואנגלית. שיעורים מוזרזים ניתנו בשפות רוסית וסינית - שפות שימושיות ליום יום. בית הספר נהנה מתמיכה כספית של הקהילה היהודית בעיר, מגמילות חסד של הקהילה וממועדון היהודי "קונסט", - כל גוף תרם כ-600 \$ אמריקאי לשנה. ההוצאות כוסו על ידי תרומות והכנסות מנשף שנערך אחת לשנה והכספים הועברו לקרן בית הספר. אך כסף לאחזקת בית הספר לא הספיק, והוא עמד כל העת תחת איום סגירה. אך הקהילה היהודית לא נתנה לזה לקרות - המחיר היה קצוץ משאבים ממוסדות אחרים.

הנהלת בית הספר כללה: איזגור אבא סמויביץ' - מנהל, מורה להיסטוריה יהודית, יהדות, גיאוגרפיה היסטורית של פלשתניה. גרינפילד ראובן - מורה לעברית. נחתמן מוזס - מתמטיקה, גיאוגרפיה כללית. קלוסטרבואר הנריטה - אנגלית ושיעורים על פי תכניות לימוד במוסדות להשכלה באנגליה.

איסקוב אלכסנדר - רוסית וספרות, סינית (כתיבה, קריאה ודבור).

קבלקין איזה - ציור, היסטוריה של האמנות, מנצח על המקהלה, התעמלות. בייה צילה - פיתוח קול.

בכובסקיה-אפשטיין אידה - גננת. ב-1935 היו בבית הספר 95 תלמידים, מתוכם 79 יהודים, 6 רוסים, 2 טטרים, 4 גרמנים, 1 הודי, 1 ארמני, 1 יווני ו-1 אנגלי.

ברצוני לציין, שבוגרי בית הספר היהודי בטינצזין היו זכאים להתקבל לאוניברסיטת קיימברידג' ללא מבחנים מוקדמים.

ב-1927 הוקם חוג לאוהבי תיאטרון בשם "קונסט" ("אמנות" בגרמנית). כך גם נקרא המועדון היהודי שנוסד ב-1928 ובו שלוש קומות ברחוב Council road. בחוג נערכו הצגות רוסיות קלסיות של אוסטרובסקי, צ'כוב, גוגול, תחת שרביטו של הבמאי טומסקי. בהצגה לקחו חלק שחקנים מוכשרים כמו י. שוורץ, ז'וקוב ואחרים. היו גם הצגות באידיש - סיפורי שלום עליכם,

י.ל. פרץ, שעובדו להצגות. התקיימו שיחות בנושאים היסטוריים בנוכחות קהל בתפקיד צוות שופטים. (זקני העיר טינצזין נזכרים עד היום וממשיכים להתווכח בנושא המשפט שנערך ליוסף פלביוס על פי רומן של פייכטנברג וכן בקשר למהימנותו של נביא השקר שבתאי צבי). ההצגות נערכו בדרך כלל מול אולם מלא קהל מקיר לקיר.

במועדון "קונסט" הוקמה ספרייה עם אלפי כותרים ברוסית ובאנגלית תחת השגחה קפדנית של וועדת המועדון ופיקוח מחמיר של זינאיידה טוקר - על החזרת ספרים באיחור מעבר לתאריך המותר.

נפתח אולם עיון ובו עיתונים וכתבי עת מכל העולם, חדר מוסיקה שהיה מלא מפה לפה עם תקליטים של מוסיקה קלאסית, אופרות ומוסיקה קלה. כמובן שהייתה גם מסעדה ששרתה את חברי המועדון וזרים אוהבי האוכל. על גג המועדון נפתח בית קפה לעונת הקיץ, מקום שמשך אליו את צעירי העיר.

עם הזמן הפך המועדון למקובל ביותר בחיים התרבותיים הגועשים של הקהילה היהודית של טינצזין, אשר מנתה באמצע שנת 1930 כ-1500-2000 איש.

באותו זמן רבתה פעילותו של לב פסטונוביץ' בבירת יוסף טרומפלדור (בית"ר). שלא כמו בחרבין, הייתה זו תנועה ציונית יחידה בעיר. על הבית"ר בסין ובחרבין בפרט דיבר זאב ז'בוטינסקי מייסד התנועה: "זהו הרעיון הציוני האמין ביותר של בית"ר בעולם". ואכן, היהודים ה"סינים" תרמו רבות לתנועה המחתרית אצל ובעתיד למדינת ישראל, בשורה של מנהיגים מבריקים, חיילים, שומרי חוק, עורכי דין, סופרים, עיתונאים, חברי כנסת, מפקד אוניית "אלטלנה" אליהו לנקין, אגרונום - מרדכי אולמרט - אביו של ראש הממשלה לשעבר אהוד אולמרט, עורך דין אריה מרינסקי, הסופר יצחק אורן-נדל, הדיפלומט יוסף תקוע (תוקצ'ינסקי), מנכ"ל שדה התעופה שמואל כסלב - נכדו של הרב הראשי של סין אהרון כסלב, יהודית חסר-בן אליעזר וביסקר שעמדו בראש תנועת בית"ר בשנחאי ובערים אחרות.

בכינוסים השבועיים של בית"ר, עסקו בציונות בכסוף לתורתו של ז'בוטינסקי, היסטוריה יהודית, גיאוגרפיה של פלשתניה והתנועה הציונית. יחד עם זאת, המפגשים

נשאו אופי שימושי לקראת ההכנה לחיים בארץ-ישראל, למאבק נגד האנגלים והגנה על הישוב היהודי נגד התנכלויות ופעילויות טרור.

למדו שיטות לחימה. בזמן חופשת הקיץ יצאו לשדה, למדו את פני הקרקע וכיצד לעבדה, יצאו למסעות, ארגנו מחנות. כל ההכנות הלוחמניות למחצה נמצאו מועילים עוד זמן רב לפני הנסיעה לישראל, כאשר נאלצו לסכל ניסיון של בריוני הרוסים הלבנים לערוך פוגרום. המכה שהנחיתו הבית"רים והאמצעים שננקטו על ידי המשטרה האנגלית העירונית, ביטלו לתמיד את הרצון לבצע כל סוג של פרובוקציות.

ככל שיראה הדבר מוזר, איש מיהודים שהתגוררו בסין לא היה סינולוג מוביל בתחומו (חוץ מיורי גראוזה). העניין שגילו היהודים לסין, היה מוגבל והצטמצם בענייני דיומא הנוגעים בכלכלה ובפוליטיקה. בודדים דברו סינית. אלו שידעו לכתוב ולקרוא היו נדירים ביותר ולא היו בקשרי ידידות עם סינים. נישואי תערובת (אם קרו בכלל) נחשבו בקהילה כשערורייתיים. יתכן, והאדישות הזו נבעה מההכרה ששהייתם בסין זמנית. במוקדם או במאוחר צריכה ההתיישבות להסתיים בעזיבה למערב או לפלשתינה.

העניין היה שונה עם ילדים בני הדור השני או השלישי של המתישבים היהודים. מילדותם דיברה אליהם המטפלת הסינית ("אמה") בסינית, הרדימה עם שירי ערש סיניים, ספרה אגדות סיניות. הם גדלו יחד עם ילדי השכנים הסיניים, שיחקו עמם והתיידדו. כך שאם היו נשארים היהודים בסין עוד שנות דור, ייתכן והייתה נוצרת התבוללות, אם כי לא ייתכן חזרת התופעה של קאי-פנג (בירת סין בתקופת שוללת סוון - 1127-1280, שם פרחו קהילה יהודית ענפה אשר התבוללה עם הזמן). הודות למגע מתמיד עם מרכזים יהודיים ותוך הכרה איתנה בלאומיות יהודית.

יחס מיוחד היה ליהודים כלפי רוכבי הריקשות, אנשים שחיו בתנאים עלובים ותוך רעב מתמיד (ברכת שלום הקבועה לבוקר ולערב הייתה: "ני צ'שה לה?" בסינית - האם אכלת?). נוצרה השאלה: האם רשאי יהודי מבחינה אתית לרכב על אדם? והאם אין זה בבחינת ניגוד לחוקי היהדות, מאחר והאדם נוצר בצלמו ובדמותו של האלוהים?

כותב שורות אלו, לא הצליח למצוא הוכחות בכתב על השמועות ששאלה זו נידונה ללא תוצאה על ידי רבני סין. רוכבי הריקשה עצמם נימקו את עבודתם לזכותם: אם האנשים בצביעותם ידאגו לניקיון מצפונם ויפסיקו להשתמש בריקשות, כיצד יפרנסו את נשותיהם וילדיהם, ודינם יהיה למות מרעב. הם העדיפו להרוויח מנת אורז בזיעתם ובדמם, מאשר להפוך לקבצנים. זה היה מתחת לכבודם.

אמי (כמו נשים יהודיות ורוסיות רבות) הביאה לנושאי הריקשה שציפו ללקוחות ברחוב שתייה קרה (בקִיץ) או תה חם (בחורף). פעם, בזמן השיטפון הגדול, סירה עם חברי בית"ר, שהשיטה מוצרי מזון לבתים, הצילה מטביעה איש ריקשה אשר לא הניח מידי את קרון הריקשה.

יחס הבריטים לאנשי הריקשה היה שונה: לא פעם ניתן היה לראות אנגלי במושב הריקשה כשהוא נועץ מקל הליכה בגבו של הסיני וצועק "קואי! קואי!" ("מהר, מהר" בסנינית). אך האכזר מכולם היה הנוסע היפני. נחרט בזיכרוני מראה טראומתי של שוטר יפני מכה למוות את איש הריקשה על שהעז לבקש ממנו כסף נוסף המגיע לו על הנסיעה. להגן על איש הריקשה בפני היפנים (נציגי הקיסר) פירושו היה לסכן את חייו, או במקרה הטוב למצוא את עצמך ב"בית הלבן" - שם הטילו היפנים את "האחריות" על הרוסים הלבנים. אמנם ידענו, שבשנחאי היו יהודים ספרדים, אשר עשו לעצמם הון בהטלת מס עתק מהשכרת הריקשות, כשהם למעשה משעבדים את העובדים לעצמם. יחס "אחינו בדם" יצר בנואי נימיות רבה.

בתנאי חופש והצלחה יחסית בשנים הראשונות של הקהילה היהודית בטינצ'ין - הוכיחה הקהילה פעילות רבה בהקמת עסקים - עבודה ועבור פתוח האזור. למרבה הצער, לא נותר לה זמן רב ליהנות מעצמה. האקלים הפוליטי באזור השתנה בבת אחת. בדרך כלל מאשימים בכך את יפן, שכבשה את מנצ'וריה בשנות ה-30 ואת צפון סין. האשמה זו לא לגמרי מוצדקת. בקרב הקהילה הרוסית בטינצ'ין החלה תסיסה עם הפועת שלטון טוטליטרי באירופה שהיה נגד ברית המועצות. הרוסים ה"לבנים" נחלקו לשני מחנות. המצדדים חשבו שבמקרה של מלחמה נגד הרוסים עליהם לחדול מהשתתפות כלשהיא בלחימה. המתנגדים חשבו שרק דחיפה מבחוץ תביא את העם הרוסי להיפטר מהשלטון הקומוניסטי, ולא משנה מי עומד מול הקומוניסטים - גרמניה של היטלר או איטליה של מוסוליני או הקיסרות היפנית. במזרח הרחוק דבקו המהגרים הרוסים דווקא באפשרות האחרונה, אם כי לא עצמו עיניים בפני כוונותיה של יפן למנצ'וריה, לצפון סין ולמונגוליה וכן לשפת הים ברוסיה ולמערב סיביר.

מצב הרוח הלוחמני של המהגרים הרוסיים בטינצ'ין הוליד את הרעיון להקים ארגון משלו, בדומה למשרד לענייני המהגרים הרוסיים בחרבין, שהיה לצעד ריאלי בדרך למלחמה עתידית עם הקומוניזם.

עם כבוש טינצ'ין על ידי היפנים באחד הרחובות השקטים של האזור הגרמני, באחד הבתים הגדולים של גנרל סיני שברח, נפתח הוועד האנטי-קומוניסטי של צפון סין

תחת שרביטו של המפקד הקווקזי יבלמפי ססטוחין. בגלל צבעו של הבניין ניתן לו השם "הבית הלבן". לפתיחה החגיגית הוזמנו כל התושבים הרוסיים של העיר, כולל יהודים, אשר היחס אליהם התברר במהרה. לוועד היו תכניות מיוחדות. תזמורת צבאית ניגנה מרש מתקופת הצאר. במבנים רבועים צעדו יחידות צבאיות. ברחבה הוצג כלי ירי כבד ותותחן, אולי במקרה ואולי מתוך רמז אפל הוא כוון לעבר הקהל היהודי.

לא אכנס לפרטים, ניתן רק לומר בוודאות, שרגע זה גרם לשבר בחיים של הרוסים ושל היהודים בטינצ'ין. כרגיל, פעילותם של השלטונות היפניים ב"מקום חדש" החלה ברישום וברישום מחדש של כל אלו שכבר עברו הליך זה. הרישום היה אישי, השאלון ירד לפרטי פרטים (אז אמרו - לפי האופי הסובייטי) וכלל שאלות שעניינו במיוחד את קו הלחמה היפנית.

האופי הפרו-יפני של הוועד וחומרת השאלות בשאלון צננו אצל רבים את הרצון לעבור את הרישום, דבר שאילץ את הוועד לנקוט בצעדים נוקשים. לדוגמה, המשטרה החלה לדרוש מהמהגרים עדויות על הרישום בוועד. עדויות נדרשו במעבר ברחובות ובמעבר בין האזור האנגלי לצרפתי. מנהג קבוע של עצירה מתוכננת ורישום מחדש - ליצירת לחץ פסיכולוגי ולהגדלת ההכנסה לקופת הוועד. הנמנעים מרישום הועברו באופן אוטומטי לצד חשודים בעיונות לוועד ולשלטון היפני, עם כל המשתמע מכך.

המחלקה הכלכלית קבעה את גודל המס והכנסות אחרות לצורכי הוועדה האנטי קומוניסטית. במרתפי ה"בית הלבן" הוכנו תאים לעצירים. נוצר גוף של סוכנים בתשלום ו"מתנדבים" שביצעו בהנאה תפקידים של "מלשינים".

במהרה צץ גם האופי האנטישמי של הוועד אשר חשד כי כל המהגרים-היהודיים עובדים למען השלטון הסובייטי. החלו פרובוקציות וסחיטת כספים. לא נעלם מעיני המפקחים על "הסדר החדש" פעילותו של בית"ר, אשר את חבריו ניסו חברי הוועד לרתום לשורותיו. הקהילה היהודית החליטה לנקוט בצעדים קיצוניים על מנת להימנע מסכנה ולפעול ישירות דרך היפנים, ללא התערבות הוועד. משלחת של הקהילה ושל בית"ר ביקרה אצל השלטונות היפניים והזכירה להם את ההלוואה בסך 200 מיליון דולר שניתנה ליפן על ידי היהודי ג'ייקוב שיף לבניית צי אניות מלחמה, שהבטיחו ניצחון ליפנים במלחמת רוסיה-יפן בשנים 1904-1905. המשלחת אף הבהירה את עמדתה הצינית האנטי-בריטית, אשר תאמה עם הזמן את העמדות הפוליטיות של יפן. כתוצאה, הגנרל היפני ימגוצ'י הורה לוועד להניח את בית"ר לנפשה.

ברור היה, שהגיע הזמן לחשוב על העתיד. מלחמת העולם השנייה שהתרחבה עם

ההתקפה היפנית על פרל-הרבור והמשכה במלחמה באוקיינוס השקט הקשתה על מצבה של הקהילה היהודית. אזרחים זרים נעצרו במחנות יפניים, חברות זרות שיהודים סחרו עמם נסגרו. צמחה אינפלציה של המטבע הסיני. מאירופה הגיעו שמועות מדאגות על מחנות המוות הנאציים, ומפלשת'נה - שמועות על טרור ערבי. מהצפון התקרבה לטינצ'ון הארמיה השמינית הבלתי מנוצחת של מאו-טצה-טונג.

כניסת הצבא האדום למנצ'וריה והטלת פצצות אטום על הירושימה ונגסקי שמו קץ למלחמה באוקיינוס השקט ושמו קץ לתנועת ה"לבנים" במנצ'וריה ובצפון סין. מפקדי ה"לבנים" קונסטנטין רודזיבסקי ויבלמפי פסטוחין נעצרו והועברו לס.ס.ס. ושם הוצאו להורג. בבייג'ינג הוכרזה הרפובליקה הסינית העממית תחת הסיסמה "סין לסינים".

בנירנברג התנהל משפט היסטורי שהציג לפני העולם את כל האמת על השמדת עם בהיסטוריה העולמית. האנגלים עזבו את פלשת'נה, ושם התנהלו קרבות למען הקמת מדינה יהודית. רוב יהודי מנצ'וריה וסין לא היססו לקראת הבאות. דרכם לישראל נסללה.

שנחאי

כאשר בסוף המאה העשרים הגיעו היהודים הרוסים לשנחאי, כבר הייתה הקהילה היהודית בעיר קיימת ופעילה. ההצלחה נזקפת ליהודים הספרדיים, שהגיעו עם הגל הראשון של בעלי עסקים אנגליים, ברגע שנפתחו הנמלים הסיניים למטרות מסחר לאחר ניצחון אנגליה על סין בשתי "מלחמות האופיום" (1839-1842 ו-1856-1860). שם זה התקבל עקב הכפייה לייבא אופיום לסין ולהפיצו בקרב האוכלוסייה רק לרווחתם של סוחרי אנגליה בלי לקחת בחשבון את הנזק הנגרם לתושבי המדינה. העם הסיני מעולם לא סלח ל"אנגו-צ'זה" (השטן מעבר לים) על כפייה זו.

פיתוחה ושגשוגה של הקהילה היהודית היה קשור למשפחת אליאס דוד ששון, הידועה גם בתואר "רוטשילד של המזרח הרחוק". עובדי החברה, רובם בני משפחה, היו אזרחים בריטיים, יוצאי בגדד, שהתיישבו בהודו ונחשבו לסוחרים מצליחים. הם שלטו בשפה האנגלית ומחשבתם תאמה לזו של המערב. הם התקבלו לעבודה כמתורגמנים בין סוחרים שאינם דוברי סינית לבין לקוחות סיניים. עד לפתיחת הנמלים, דוד ששון ייצא מהודו לקנטון בדרום סין, משי, תה, כותנה ואופיום כשהוא תופס את כל העמדות האפשריות בשטחי מסחר אלו. ב-1844 החליט להרחיב את פעילותו, ועל כן שלח את בנו אליאס דוד ששון להונג-קונג, שם פתח חברות בת של אביו. ב-1867 עזב אליאס

דוד ששון את החברות של אביו ופתח עסק עצמאי, E.D. Sasson & co. שהיה לשם דבר במסחר של המזרח הרחוק.

ב-1850 הופיעה לראשונה בדף מידע של תושבי שנחאי ידיעה על נוכחותם של "שלושה יהודים העובדים בחברה של דוד ששון ובניו" ב-1862 כבר הייתה בשנחאי קהילה יהודית לא גדולה, המידע על כך, נשמר ברשימת העירייה על רכישת קרקע ב-Mohawk Road על ידי דוד ששון להקמת בית עלמין יהודי. ב-1887 התקיימה אספה כללית של בעלי מניות של בית הכנסת "בית-אל", שתרמו סכומים נכבדים לביסוס הקהילה היהודית בשנחאי.

באותו זמן, מספר יהודים מבומבי, עובדים לשעבר בחברה של ד. ששון (סמואל א. חרדון, ד. איברהם ס. סולומון ואחרים) פתחו עסקים עצמאיים ושכרו מבנה לא גדול בו הוקם בית הספר היהודי הראשון מתוך מטרה ללמד לדור החדש את עקרונות היהדות. עם הזמן התרחבה תכנית הלימודים, וכללה גם שיעורים בהיסטוריה כללית, גיאוגרפיה, מתמטיקה ועוד.

בערך באותה תקופה הגיעו לשנחאי מסיביר, מנצ'וריה וצפון סין יהודי רוסייה. הם היו שונים בתכלית מהיהודים הספרדיים שהיו שווי זכויות לאזרחי בריטניה ופטריוטים נלהבים של בריטניה וראו ביהודים מרוסיה "אנשים ללא מולדת". יהודי רוסייה לעומתם, היו מלאי שטנה וזי אמון לשלטון הצארי בגלל הרדיפות שעברו.

יש לזקוף לטובת היהודים הספרדיים את העובדה, שכאשר הגיעו לשנחאי הייתה העיר כבר דיגיטלית לא גדול ליד שפך הנהר הואן-פו (בסינית - ענבים צהובים). ברשותם היו כל האמצעים הנדרשים מחלוצים והם ניצלו אותם לטובתם. הם קנו קרקעות בכסף זעום ונדל"ן במקומות אסטרטגיים בעיר, עלות הנכסים עלתה לאין ערוך, יחד עם התפתחות העיר, אשר הפכה פתאום לאחד מתוך חמישה ענקי מטרופולין בכדור הארץ. לא קל היה ליהודים הרוסיים שהגיעו לשנחאי מחצית המאה לאחר הספרדים, לחדור לאורח החיים בשנחאי. רובם לא היו נאורים לפי ההשקפה האירופאית, ללא ידע בשפה האנגלית, שפה שהייתה שלטת בחיי המסחר והחברה. הם עסקו במסחר זעיר, התגוררו בפאתי העיר, באזור הסיני הון-קיו, ועל שפת הנהר הואן-פו שהיה שומם באותה עת.

זרות נוספת נבעה מהרגלים יום יומיים, החל מהעדפה קולינרית ועד להווי יום יומי. באותו זמן הרשו לעצמם יהודי רוסייה לשתות מספר כוסיות באירועים ולהקים אחר כך מהומה רבה, בעוד היהודים הספרדים נהגו באדיבות וצניעות על פי הנהג האנגלי. בנוסף, המצב הכלכלי הקשה אילץ את היהודים הרוסיים לעסוק במקצועות מפוקפקים, פתיחת מועדוני לילה, ולעתים גם עסקים הרחוקים

מצנעה. נכון, שהיו אלו מקרים בודדים אך הם תרמו לתדמית גרועה של הרוסים דבר שצמצם את קרובם של שני הדורות אשר גם כך היו זרים זה לזה.

עניין הדת גם הוא היה לרועץ. בתי הכנסת בשנחאי היו שייכים ליהודים הספרדים שביקרו בהם תכופות, ונוהלו על פי הנוסח הספרדי שהיה זר ליהודי רוסייה. האחרונים דבקו בנוסח אשכנז (מרכז ומזרח אירופה) יחד עם טקסים מיוחדים. לא היו להם בתי כנסת משלהם דבר שהגביר את רגש הזרות.

יש לציין לשבח את יחס הקהילה הספרדית, אשר הכירה בקשיים ונרתמה לעזרת הקהילה האשכנזית. בית הכנסת האשכנזי הראשון "אהל משה" אשר נבנה על ידי הספרדים ב-1902, נמסר ב-1927 לקהילה האשכנזית.

עם כבוש מנצ'וריה וצפון סין על ידי היפנים הגיע לשנחאי גל שני של יהודי רוסייה. הפעם היו אלו אנשים בעלי השכלה רחבה, ניסיון עשיר בניהול קהילה. נפתח מועדון ליהודי שנחאי אשר הפך למרכז חיי הקהילה האשכנזית. במועדון מגרש התעמלות ומבנה שהועמד לרשות התנועה הצעירה של ברית טרומפלדור (בית"ר), לשם הגיעו גם צעירים רבים מהקהילה הספרדית דבר שקרב את הצאצאים משתי הקהילות.

מצד שני קבוצת המתנדבים של הלשכה בשנחאי (SVC) כמו תנועות הצופים האנגלית קבלו תגבורת "אשכנזית", דבר שהביא לאחוד הדור הצעיר של יהודי שנחאי. יהודי רוסייה תמכו גם בבית תמחוי לזקני העיר ונתנו טפול רפואי חנים לחולים נזקקים ללא הבדל דת ומין, הנהלת המוסדות הייתה בידי יהודי רוסייה וספרד כאחת.

יחסים הדדיים נוצרו בין שתי הקהילות, ההישגיות ה"רוסית" והרגלי העבר נסוגו, נותר למעשה רק חסרונם של המבטא בשפה האנגלית, שלהיאבק נגדו היה מיותר לחלוטין.

בראש הלשכה ההתנדבותית (SVC) עמד איש בית"ר ביקטר. בראש בית"ר, שמאוחר יותר היה לארגון צבאי לאומי (אצ"ל) עמדו נואמים נלהבים - יהודית חסר ויעקב (ינקה) ליברמן, אשר עמד בראש 300 בית"רים על אונית Wosster Victory במסע משנחאי לפלשת'נה בפברואר 1949. אך על כך נדבר מאוחר יותר.

קיץ 1937 היה חם במיוחד. אגודת הצעירים היהודיים בשנחאי (Shanghai Jewish Youth Association - SJYA) תחת שרביטו של סר גורס כדורי הספרדי ארגנה יחד עם אוניברסיטת סט. יוהאנה מתנה קיץ לשבועיים עבור 200 בני נוער. היו אלו ימים אחרונים של חוסר דאגה.

ב-13 לאוגוסט 1937 עשה צבא יפן את דרכו לעבר שנחאי. בימים הראשונים של הקונפליקט הסיני-יפני למעלה מ-4000 איש

(סינים ואירופאים ביניהם יהודים) נהרגו או נפצעו בזמן ההתקפה היפנית האווירית. צפון העיר (אזור סיני) צ'בי והון-קיו (אזור אנגלי) הפכו לחורבות בגלל התקפות מהים והאוויר. חודשיים שררה אימה בעיר. אירופאים ניסו בכל דרך אפשרית לעזוב את העיר. האנגלים מצאו מקלט בהונג-קונג. ליהודי רוסיה לא היה לאן להימלט.

בתוך הכאוס בלטה גבורת המתנדבים של שנחאי. בזיכרון הקהילה היהודית של שנחאי ייוותר לעולם זיכרוןם של שלושה חיילים שפרצו דרך שורות חיילים יפניים לבית הכנסת הבווער "אוהל משה" באזור הונק-יו והצילו משריפה את גווילי התורה. הם שבו ללא פגע חוצים את קווי האש היפניים.

הפעילות הצבאית בהונג-קיו השתקפה במצבם של יהודי רוסיה, אשר התגוררו באותו אזור. רבים מהם נאלצו לעבור לאזור שליך נהר צוצ'ואו קריק שלא נפגע, ולהסתפק בפיצוי כספי קטן אשר הגיע מתרומות אמריקניות ויהודיות מקומיות.

ב-1938 עוד לפני שהספיקו להתאושש מהמאבק הסיני-יפני, עמדה הקהילה היהודית בשנחאי בפני משבר חדש - גל גדול של פליטים שנסו מהנאצים וממחנות כפייה. החל מ-1933 כאשר הנאצים השתלטו על גרמניה ואוסטריה, יהודי שנחאי עזרו ככל יכולתם לאחיהם באירופה. אך לא העלו בדעתם שבזמן הקרוב תיפול על כתפיהם האחריות לתמוך בכמות כה גדולה של פליטים, אשר עבורם תיהפך שנחאי למקום מגורים קבוע. בחמש השנים הראשונות לשלטון הנאצי הצליחו יהודים רבים לעזוב את גרמניה ולעבור למקומות בטוחים יותר כמו ארה"ב ופלשתינה. מספר רופאים ורופאי שיניים הגיעו כבר אז לשנחאי ונהנו מתנאים טובים ומקור פרנסה מכובד.

בנובמבר 1938 השתנה הכל. הנאצים היו חזקים דיים ואילו העולם החיצוני היה אדיש וחלוק בדעתו כיצד לנהוג נגד הפעילות האנטי יהודית. תחת אמתלה של התקוממות עממית בוצע הרצח של הדיפלומוט הגרמני ארנסט פון ראט על ידי יהודי צעיר הרשל גרינשפן. כתוצאה - גל פוגרומים והידוע ביניהם "ליל הבדולח" שזכה לשמו עקב השרפה וניצוצות האש שהשתקפו בזכוכיות המנופצות מבתי היהודים, חנויותיהם ובתי הכנסת. באותו יום נרצחו 91 יהודים, מאות נפצעו ונפגעו, 3500 נאסרו ונשלחו למחנות כפייה, 267 בתי כנסת ו-7500 בתי עסק ומאות בתי מגורים בגרמניה ובאוסטריה נהרסו. בנוסף, נדרשו היהודים לשלם 25.000.000 מרק על גרימת נזק לרכושם שלהם! יציאת יהודי אירופה לסין החלה.

הרבה כבר נכתב על כך שסין הייתה המדינה היחידה בעולם שנתנה מקלט ליהודי אירופה, וזוקפים זאת לזכות הפילוסופיה של קונפוציוס שמעוותת במעט את התמונה האמיתית. את הצלתם של יהודי

מזרח אירופה יש לזקוף לזכותה של יפן, בת בריתה של גרמניה. לא לשכוח, שבאותה עת היו היפנים הבעלים של סין וללא הסכמתם גל כזה של פליטים לשנחאי היה בלתי אפשרי. יש לציין, שהתחנה העיקרית בדרך לשנחאי, עברה בנמל קובה ביפן.

עם הגיעם ליפן, לאחר אודיסיאה טרנס-סיבירית ארוכה, מצאו עצמם רב הפליטים ללא מסמכים וללא כסף. נציג הקהילה היהודית בקובה, אנטולי פוניבז'סקי, שהגיע קודם לכן מולדיבוסטוק, קיבל את רשות השלטון היפני, נפגש עם נציגי הפליטים וארגן להם מקום מגורים זמני וחדר אוכל זול. הוא גם ניהל משא ומתן עם השלטון המקומי במתן רישיון ארוך טווח למגורים על אדמת יפן, מעבר לכתוב במסמכיהם.

גרמניה המשיכה ללחוץ על יפן בדרישה להצטרף ל"פיתרון הסופי" ששאלת היהודים. כאן, יש לציין את הרוח הסמוראית של העם היפני: הנסיך קוניה פומימרו, ראש ממשלת יפן ענה לשגריר הגרמני אוטו ש"אנשים הנמצאים תחת דגלה של יפן ובהגנתה, לא מועברים לאויב וזאת על פי המסורת היפנית". גרמניה נאלצה להיכנע.

הראשונים שהגיעו לשנחאי באוגוסט 1938 נתמכו על ידי הארגון German Jews Relief Fund for (קרן לעזרת יהודי גרמניה), שבין מקימיו יהודים ספרדים ורוסים. אך כאשר הוברר, שבעיית הפליטים מקבלת ממדי ענק, הוחלט לארגן וועד בינלאומי לעזרת פליטי אירופה (International Committee for granting Relief to European Refugees), עם עזרה רחבה יותר, בה נטלו חלק גם ארגונים של יהודים רוסיים אם כי במסגרת צנועה יותר מאשר the Sir Sassoon Rehabilitation Fund שהעניק הלוואות עתק ללא רבית לבתי עסק של הפליטים, או קרן לילדי הפליטים ועוד. המקור העיקרי של האמצעים הכספיים הגיע מהוועד היהודי של ניו-יורק.

ביוני 1941 המצב הגיע לידי משבר: פלישת הצבא הגרמני לגבולות ה.ו.ו.ס. ביוני 1941 חתך את האפשרות היחידה של הפליטים למפלט - דרך סיביר ליפן, ומשם לשנחאי. בדצמבר אותה שנה הפציצו היפנים את פרל-הרבור ובעקבות ההפצצה פרצה המלחמה באוקינוס השקט אשר הגבירה את ייאושם של הפליטים. השלטון היפני עיקל או סגר את כל העסקים של בנות הברית, הונם הוקפא, נעצרו כל אזרחי בנות הברית במחנות כפייה. לא נותר ממי לקבל עזרה. בין הפליטים אירעו מספר התאבדויות.

גברו מטסי תקיפה אמריקניים B-29 על בתי עסק ללוחמה יפניים לאורך נהר ינג-צה וליד ננקין עד לשפך הים בהונ-קיו, עשרות יהודים נהרגו ונפצעו (כולל בנו של החזן מטינצ'ין י. קרימצ'נסקי - בוריס).

לבסוף הגיע היום האחרון למלחמה. שלטון הרייך נפל, אדולף היטלר סיים את

חייו בהתאבדות. ב-7 למאי 1945 נכנעה גרמניה, וב-2 לספטמבר 1945 נכנעה גם יפן. העולם חגג. אך לא היהודים. עתה נודעה השואה של יהדות אירופה: מיליוני יהודים - נשים, ילדים, קשישים - מצאו מותם בתאי הגזים, בתלייה, או פשוט נקברו חיים.

גם הידיעות מפלשתינה לא היו משמחות: בהחלטה שנפלה בבחירות הפרלמנט בלונדון בראשותו של האנטישמי קלמנט את'לי, הגבירו את הפרובוקציות של הערבים נגד הישוב וכמו כן, גבר הטרור היהודי נגד כוחות בריטיים בפלסטינה.

כח הישרדות של יהדות שנחאי גבר על כל הציפיות הכי אופטימיות. חיי היום יום התחדשו מיד עם היעלמם של הדגלים והמדים היפניים. לישוב הבינלאומי שבה הפקידות האנגלית והגדוד המלכותי

The Seaforth Highlanders, ליד שפך הנהר הואנפו וזונגה עגנה ספינת קרב אנגלית לשמירה על הישוב הבינלאומי של שנחאי.

"פריז הסינית" היה חיים כפולים. מצד אחד התנהלו העסקים בעצמה, חיי הלילה - ללא דאגה, מצד שני - קוננה הדאגה. השמחה למלחמת האזרחים בין הקומוניסטים ללאומנים הייתה לרוץ לעסקים. בנמלים, במעגנים ולחופי המדינה התכוננו בקדחתנות לפינוי כוחותיו המזוינים של צ'אן קיי שיק מסין לטייוואן על מנת להמשיך את הלחימה משם נגד הקומוניסטים. היואן הסיני הלך ואיבד את ערכו.

עיני היהודים בשנחאי ננעצו במפת פלשתינה שהייתה תלויה על קיר המועדון היהודי בשנחאי. ויכוחים סוערים התנהלו סביב הידיעות האחרונות מהפרלמנט בלונדון על גורלו של המנדט.

לבסוף, הורד הדגל הבריטי בירושלים ותחתיו הונף הדגל הישראלי. מדינת ישראל הייתה למציאות. מלחמת העצמאות החלה. מלחמה לחיים.

לשנחאי הגיע מברק מהבית"רים שעזבו את שנחאי לפלשתינה והצטרפו לאצ"ל, היו אלה אריה מרינסקי ושמואל מילר, במברק נאמר: "הישארו במקומכם, מגיעים לארגן קבוצת אצ"ל "סינית" למלחמת העצמאות". בו בזמן, הגיע לשנחאי נציג רשמי של האצ"ל בהוראתו של מנחם בגין, מרדכי אולמרט יוצא חרבין לשעבר, והחל לאסוף כסף לרכישת ספינה להעברת נשק וכלי לחימה, כדי להביאם לחוף אי שם בישראל.

בואו של אולמרט עורר התלהבות עצומה בקרב שתי הקהילות היהודיות בשנחאי. התרומות הכספיות זרמו למכביר. תרמו כולם: בעלי עסקים גדולים וקטנים, עובדים ומובטלים. נשים מסרו את תכשיטיהן, טבעות, צמידים, שרשראות. תלמידים תרמו את דמי הכיס, הקימו קופות משותפות על חשבון טיולים ובידור. לא היה כל הבדל בין אדם לרעהו. כל אחד נתן לפי יכולתו.

שיבתם לשנחאי של מרינסקי ומילר, לא

עורר את אותו ההד. להיפך, שיבתם מחקה את מטרם - הכנה מחתרית לפעילות עתידית בישראל. נבחרו שתי קבוצות של צעירים (אחת תחת פיקודו של מרינסקי, השניה תחת פיקודו של מילר), שעזבו את מקום עבודתם ועברו יחדיו למחנה אימונים ובו שתי בקתות בוץ מחוץ לעיר, מקום אשר דמה באקלים לנגב, גבול סיני ורצועת עזה. האימונים נמשכו כחודש, וכללו לימודי טופוגרפיה והתאמתם לקרב, קרבות פנים מול פנים, מארבים, עמדות קרב (הכל בשפה האנגלית). הכנה גופנית ולימודי השפה העברית. ידע בסיסי בשיחת חולין ערבית (שלא תמיד הייתה מקובלת), היסטוריה וגיאוגרפיה של פלשתינה. הצעירים שבו לשנחאי עיפיים עד כלות, רזים,

אך שזופים ומלאי כוח ואנרגיה. לכבודם נערך במועדון היהודי נשף, בו נוכחה כל הקהילה היהודית של שנחאי. אורחת כבוד הייתה אלמנתו של ראש הממשלה הראשון של סין, סון יט-סן, סון צ'ין לין, אשר הוזמנה על ידי חברתה, שהייתה מפקדת בית"ר, יהודית חסר. אורחת הכבוד איחלה לנוסעים "ניצחון ואושר על אדמת המדינה החדשה" ודבריה צוטטו למחרת על ידי העיתונות של שנחאי.

הקבוצה הראשונה שיצאה לדרך מנתה 10 אנשים (קבוצתו של מילר). קבוצתו של מרינסקי שיצאה מקץ ארבעה שבועות מנתה 8 איש (כולל מחבר המאמר). הטיסות שיצאו לדרך הסתכנו במעכב בנמלי תעופה של עיראק ודמשק בהן נחתו לתדלוק כל

המטוסים שיצאו משנחאי לאירופה. על מנת להימנע מהסכנה, שינה הצייר דוד קרופניק את הסמל באשרה הצרפתית שקיבלנו (בדרכון הסובייטי מ-"Palestine ל-Pologne) ולשם הדגשה נוספת זייף את החותמת של בית"ר שנחאי. קשה להאמין אך ההונאה צלחה ושתי הקבוצות הגיעו בהצלחה לאירופה ומשם באוניה לחיפה. הקבוצות נפגשו בבסיס הצבאי של טל-לטינסקי, ליד תל-אביב. זה היה ב-23 לדצמבר 1948. אך השכם בבוקר של ה-15 לפברואר 1949 נכנסה למפרץ חיפה הספינה "נגבה" כשהיא צופרת בעצמה ועל סיפונה שלוש מאות בית"רים המצדיעים למולדתם. וכך, לאחר שישים וחמש שנה על אדמת סין, הסתיימה יציאת סין של יהודי רוסיה.

תדי, האיש ופעלו

רן (רוני) וינרמן

יולי 2012

16

תדי (תיאודור) קאופמן נולד בשנת 1924 בעיר חרבין שבחבל חילודז'אן שבסין. ילדותו ונעוריו עברו עליו בחרבין. הוא סיים את לימודיו בבית הספר למסחר בשנת 1940. עם סיום לימודיו, התגייס תדי לפעילות במוסדות הקהילה היהודית בעיר. תדי שימש כמזכיר המערכת של השבועון "חיי היהודים" בשפה הרוסית, היה מזכיר תנועת מכבי ומזכיר ההסתדרות הציונית. כמו כן שימש תדי כמזכיר הועד לעליית יהודי סין לישראל.

בתקופת השלטון של מאו צה טונג בצפון סין, בשנים 49-1948, ערך תדי קאופמן במחתרת את ביטאון החדשות על ארץ ישראל. בסוף 1949 עזב תדי את סין ועלה לישראל עם הקבוצה הראשונה של יהודי חרבין.

לאחר הגעתו לארץ, עבד תדי כמנהל חשבונות במשרדי קרן קיימת לישראל. בתחילת שנת 1952 הגייס תדי ל-צה.ל. ושימש בתפקידים מגוונים בין היתר בחי"ר בשריון ובמערכת הירחון "מערכות".

לאחר שחרורו מ-צה.ל. שימש תדי במספר תפקידים חשובים כגון יו"ר ומנהל קופת התגמולים של עובדי עיריית תל אביב - יפו, יו"ר ארגון עובדי העירייה במשך 13 שנה, וגם עורך ביטאון עובדי העירייה.

תדי שימש כחבר הועד המרכזי של ההסתדרות במשך חמש שנים וחבר

מזכירות חברת העובדים. בין השנים 1985 ל-1989 שימש כמזכיר מועצת פועלי תל אביב יפו.

בשנת 1951 היה תדי בין מייסדי איגוד יוצאי סין בישראל ושימש כמזכיר הראשון של האיגוד. בשנת 1972 נבחר תדי קאופמן ליו"ר איגוד יוצאי סין בישראל, תפקיד ששימש בו עד אותו יום בו נפטר, 15 ביולי 2012.

לפני כשבוע עשרה שנה הצטרפנו יוסי קליין ואנוכי לאיגוד יוצאי סין כנציגי דור ההמשך למייסדים, הייתה זו תחילתה של מערכת יחסים מופלאה עם תדי קאופמן יו"ר איגוד יוצאי סין ותדי האיש.

תדי ניהל את איגוד יוצאי סין ואגודת ידידות ישראל סין בחן ובדרכי נועם, הוא התייחס לכל חבר או חברה באופן אישי ונתן לכל אחד הרגשה של שייכות לארגון המאגד את יוצאי סין בישראל וצאצאיהם.

קשריו של תדי עם שגרירי סין בישראל כמו גם עם צוות השגרירות, מאז נרמול היחסים בין שתי המדינות, היו לשם דבר, הוא הוזמן לאירועים רבים שנערכו על ידי השגרירות ונחשב לאורח כבוד.

לתדי היו גם קשרים הדוקים עם רבים מהפקידים הבכירים בממשלת ישראל, שרי ממשלה, ראשי עיריות ועוד. במקרים רבים נוצלו קשריו הטובים של תדי עם נציגים ממשל מסין, על ידי משרד החוץ.

תדי היה מוסד שאיננו עוד, וחבל. תדי ידע

פרטים על יוצאי סין לא רק מחרבין, בה נולד וחי, כי אם גם על יוצאי שנגהאי וטינזין. ההיסטוריה של יהודי סין הייתה חרוטה בזיכרוננו כבסלע איתן ובכל פעם שהיה נשאל על מאורע כל שהוא מתולדות יהודי סין, היה נשפך מנו המידע כמעייין המתגבר ומסתעף לאפיקים שונים מעבר לגבולות המאורע עצמו.

רבים היו האנשים שבאו לאיגוד רק על מנת לשוחח עם תדי ולשמוע ממנו סיפורים על המשפחה שלהם, שחלק מהם לא שמעו מעולם. שיחות "חופשיות" עם תדי היו תמיד מעניינות מאחר והם התחילו מסיפור אחד והמשיכו בסיפורים רבים שריתקו את המאזינים.

תדי היה גם נואם מבריק, הוא מעולם לא קרא מהכתב, נאומיו היו מתובלים במשלים ומשפטים מהספרות העברית, מספרי התנ"ך, מדברי חכמים ומהספרות הזרה. דבריו היו מובנים ומעניינים ושומעיו היו מרותקים. תדי שלט בשלוש שפות, עברית, אנגלית ורוסית ובשלוש השפות הוא נאם והנעים את שומעיו.

אי אפשר להתייחס לתדי מבלי להזכיר את הזוגיות הנפלאה בינו לבין רשא אשתו שלווה אותו לאורך כל הדרך בה הלך.

תדי הלך לעולמו ולקח עמו את כל אשר האבנו בו, האיש ופעלו.

נ
י
ג
ו
ד

י
ו
צ
א
י

ס
י
א

גו יאן מתגוררת בחצר ישנה, הממוקמת בסמטה של העיר הישנה קאיפנג בחבל חנאן אשר במרכז סין. ביתה המוזנח מהווה ניגוד מוחלט לערכה ההיסטורי.

פריטים הפזורים בביתה רומזים על חייה: על הקיר תלוי גובלן עם מגן דוד, על השולחן מנורה ועל משקוף הדלת מחוברת מזוזה.

גו, היא צאצאית לסוחרים יהודים, אשר לפני 110 שנים עברו בדרך המשי והתיישבו בכירה הצפונית של שושלת סון (1127-960). "אנשים שואלים אותי תמיד, כיצד אני יודעת שאני יהודיה?" - אומרת גו, פניה הרזים והסנטר החד אופייניים למראה סיני טיפוסי. "עבורי זו שאלה מוזרה. אני יודעת זאת כל חי".

גו סולדת גם מהשאלות התמימות ביותר של אנשים המטיילים ספק בזהות משפחתה. "הכיץ הסינים יודעים שהם בני האן? וכיצד יהודים בכל העולם יודעים שהם יהודים?" ביתה הלא מרשים של גו ואשר גילו אינו ידוע, יש האומרים שנבנה במקום בו היה בית הכנסת העתיק ביותר בסין, משנת 1163. בית כנסת זה נבנה פעמיים ב-1461 וב-1653 לאחר השיטפון של נהר חואנחה, שהציף את רוב העיר.

גו אומרת, שבייתה היה צמוד לבית הכנסת שנבנה לפני 400 שנה. בית הכנסת נקנה על ידי מיסיונרים נוצרים לפני השלטון הקומוניסטי בסין ושונה לבית חולים.

זהות אבודה

הסוחרים היהודים מאירן התיישבו לראשונה בקאיפנג במאה התשיעית בתקופת שושלת טאן (897-618), הקיסר של שושלת סון העניק לאבותיה של גו שם משפחה צ'דאו שנתר עד היום כשם משפחת אמה.

בתקופת השיא של ההתיישבות היהודית בקאיפנג מנתה הקהילה כחמשת אלפים איש, הם ייסדו קהילה, ובה רבנים, בתי כנסת ומוסדות יהודיים אחרים. זו הייתה הקהילה היהודית הגדולה ביותר בסין מתוך הקהילות המשפיעות ביותר לאורך דרך המשי.

השיטפון של נהר חואנחה, אשר בדרך כלל פסח על קאיפנג, אילץ תושבים רבים ובהם עשרות משפחות יהודיות לעבור לאזורים בטוחים יותר. אסונות טבע, נישואי תערובת והתבוללות תרבותית צמצמו את ההתיישבות היהודית בקאיפנג לחמש משפחות גדולות.

למרות שלא היה להם רב מזה למעלה

מ-200 שנה, אומרת גו, שהמשפחות הנותרות מציינות חגים יהודיים ושומרות על מסורת על פי הזיכרון.

"זמן רב לא ידענו עברית וגם לא מנהגים דתיים. ללא רב אבדנו מקורות מידע, היינו מבודדים, אך השתדלנו לשמור על מנהגינו. מעולם לא אכלנו חזיר" - אמרה גו.

היא אינה יודעת כמה יהודים נותרו למעשה בעיר, אך המידע על ההיסטוריה של יהודי קאיפנג התפשטה בישראל. גו מארחת לעתים קרובות אורחים מארצות זרות, ביתה ממלא שתי מטרות: מוזיאון, ובית תפילה.

למרות ההתעניינות מצד ארגונים יהודים ברחבי העולם, הבדידות הארוכה וההתבוללות הותירה את יהודי קאיפנג ללא סימנים ייחודיים. לפני למעלה מעשר שנים שונתה לאומיותם היהודית בתעודות הזהות לזהות האן, השלטונות של סין וכן החוק היהודי אינם רואים בהם יהודים. יהודי קאיפנג נותרו השבט האבוד.

מסין לישראל

המטייל ברחובות ירושלים, עיר בעלת היסטוריה לכל העם היהודי, ישים לב, שהמוצא והלאומיות של התושבים אינם מהווים בעיה גדולה.

אם תשאל ישראלי האם שמע על יהודי סין, תפגוש במבט תמהה. אלו שיודעים על יהודי קאיפנג חושבים שהם הערת שוליים בתוך ההיסטוריה היהודית.

מייקל פרוינד הוא אחד הבודדים אשר חקר את ההיסטוריה של היהודים שנעלמו בסין. הוא עזר למעטים מהם לשוב לישראל ולקבל אזרחות דרך ארגון דתי ושמו "שבי ישראל".

"בהתאם לחוק השבות בישראל, צריך להוכיח שאחת מסבותיו או מסביו היה יהודי. זהו המינימום הנדרש לקבלת אזרחות. אמנם, מאחר ובקאיפנג נמשכו נישואי תערובת והתבוללות לאורך 200 השנים האחרונות, חובת ההוכחה קשה לכל המתגוררים שם", - אמר פרוינד בראיון בעיתון "גלובל טיימס" במשרדו הקטן, בקומה הרביעית של מוזיאון ישראל בירושלים.

ארגונו של פרוינד עזר ליהודי הודו ודרום אמריקה להגר לישראל.

"בניגוד לארצות שונות בעולם, סין הייתה מדינה שבה יהודים לא נתקלו באנטישמיות. בסין שררה טולרנטיות ליהודים, סבלנות

ופתיחות גרמו לכך שליהודים היה כאן קל הרבה יותר, למרבה האירוניה, לאבד את זהותם", - אומר פרוינד.

ב-2005 עזר הארגון ל-17 יהודים סיניים לעלות לישראל, וכאן נרשמו לכיתות גיור לתקופה של שנה עד שנתיים עד המעבר ליהדות. כמו כן, ניתן להם מידע על ההיסטוריה היהודית, לשון, תרבות ודת.

עשרה סינים יהודיים השלימו את הלימודים וקבלו אזרחות ישראלית. האחרים טרם סיימו את לימודיהם.

מסע "הביתה"

צזין צזין הגיעה לירושלים ב-2005 בגיל 19. היא ועוד שלוש נשים צעירות מקאיפנג נזקקו לשנה אחת בלבד על מנת לסיים את לימודי היהדות, אשר נערכו על ידי ארגון "שבי ציון".

כיום, היא חולקת דירה קטנה עם חברתה ללימודים בסמוך לאוניברסיטה העברית בירושלים ועובדת כמדריכת תיירות בקרב התיירים הסיניים.

"לא ידעתי מהי ישראל עבורי כאשר הייתי צעירה, אך אני כאן על מנת לממש את חלומי של אבי" - אמרה בחיך מסנוור. "באמת למדנו בשקדנות בכיתות גיור, מאחר והיינו הסיניות הראשונות. לא רצינו לבייש את יהודי קאיפנג".

צזין מתגוררת בירושלים, אך אינה רואה במקום מגוריה כבר קבע. היא חשה רגשות של כבוד אב ואם ואומרת "ברצוני לגשר בין שתי הארצות מאחר ואני אוהבת את שתייהן", כמו כן הייתי רוצה לבלות זמן רב יותר בסין, לדאוג להורי ההולכים ומזדקנים".

אביה צזין גואנטון כבר שלח לישראל ארבעה מבני משפחתו, ובהם את משפחת אחיו.

"ב-1980 היו יהודים רבים מארצות מערביות שביקרו בביתי מפעם לפעם. בעזרתם התחלתי לארגן שיעורי דת יהודיים בקהילה שלנו, במיוחד לילדים", סיפר גואנטון. "בכל פעם שנסעתי לבייג'ינג, הלכתי לתנות הספרים הגדולה "סינחואה" ברחוב הראשי וקניתי ספרים על יהדות".

מאז, פסק צזין ללמד מאחר וחש שמאמצי לא הובנו כראוי. אנשים חשבו שמעשיו נובעים לא מתוך אמונה, אלא לתועלת עצמית.

הוא עומד על כך שהיחסים עם השלטונות המקומיים טובים, אם כי לימודי הדתות התקבלו מדי פעם בהרמת גבה. "לפעמים,

כאשר התארחו אצלנו זרים, המשטרה המקומית הגיעה לשאול למעשינו, אמר צזין גואנטון, והוסיף, שהוא הסביר בדיוק רב את מעשיו ותשובתו סיפקה את השואלים. גם גו אמרה, שיחסיה עם המחלקה לעידוד התרבות היו טובים, מאחר ומגוריה על מקום בית הכנסת הישן משכו אליו תיירים לעיר. לדבריה, נשאלה על ידי השלטונות המקומיים האם בתוכניתה לבקר ב-2008 בתערוכת האקספו בשנחאי. "כל סיני רשאי לבקר בתערוכה. למה אתם שואלים דווקא אותי?", הייתה תשובתה לפקיד המקומי. ב-1999 אחיו של צזין הפך להיות המהגר הראשון מהקהילה היהודית של קאיפנג. הוא ועוד שלוש משפחות קבלו דרכונים ותכננו להגיע לישראל, אך רק צזין עשה דרכו לישראל. כאשר שב, חשדו בו השלטונות המקומיים. צזין חושב, שזו הסיבה לשינוי

בתעודות הזהות של יהודי קאיפנג, הרישום "יהודי" שונה ל"האן", על מנת להראות את ההשתייכות האתנית להאן המרכיבה למעלה מ-91 אחוז מאוכלוסיית סין. "אכן, אני אוהב את המדינה, ובתי המחישה את חלומי. אני מצטער", אמר בנחישות, "אני שמח שצאצאי יצליחו לראות, שסוף סוף הגענו לארץ המובטחת. הליכי הגיור בלתי מתקבלים על הדעת. אמנם גו חולמת לעלות לישראל, אך טוענת שזהו עלבון עבורה לעבור כיתות גיור, הנחוצים על מנת לקבל אזרחות ישראלית. היא חושבת, שחינוך מחדש מכחיש את יהדותה "חשתי" עלבון כאשר שמעתי מן דודי שעלי לעבור גיור. זה אומר שיהדותנו מוטלת בספק" - אומרת גו ודמעות בעיניה. "בלבנו, ישראל היא המולדת היחידה בעולם. אנו גרים בסין כזרים לאורך דורות.

כיום, הישראלים רואים בנו זרים ודורשים הליכי גיור על מנת להיות יהודים מחדש". גו עומדת על כך, שתיסע לישראל רק לאחר שיהדותה תוכר. משימתה כיום - לקבל אורחים בביתה הצנוע ולשמור על ייחודה הסיני-יהודי.

יעד נוסף, להקים מחדש את בית הכנת הישן במקומו הקודם, על מנת שההיסטוריה על יהודי סין תוצג בפני רבים. "הפרוש להיות יהודי מתבטא בלהוכיח לעולם על קיומו של אלוהים. יהודים - הם העם הנבחר, על כן, אנו טובים יותר. אלוהים בחר בנו, אנו שליחיו של האלוהים, והוא מברך את אלו הממלאים אחר רצונו" - אומרת גו. "כל עוד אני ממלאה את השליחות, אני יהודיה אמיתית בכל מקום בו אמצא."

הרפתקאות שנחאי

היום אבא שלי ואני נסענו לסיור מרתק המפרט את ההיסטוריה של העם היהודי בשנחאי. המדריך שלנו היה ישראלי המתגורר בשנחאי כ-10 שנים. בסופו של דבר היו שלושה גלי העלייה של יהודים בפרק זמן של 100 שנה. הראשון הגיע זמן קצר לאחר מלחמת האופיום בשנת 1840 כאשר מספר אנשי עסקים עיראקים יהודים ראו בשנחאי כהזדמנות לצמוח. בסופו של דבר הם יצרו אימפריות של ארגונים, שייצרו את רוב העושר בעיר. הסיור שלנו התחיל במלון שלום, אשר בבעלות משפחת ששון, אחד השמות הבולטים בהיסטוריה היהודית בשנחאי. המלון מעולה, הוא נבנה בשנת 1930 ושמר על חלק גדול מסגנונו המקורי. פריסת הארט דקו גרמה לי להרגיש כאילו אני צועד אחורה בזמן והיה קשה לי להאמין שאני עדיין בסין. רבים מן המבנים הישנים שממוקמים על הבונד היו קשורים למשפחות יהודיות עשירות. אזור זה היה מרכז הכוח הכלכלי בתקופה והיהודים היו בחוד החנית של החדשנות. הגל השני הגיע מרוסיה בשנות ה-1900 המוקדמות בשל הרדיפות הגוברת בארץ מוצאם. בגלל שנחאי הייתה נמל פתוח, הם לא היו צריכים ניירות רשמיים כדי לבוא לעיר. יהודים אלו בסופו של דבר התיישבו בין שאר העניים של העיר. איתם הם הביאו את אורח החיים האירופאי שלהם לרחובות הסינים והחלו להקים עסקים וקהילה

משלהם. הגל השלישי הוא אולי המעניין ביותר מבין שלושת הסוגות שנובע מהבריחה של היהודים מן השלטון הנאצי באירופה. בשנת 1930, ליהודים כבר לא היו מקומות בהם יכלו להתיישב מחדש. שנחאי, עקב המצב הפתוח, היה מיקום מעולה, כי אם הם יכלו להגיע אל העיר הם יורשו להישאר. המדריך שלנו היה מומחה להיסטוריה זו. הוא בעצם הרכיב את כל מחקריו בספר. הסתובבנו בשכונה שפעם היה המיקום המרכזי עבור המהגרים היהודים ומאוחר יותר נודעו בשם הגטו היהודי בימי מלחמת העולם השנייה. למרות התנאים בגטו היהודי, תנאים אלה לא השתוו למצבים הקשים של יהודי אירופה באותה תקופה. רוב היהודים היו מוגבלים בתוך השכונה שלהם, אבל חלק הורשו לקבל אישורי עבודה. אחד החלקים הטובים ביותר היה שליפנים שכבשו את שנחאי לא היו רגשות אנטישמיים כמו שהיו קיימים באירופה. למעשה, הגישה הכללית כלפי העם היהודי הייתה חיובית במידת מה כפי שהם נראו כדרך להשיג קשרים עסקיים עתידיים עם העולם המערבי. הסתכלות זו עזרה להציל את היהודים בשנחאי מגורל זהה לזה של עמיתיהם האירופיים. הגרמנים קראו להשמדה, אבל היפנים לא פעלו על פי הצעותיהם. ההערכה היא כי כ-20,000 יהודים ברחו לשנחאי בתקופה שלפני המלחמה. זה היה מספר גדול מאוד בשל המאמצים של כמה גברים שסיפקו אישורי נסיעה עבור אלה

שרצו לעזוב. בעיקר איש אחד בשם ד"ר הו, הציל קרוב לעשרת אלפים נפשות. החלק המצער הוא שכל מאמציו רק זה עתה יצאו לאור בעקבות מחקר שנעשה על ידי בתו. בכל חייו הוא לא פרסם את מה שהוא עשה ואף אחד לא ידע עד כמה הוא עזר. זה באמת היה מרתק לשמוע על הסיפורים האלה. הצלחנו ללכת ברחובות סביב המגורים והבניינים עדיין עומדים. הסיור הסתיים בדירה שנרכשה על ידי סיני בן למשפחה יהודית בשנת 1947. זה היה מרשים מאוד לראות את העוני הקיצוני בחדרים הקטנים, ויותר מכך, לדעת שאנשים בשכונה עדיין חיים כך היום. חשוב לזכור, שהאזור ממוקם רק 5 דקות מן הבונד, אחד המקומות העשירים ביותר בעיר. אחד הדברים הנוראיים על הסיפור הזה הוא כי בשנת 1949 עם המהפכה הקומוניסטית כל הזרים גורשו והמורשת שלהם נהרסה לחלוטין. חלק אחר מצער הוא כי אזור זה נמצא בסכנת הריסה כדי לפנות מקום עבור בניינים חדשים רבי קומות. המדריך שלנו, יחד עם קהילה יהודית קטנה בשנחאי פועלים כדי לשמר את מה שנותר ולחשוף את ההיסטוריה העשירה והחשובה של אזור. הממשל הסיני התיר למוזיאון להיבנות שמוקדש לפליטים היהודים, כך אני מקווה שעוד אזורים בשכונה זו ישמרו, אבל לכמה זמן, אף אחד לא יודע.

חרבין היהודית-רוסית לפני מלחמת העולם השנייה

צ'זוקו טקאו (אוניברסיטת ריקיו, יפן)

מדיניות קיסרות רוסיה כלפי היהודים ומשמעותה המיוחדת של חרבין.

חרבין - עיר שבנתה אותה רוסיה הצארית במטרה שתשמש בסיס לבניית רכבת סינית מזרחית (להלן קו.ז.ז.ד.) - הפך במהירות למרכז המזרח הרחוק הרוסי. במאה ה-20 מנצ'וריה הייתה מרחב גבולי בין שתי המדינות המתחרות ביניהן על התפקיד הראשי בח"י אסיה המזרחית. אופיו של מרחב זה והמשברים הפוליטיים שפקדו אותו לעתים קרובות גרמו לעליה תלולה של מספר תושביו שהורכב מפוליטי עממיים שונים ודתות שונות.

בתחילת המאה ה-20, בחרבין היו פרט לנוצרים פרובוסלביים רוסים גם הקתולים לותרנים, ארמנים, בפטיסטים ועוד. המסגד המוסלמי הראשון (בנוי עץ) נבנה בחרבין בשנת 1901, ואילו בית הכנסת היהודי - ב-1903. חוץ מרוסים אתנים טהורים היו בה אוקראינים, ארמנים, טטארים, גרמנים, יוונים, גרוזינים, פולנים ואחרים. עם זאת, למרות היותה כה רבת פנים אוכלוסייה זו הייתה ידועה בשם כולל: "הרוסים", ולא חשוב לאיזה מהקבוצות האלה השתייך האדם. בניגוד למזרח הרחוק הרוסי שם השלטונות הגבילו את ההתיישבות היהודית בצורה דרסטית ביותר (למשל, ב-1910 רק 610 יהודים גרו בחברוסק, בירת סיביר, 358 - בניקולאייבסק, ו-267 - בולדיוסטוק), קבע מיפקד אוכלוסין של חרבין כי בשנת 1913 גרו בעיר 5,032 יהודים - מספר השווה ל-10% של האוכלוסייה הרוסית באותה תקופה. במשך עשר השנים של בניית הרכבת, גדל הכפר הנידח ושמו חרבין לעיר בעלת אוכלוסייה יהודית הגדולה ביותר במזרח הרחוק. היהודים נמשכו לחרבין בגלל שיוני זכויות, סוגיות המגורים והחינוך הגבוה בהשוואה לערים במרכז רוסיה. (בתקופת מדיניותו הליברלית כלפי היהודים של הצאר אלכסנדר השני ריככו הרוסים את החוקים, אך עם עלייתו לכס המלכות של הצאר ניקולאי האנטישמי, חזר המצב לקדמותו ביתר שאת. במחוזות הספר של רוסיה הצארית נקבע

היחס ליהודים ע"י השלטונות המקומיים ולא ע"י השלטון המרכזי, כמו שהיה נהוג במרכז המדינה.

המושל של מרחב האמור הגדול היה ניקולאי גונדאטי (1911 - 1917), אדם ליברלי קרוב לשכבות הדמוקראטיות של האוכלוסייה. הוא גם שאף להשקעות חוץ למפעלים כלכליים של המזרח הרחוק הרוסי ולפיתוח הכלכלי של המרחב. עם זאת, "השאלה היהודית" הייתה הסוגיה היחידה היוצאת מן הכלל. לגבי היהודים הוא הנהיג משטר הרבה יותר חמור מהשלטונות המרכזיים, לפעמים בניגוד ישיר ולטובתה של הכלכלה האזורית. כאשר ממשלת רוסיה ריככה את ההגבלות לגבי התיישבות היהודים בסיביר, הוא הנהיג הגבלה חדשה שדרשה מן הפליטים היהודיים להציג רישיונות מיוחדים להתיישב במזרח הרחוק, דבר שלא היה ניתן למימוש ושלל כל אפשרות של התיישבות במקום.

ובכל זאת, הצרכים הכלכליים גברו על המדיניות הרשמית של שמירה על החוקים האנטישמיים של גומדטי. שר האוצר הרוסי, ויטה, עמד על כך שכל אדם בעל יוזמה ואומץ לב יהיה אורח רצוי במרחב מסילת הברזל הזה ברוך האפשרויות אין קץ. במרץ 1898 הממשלה הרוסית יפתה את כוחה של הנהלת הרכבת להנפיק ולתת אישורי ההתיישבות בתחום בניית הרכבת (15 ק"מ בשני צדי מסלול פסי הרכבת לכל אורכו) לכל דורש. וכך ההתיישבות היהודית הפכה לאפשרית. בהתחלה ניצלו את המצב החדש יהודים מערים הקרובות לחרבין - ולדיוסטוק, בלגוושצ'נסק וחברובסק כשהם מספקים להנהלת הרכבת מצרכים החיוניים לקידום בניית הרכבת. הייתה זו גם תחילת תקופת השגשוג בחרבין ובמרחב כולו.

להון היהודי היה תפקיד חשוב מאין כמוהו בהתפתחות המהירה של תעשיית האזור - תעשיית עץ, כריית מכרות פחם וברזל, בניית בתי זיקוק שמן סויה ואלכוהול, בניית טחנות קמח, בתי חרושת לטבק, סבון וכימיקלים, סלילת כבישים מסילות ברזל מקומיים, ועוד. האתנוגראף משה קרול

כותב בזיכרונותיו: "כמעט כל מפעלי המסחר בחרבין היו בבעלות היהודית". מלחמת רוסיה-יפן (1904-1905) הגדילה בצורה משמעותית את הגירת היהודים לחרבין אשר הפך לבסיס צבאי ענק של 250,000 אנשים, אשר 4% מהם היו יהודים. עם תום המלחמה ספקים רבים העבירו את עסקיהם ל"פסים אזרחיים" ונשארו לגור בחרבין לצמיתות. בנוסף לכך, עם הריסתו על ידי פוגרומים של "תחום המושב היהודי" באזור הדרום מערבי של רוסיה, נאלצו פליטים יהודיים רבים לחפש את ביתם החדש בחרבין.

בינתיים מוסדות ציבוריים יהודיים המשיכו להתרחב ולהתפתח. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה בשנת 1914, הקהילה היהודית בחרבין הייתה כבר מבוססת למדי וברשותה היו כל הכלים שאפשרו לה לחיות חיים לאומיים ודתיים מלאי תוכן - בתי כנסת, בתי ספר, ספריות בעלי רבבות ספרים, חברה למתן הלוואות ללא רבית, מועדון, בית חולים, מושב זקנים, חברה קדישא ובית עלמין וכן קבוצות מכל גוון פוליטי, דתי וארגוני נוער.

זהות ומודעות לאומית של יהודי חרבין, לשון עברית

תחילת המאה ה-20 הייתה תקופה של שינויים היסטוריים ביהדות רוסיה. הדור החדש של היהודים איבד במידה משמעותית את הדבקות הדתית והחליפה אותה בלאומיות, מודעות עצמית חילונית ובצינות פוליטית אשר מעתה הייתה הכוח המאחד העיקרי. יהודי חרבין לא היו יוצאים מן הכלל. הפוגרומים של 1911-1913, משפט דרייפוס ועלילת הדם נגד היהודי בייליס חיזקו את תחושת איחוד הכוחות גם בקרב יהודי חרבין.

הקהילה היהודית בחרבין (לעיתים "האגודה היהודית הרוחנית") נוסדה ב-1903. בדצמבר 1908 אושרה חוקתה (לעיתים: "חוקה"). לאחר המהפכה הרוסית מילאו פליטים יהודיים רבים את חרבין. נפתח "מטבח לכל" ומאוחר יותר התחילו לפעול מרפאה לילד ובית חולים בו קיבלו ילדים במשפחות נזקקות וקשישים נזקים שירות

ותרופות חנינם. בית החולים היה פתוח לחולים של כל הלאומים. כל ההוצאות של המרפאה ובית החולים כוסו על ידי קרנות צדקה ודמי חבר של הקהילה. הנהלת הקהילה הרחיבה את סמכותה גם על סוגיות האינטרסים הלאומיים וחברתיים, כולל חינוך, בריאות, צדקה, עזרה לפליטים רישום לידות ומקרי מוות וניהול בית העלמין היהודי. חוקי הקהילה קבעו כי כל יהודי/יהודיה מגיל 17 הגר בחרבין וסביבתה הקרובה זכאים להיות חברי הקהילה ולבחור ולהיבחר להנהלתה. הנהלת הקהילה היה מוסד דמוקרטי אשר בתוכו התנהלו דיונים וויכוחים רבים וחריפים בין הרוב הציוני והשמאל הקיצוני לגבי מגוון סוגיות מקומיות וכלליות לאומיות. נשיא ההנהלה היה ד"ר אברהם קאופמן מ-1919 עד סוף מלחמת העולם השנייה כאשר נעצר ע"י הסובייטים אשר פלשו למנצ'וריה, הואשם בציונות ובשיתוף פעולה עם שלטונות הכיבוש הפיניים ובילה שנים רבות במחנות ריכוז ברוסיה.

כפי שכבר נאמר, בניגוד לקהילות יהודיות באירופה העוסקות רק בענייני הדת, סמכותה של הנהלת הקהילה היהודית בחרבין הייתה גם על הצד החילוני של חיי הקהילה. החקיקה האנטישמית ברוסיה הצארית, כולל ההגבלה בזכות חופש המגורים והתנועה נגעו רק להשתייכותו של היהודים לדת היהודית, יהודי היה יכול לעקוף את ההגבלה הזאת על ידי המרת דתו לדת נוצרית, כולל כל כת במסגרתה. במאה ה-19 לא היו מקרי המרת דת רבים בקרב יהודי רוסיה. הם היו עושים זאת רק מתוך הכרח פרגמאטי גרידא, כמו סוגיית נשואים מעורבים, חינוך גבוה ומגורים. המרת דת מתוך העדפה של נוצרות על יהדות לא הייתה קיימת כמעט לחלוטין ולא ייתכן כי בחרבין הידועה באותם הימים כעיר ליברלית וחופשית, רעיון שכזה היה עולה על דעת של מישהו.

רוב היהודים באו לחרבין מרוסיה. כמעט כל 20 העיתונים שיצאו לאור בחרבין מ-1918 עד 1930 היו בשפה הרוסית, ורק "Der Wayter Mizrekh" ("המזרח הרחוק") נדפס באידיש. מספרים כי פעם, כאשר הרב קיסלב נאם בבית הכנסת באידיש, רק מעטים הבינו את דבריו, והוא נאלץ לעבור לשפה הרוסית.

על פי דבריו של ג.ו. מליכוב, יליד חרבין חוקר היסטוריית הקהילה הרוסית בחרבין, הקהילה היהודית בחרבין הייתה רב-אתנית באופייה והייתה המאוחדת על ידי השפה הרוסית והתרבות הרוסית. תושבי חרבין ללא הבדל אתני ראו את עצמם כ"חרבינצ'י" ("בני חרבין") ומתגאים בזה כאשר הם עד עצם היום הזה. באותם הימים היעד העיקרי של היהודים באמריקה הייתה ניו יורק. שם העיתונות ופולקלור

יהודי זכו להשפעה ואהדה גדולים. שלא כבני-יורק, הרי בחרבין, את ה"חרבינצ'ים" אפיינה זיקה לשפה והתרבות הרוסית. דוד וולף שם לב לכך שבניגוד ליהודים בני יורק, אחוז גדול של יהודי חרבין התייחסו לשפה הרוסית כאל שפת האם שלהם, וסיבה לכך שהיהודים רבים כל כך נמשכו לחרבין נבעה מכך שהעיר הזאת למרות היותה חסינה לגבי אנטישמיות, נשארה לרבים בכל זאת במסגרת התרבות הרוסית. מפקד של 1897 גילה כי 97% של יהודי הקיסרות הרוסית הצהירו כי השפה האידיית הינה שפת אמם. אפילו בקיוב הבירה אשר היה לה ריכוז גבוה יותר של יהודים מתורבתים מאשר בעריה הקטנות של תחום המושב היהודי, רק 6% של תושביה היהודיים דיברו רוסית בתור שפת אמם. שלא כיהודים אשר הגרו לאמריקה מתחום המושב, הרי רוב יהודי חרבין באו ממחוזות מרכז רוסיה וסיביר והיו בקיאים בשפה הכנסייה הרוסית.

בחרבין התהליך של הרוסיפיקציה גם של הדת היהודית התקדם בצעדים מהירים. תדי קאופמן, בנו של יו"ר הקהילה היהודית בחרבין היעד על מידת השפעתה של הכנסייה הרוסית האורתודוקסית על ההתקרבות אליה של מונחי מנהגים היהודיים לפחות מבחינת השפה. כך, למשל, גבאי של בית הכנסת היהודי בחרבין היה משתמש במקום מונח יהודי "מעות חטים" למנהג מתן חנינם של קמח כשר לפסח לעניים, במונח של מנהג מתן תרומה לעניים בחג הפסחא הנוצרית ("ביצה אדומה לפסחא").

אוכלוסיית חרבין שיחקה תפקיד חשוב של חלוציות בהתפתחות הכלכלה של המרחב כולו. היהודים והרוסים התערבבו בחופשיות בחוגים כלכליים ותרבותיים כגון תיאטרות מועדונים, ספריות, קונצרטים, תערוכות וכד' וקיימו קשרי ידידות. בחרבין יצאו לאור יומונים ושבועונים בשפה הרוסית ולהם קוראים רבים משתי הקהילות.

פילוג והתפוררות

המהפכה ומלחמת האזרחים ברוסיה אילצו המונים לעזוב את רוסיה. הפזורה הרוסית התפזרה מפרז'וברלין במערב עד חרבין ושנחאי במזרח. לאחר תום מלחמת האזרחים ברוסיה ב-1922, האוכלוסייה הרוסית הגיעה עד ל-150,000 נפש והפכה את חרבין למרכז הגדול ביותר במזרח הרחוק. עם היווסדה במנצ'וריה של קיסרות הבובות מנצ'ו-גו, הפכו היפנים לשליטיה למעשה במשך 13 השנים הבאות.

בעוד שהפליטים הרוסיים התבוללו במדינות שקיבלו אותם, העדר מגע קבוע בין הסינים ואזרחיהם, עזרו לרוסים לשמור על זהותם הלאומית והתרבותית. באותה המידה, לא היה ליהודים כל עניין או יכולת

להתבולל בתוך ים ילידי המקום. נוסף לכך, עם היעלמותה באירופה של העיתונות הרוסית התרופף הקשר האינטלקטואלי בין היהודים והרוסים, בעוד שבחרבין הוא רק נעשה הדוק יותר הודות לכך שהעיתונות הרוסית-יהודית נשארה קיימת כמעט עד לסוף מלחמת העולם השנייה.

בארכיון של "יד ושם" בירושלים שמורות עדויות של אנשים רבים שילדותם עברה בחרבין, המעידות על שלמות היותם חילוניים, הם שמרו על מסורת אבותיהם הבסיסית. "רוב יידי היו יהודים למרות שלא בחרתי לי יידיים על פי לאומיותם", כותב מרק לוריא, יליד חרבין, "חוויתי אנטישמיות רק פעמים במשך שהותי בחרבין במשך עשרות בשנים. שמעתי גם את המילה "זיד". היו בודאי גם מריבות וקטטות בין ילדי משפחות עובדי הרכבת ה"אדומים" לבין הילדים "הלבנים" ידעתי שאני יהודי אך באותו זמן לא הייתי מספיק רגיש לכך."

על פי עדותה של נעמי סינקלייר, ילידת חרבין בשנת 1921, "בין היהודים לרוסים «לבנים» לא היה קיים כמעט כל קשר. היו הרבה אנטישמיות. עדה אחרת באותו גיל הייתה כי אמה הואשמה אשמת שקר על ידי «הלבנים» בכך שהייתה כביכול מרגלת לטובת ברית המועצות. היא זוכתה מכל אשמה מהעדר הוכחות. «ואז החלטנו לעזוב את חרבין», היא אמרה. יש לציין כי ילדים יהודיים ילידי חרבין מזהים את הרוסים ו«הלבנים» עם אנטישמיות.

"גן עדן ליהודים"

את חרבין לא פעם תארו בתור "גן עדן ליהודים", אבל למהפכה הבולשביקית ברוסיה והתפרצותה של האנטישמיות, היה השפעה הרסנית על הציבוריות היהודית בחרבין. משנת 1920 ובייחוד בשנות ה-1930, כאשר יסן הפכה לשליטתה של מנצ'וריה, הגיעו ליהודי חרבין זמנים קשים. כתוצאה ממשבר כלכלי קשה והאנטישמיות הבלתי מרוסנת. כפי שראינו, למרות הבדלים אתניים דתיים היהודים והרוסים חיו בשלום יחסי. אבל כעשר שנים אחרי המהפכה, בנובמבר 1927 הרחוב הראשי בחרבין היה זרוע כרוזים אנטישמיים, חלונות בתי כנסת נופצו על יד בריונים והיו ניסיונות לארגן פוגרום. אולם את האיום העיקרי היותה ליהודים המפלגה הפשיסטית הרוסית המאורגנת היטב. חרבין פסקה להוות מקלט בטוח ליהודים. הסיבה העיקרית לכך היה הפער הכלכלי בין הפליטים והתושבים ותיקים של העיר והאבטלה בקרב הנוער. חרבין הפסיקה להיות "גן עדן". לאחר היווסדה של מדינת מנצ'ו-גו ב-1932, יהודי חרבין ובראש וראשונה האמידים שבהם הפכו לקורבן נוח של חוספי אדם ורוצחים. עד

עצם היום הזה לא נשכחו חטיפתו ורציחתו של פסנתרן יהודי צעיר, אזרח צרפת, בנו של מיליונר חרביני, יוסף כספי, הבעלים של מלון "מודרן", הפסנתרן שמעון כספי נחטף ונרצח בקיץ 1933. הדבר גרם לסערת רוחות הגיע אף למשבר דיפלומטי בין מנצ'גו ויפן מצד אחד וצרפת מצד שני, היות והנרצח היה אזרח צרפתי. הרוצחים נתפסו, נשפטו ונדונו למוות על פי חוק סיני, אבל גזר הדין בוטל אחרי התערבותם של השלטונות היפניים. הרוצחים שוחררו ו"הוגלו" לדאירן (עכשיו דליאן) אשר אז הייתה בתחום הכיבוש היפני. בארכיון משרד החוץ היפני נמצאים מסמכים רבים המתחייבים לפרשת כספה.

בעת הלווייתו של שמעון כספי ב-5 בדצמבר 1933 כל החנויות והמוסדות היהודיים במנצ'וריה היו סגורים. שלטונות יפן קיבלו את אות המחאה כמעשה עוין מצד היהודים. כדי להוסיף שמן למדורה, עיתון המפלגה הפאשיסטית הרוסית "נאש פוט" ("הדרך שלנו") ציטט מילה במילה את נאום המחאה הרועם של ד"ר קאופמן נגד "השלטונות אשר אפשרו לפשע החמור והפחדני הזה להתרחש בשטח הנמצא באחריותם". בסוף המאמר, הביע העיתון תקווה ש"כפי שמשה הוציא את היהודים ממצרים, יוציא ד"ר קאופמן את יהודי חרבין".

היהודים לא היו זקוקים לרמזים אנטישמיים כדי להבין כי בספר ההיסטוריה היהודית, פרק "חרבין" תם, וכי הגיע הזמן לחשוב במלוא הרצינות על העתיד. גם השלטונות היפניים הבינו כי בצורה כזאת אי אפשר להמשיך. בפברואר 1935 התקיימה פגישה בין ד"ר קאופמן והקונסול הכללי היפני בחרבין, מוריסו מורישימה ובה ביקש ד"ר קאופמן לדאוג להפסקת החטיפות וההתנפלויות של הפשיסטים הרוסיים והעיתונות הפשיסטית נגד נוכחות יהודית בחרבין. לפגישה היו תוצאות חיוביות והחטיפות פסקו.

מדיניות יפן כלפי היהודים

החיכוכים בין פשיסטים רוסיים ויהודים לא היו התמורה היחידה שחלה בציבור הרוסי. על פי החוק הסובייטי שחוקק בדצמבר 1921 מאזרחי ברית המועצות שיצאו את המדינה בצורה בלתי חוקית, נשללה אזרחות סובייטית באופן אוטומטי. כך שהרוב המכריע של הרוסים מחוץ לגבולות רוסיה הפכו להיות אנשים חסרי אזרחות. עם הגעת הבולשביקים לשלטון ברוסיה, שטח רצועת קו.ז.ד. עבר לשלטון ברית המועצות ועובדי הרכבת הרוסים שגרו בשטח זה קיבלו אזרחות סובייטית, משנת 1924 הנהלת הרכבת יכלה לקבל לעבודה רק אזרחי סין או ברית המועצות.

לפי נתוני משטרת חרבין, תושבי חרבין בשנות ה-30 היו מחולקים לשלוש קבוצות: מתוך סך הכל של תושבים רוסיים במנצ'גו 26,264, שהיה להם מעמד של "חסר אזרחות". ו-31,837 היו אזרחים סובייטיים. מתוך 7,000 היהודים תושבי חרבין וסביבותיה, 4,500 היו חסרי אזרחות, 1,200 היו אזרחים סובייטיים, ל-350 היו דרכונים פולנים, ל-160 היו דרכונים ליטאיים, ול-150 היו דרכונים סיניים).

13 השנים תחת שלטון מנצ'גו הייתה תקופה קשה עבור "החרבינאים" שהיו רגילים לחיות כקבוצה אתנית מוצקה אחת והמחולקת תה ל"אדומים" ו"לבנים" בלי הבדל השתייכותם הדתית. משפחות רבות אשר חיו בעבר בשלווה ושלום הופרדו לשני מחנות עוינים.

מרה מוסטפינה, ילידת חרבין במשפחה מעורבת (האב טטרי, האם יהודיה), נזכרת כיצד משפחתה הענפה הייתה קרועה לשני חלקים - הרוב קיבלו מעמד של חסרי אזרחות, ואילו הסבא אבי אימה ומשפחתו העדיפה להישאר בעלת אזרחות סובייטית עד תום הכיבוש היפני על פי עצתו של הסבא אשר חשש מפני מצב חסר אזרחות והגנה עקב תוקפנותם של היפנים.

בדצמבר 1934, מאז נוצרה "הלשכה לענייני המהגרים הרוסים (להבא - "לשכה") תחת השגחתה של "המשלחת הצבאית היפנית בחרבין", יכלו הרוסים חסרי אזרחות להשתייך ולפעול רק בארגונים הרשומים בלשכה, כולל בתי ספר, מועדונים בתי תפילה וכד'. סיבת היווסדה של הלשכה הייתה כפולה: מחד גיסא רצונם של היפנים להשגיח על תנועתם ופועלם של הרוסים חסרי האזרחות, ומאידך גיסא ללחוץ על אלה שקיבלו אזרחות סובייטית לבטל את אזרחותם ולעבור למחנה של ה"לבנים". "לשכה" היה סניף בכל עיר גדולה במנצ'גו, והרוסים כינו אותה "הקונסוליה שלנו".

כל תושב רוסי בן 17 ומעלה היה חייב להירשם ב"לשכה" ולקבל כרטיס חבר אשר בלעדיו לא יכול היה להתקבל לעבודה כלשהי. ולא רק הרוסים היו תחת השגחת "הלשכה", אלא גם כל קבוצה אתנית בעלת רקע רוסי - פולנים גרוזינים. ארמנים אוקראינים, טטארים, יהודים ואחרים. היחסים בין הלשכה והיהודים עדיין לא תוחקרו עד תומם. על פי עדותה של אולגה באקייץ - ילידת חרבין, היהודים הצטרפו ללשכה ב-1936 ומצבם בה לא היה חד משמעי היות רוב מנהיגי "הלשכה" היו חברים במפלגה הפשיסטית הרוסית. יש תעודות המצביעות על כך ששלטונות יפניים היו מודעים לכך והתייחסו ליהודים כקטגוריה נפרדת של "מהגרים רוסיים" חסרי אזרחות.

בדצמבר 1937 נציגי קהילות יהודיות

בחרבין, טיינטסין, דיירן, מוקדן, חילר, ציציקר וקובה (יפן) התכנסו בחרבין בפתיחת הכנס הראשון של ועדת יהדות במזרח הרחוק, בהשתתפות של יותר מ-700 פעילים יהודיים. בכנס הצהירו היהודים על הזדהותם המלאה עם מדיניותה הלאומית של יפן במנצ'גו. נבחרה המועצה היהודית במזרח הרחוק בעלת שבעה חברים בראשות ד"ר קאופמן מחרבין. לפי מקורות יפניים, המועצה נבחרה כ"גוף ניטראלי המייצג את יהודי המזרח הרחוק". יפן, מצידה, התחייבה להגן על היהודים המתגוררים בתחומי מנצ'גו מהמזימות נגדם של פשיסטים רוסיים. בארכיון משרד החוץ היפני נמצא מסמך אוניקלי המתעד סירובן של שלוש משפחות יהודיות מן העיירה מנצ'ו-לי להירשם בלשכה ובו בזמן גם סירבו לקבל את האזרחות הסובייטית שהוצעה להם. נציגת אחת המשפחות האלה הצהירה: "כאשר ראינו איך מתייחסים אלינו ב"לשכה" ושמענו על כל צעד ושעל, 'חסלו את היהודים', החלטנו בו במקום כי לא נרשם. בשבילנו הייתה ההרשמה שווה לכניעה לאויב. מי שיש לו טיפת כבוד עצמי וגאווה, לא יעשה כזאת." שלושת המשפחות עזבו את מנצ'ו-לי ועברו לחרבין שם הם נרשמו מיד "חסרי אזרחות" בקונסוליה היפנית.

בסוף שנות ה-30, המפלגה הפשיסטית הרוסית הייתה תחת לחץ הולך וגובר של היפנים. במרץ 1938, החליף קונסטנטין רודזאיבסקי, האנטישמי הקיצוני, את הגנרל בקשייב שפרש מסיבות רפואיות, כראש המפלגה. על פי מקורות הלשכה, נתקבלו החילופין הלא צפויים בשמחה בקרב האוכלוסייה הרוסית בחרבין. במהרה אולץ רודזאיבסקי להתפטר בלחץ הגנרל היפני קצרו חוגצ'י - מפקד המשלחת הצבאית היפנית.

אחרי המהפכה הרוסית ותום מלחמת האזרחים ברוסיה, הפכה חרבין למרכז פוליטי ותרבותי חשוב של הפזורה הרוסית, ואילו יפן נתקלה בקהילה רוסית הבעייתית ובחלוקתה המסובכת לקבוצות אתניות, אידיאלוגיות, דתיות ופוליטיות שונות ומשונות, וכן בבעיות האזרחות לא פשוטות. בחרבין נפגשה יפן לראשונה גם עם קהילה יהודית גדולה ומאורגנת היטב, ולאחר פרשת כספה ב-1933, הפכה למרכז התעניינות עולמית לגבי יחסה ליהודים. כפי שתחקיר קצר זה מראה, מדיניותה היפנית כלפי היהודים התגבשה בתקופה סוערת של שנות ה-1930, ויש צורך בתחקירים נוספים בסוגיית היחסים רוסיים-יהודיים נוספים, והתפתחות של האנטישמיות בקרב המהגרים רוסיים בחרבין.

תרגום מאנגלית - י.פרת

כשהעבר פוגש בעתיד

מעצבים מחדש את עתידו של הגטו ההיסטורי של שנחאי

במכון תכנון ועיצוב עירוני של שנחאי, פרופ' משה מרגלית, אדריכל, יו"ר אונסק"ו על המורשת המודרנית וראש המכון ללימודי ומחקר לאדריכלות באוניברסיטת תל אביב. בסופו של דבר, הפורום שיתקיים באוקטובר הקרוב בשנחאי מצפה שהקן הרשמית של מרכז חדשנות סין היהודי בשנחאי שתקדם את המשך שיתוף הפעולה בין העם הסיני והיהודי. המכון יוביל עם הנושא "לומדים מן העבר ומסתכלים קדימה אל העתיד" ותציג את התפקיד הרצוף וייחודי של שנחאי כעיר רבת תרבותית, מרכז שבו ניכר הדיאלוג וההבנה בין כל העמים השונים.

מייסדי מרכז חדשנות סין היהודית גם מקווים לעודד שימור אחראי של האזור כולו. חוזים "שימוש מעורב" בסביבה המורכבת ממגורים, בתירות, עסקים ומסחר. המושג "שימוש מעורב" למעשה משקף את עולם הגטו היהודי לשעבר. לדברי הילה סופרין, אחת התלמידות המשתתפות בפרויקט מתוך צוות אוניברסיטת תל אביב, "הרעיון זה קיים בימי הגטו היהודי. היהודים הביאו איתם את בתי הקפה מאוסטריה ומוסדות רבים אחרים של החינוך ותרבות."

הכותרות של עבודות התלמידים מאוניברסיטת תל אביב בלבד מראות את מורכבות המשימה שלפנינו, "מיועד

שלהם בפורום משותף בשנחאי באוקטובר 2011. בפורום, הפרויקטים שלהם הוצגו בפני הממשלה המקומית ולקהל הרחב.

בלב שלהם, העיצובים של התלמידים משקפים את ההבנה של המשמעות ההיסטורית של הגטו היהודי לשעבר בשנחאי. בעוד התחדשות עירונית יכולה לפעמים לגרום הרס וחורבן של שכונות שלמות ולקבור את העבר, הדגמים המוצעים משקפים רגישות אמיתית למשמעות ההיסטורית של הגטו. אבל מה באמת הערך של זיכרון של כ-30,000 יהודים שעזבו את העיר לפני שישים שנה, לאחר שחיו בגטו במשך תקופה קצרה של לא יותר מ-16 שנים, בארץ של ביליון עם היסטוריה הנמשכת מימי הקדם? ובכן, כפי שהפופולאריות של הגטו לשעבר כאתר תיירות ממשיכה לצמוח, יש לו ערך כלכלי, וזה ערך קל יותר לחשב מהערך הרגשי, אך החשיבות של אזור זה בזיכרון הקולקטיבי של הסינים מהונקיו והתושבים היהודיים לשעבר שחיו שם אינו ניתן להכחשה.

הגטו של שנחאי היה שונה מהגטו הידוע לשמצה של אירופה, בו היהודים נאלצו לחיות בתנאים עלובים ורק להמתין להובלה למחנות המוות. גטו שנחאי, למרות שהתנאים היו רחוקים מאידיאלים, היה זה מקלט בטוח שהציל את חייהם של עשרות אלפי יהודים, פשוט כי לא היה שום מקום אחר בעולם עליו היה אפשר לברוח מזוועות אירופה. שנחאי הייתה היציאה האחרונה הפתוחה בהקהילה היהודית המבוססת התגייסו כדי לענות על הצרכים של אחיהם בעיר הצפופה שכבר נפגעה במחסור חמור בזמן המלחמה. הפליטים היהודים חיו זה לצד זה עם השכנים הסינים שלהם ויחד הם שרדו את המציאות הקשה של החיים בעיר בזמן המלחמה והכיבוש היפני. זהו סיפור של ידידות ושיתוף פעולה בין שני העמים אפילו בתנאים הקשים ביותר.

יש תחושה מדהימה של אחריות מצד הצוות והמנהיגים בעלי החזון הכוללים את ד"ר וואנג יוני, אדריכל, חוקר ראשי באוניברסיטת טונגגי

קיים מתח אמיתי במחוז טילאנקיו של שנחאי. המתח הוא בין האינטרסים המתחרים: הערך ההיסטורי מול האוכלוסייה העירונית שגדלה במהירות (הזקוקים לדיור ושירותים קהילתיים בסיסיים) לעומת העסקים המעוניינים להתרחב ולנצל את הפוטנציאל ושפע ההזדמנויות. במרכז הדיון על השימוש בקרקע והשיפוץ טמון גורלו של מה שפעם היה הגטו היהודי של שנחאי.

אבל שנחאי היא העיר שבה הניגודים החדים בין החדש והישן מקדיר את היופי שלה, בה החדש והישן מתחברים כדי ליצור משהו מיוחד במינו, משהו שכולו שנחאי. בעוד רובע טילאנקיו מוזנח ורעוע, המאפיינים הבולטים כוללים את בית הכנסת אוהל משה, כלא טילאנקיו, בית המקדש קסיאחאי (XIAHAI), פארק שולי הדרך (כיום חושן פארק), "American Jewish Joint Distribution Committee (JDC) לשעבר, הישוב היהודי ברחוב וורד (היום CHANGYANG ROAD) ואת גגן הקמע. בית הכנסת אוהל משה, שהוקם בשנת 1907, כבר מזמן עבר שיפוץ מסיבי משלו ונפתח מחדש לציבור בשנת 2008. היום הוא משמש כמוזיאון פליטים יהודים בשנחאי וסמל אמיתי לידידות בין היהודים והסינים שקראו להונגקיו בית.

פרויקט משותף הושק באוקטובר 2010 נמצא עתה בשלבי פיתוח תוכנית לשימור הגטו לשעבר, בהקשר למציאות של הצמיחה העירונית המהירה של שנחאי. הסטודנטים המשתתפים מאוניברסיטת תל אביב ומכון העיצוב ותכנון עירוני מאוניברסיטת טונגגי בשנחאי הציגו את העיצובים המוצעים

להריסה", מאת עדימור, "מגעקטן הבדל גדול" מאת עודד נרקיס, "מירושנחאי" מאת ארז גרוס ודורי סדן, ו"הגדרה מחדש ל +0.00" מאת הילה סופרין. בתיקים שלהם הם דנים על הכוחות המתחרים בעבודה, על האיזונים העדינים בין המודרניות וההיסטוריה, בין הטכנולוגיה והאותנטיות, והשפעות הסינים והאירופאים שהעיצוב הסופי צריך לכלול. ברוח של שיתוף פעולה ורגישות רב תרבותיות, צוות תלמידי תל אביב ציין כי, "הסינים ניסו לשבץ את ההיבטים היהודיים לתוך הפרויקטים שלהם והישראלים ניסו לשבץ את הרוח הסינית לתוך הפרויקטים שלהם". כל פרויקט מעלה שאלות שונות לגבי שימור המודרניות, הקהילה ואורבניזם ומשקפות מכנה משותף ואת החזיונות המאוחדות שהושגו באמצעות מחקר

רב תחומי שנמשך שנה שלמה על האוכלוסיות ההיסטוריות והעכשוויות של האזור. מחקר זה הרחיב את ההבנה של הצוותים הסינים והישראלים כי שיפוץ של טילאנקיו הוא לא רק על מקומות אלא גם על אנשים, תרבותם, הערכים והמורשת שלהם. יחד עם מכון העולם למורשת להדרכה ומחקר עבור אסיה והפסיפיק, אוניברסיטת טאנגגי, אוניברסיטת תל אביב, מרכז זלמן שזר, ילמדו את כל הצעות לתוכנית השימור. במהלך 2012, בשיתוף פעולה יתקדמו עם גיבוש התכנון האסטרטגי של שימור הגטו והיסוד של מרכז חדשנות סין היהודית באזור הגטו לשעבר. עד סוף שנת 2012, תהיה תערוכה של העבר והעתיד של הגטו בבית התפוצות, מוזיאון בית התפוצות בקמפוס אוניברסיטת תל

אביב. בסופו של דבר תוכנית הפיתוח שתיווצר תשאף לשלב נוף עירוני מודרני עם ההיסטורי, והמזרח עם המערב שישלב אלמנטים מכל הדגמים המוצעים. למרות שהצעות קודמות לשיפוץ האזור לא עברו קדימה, גב' סופרין משקפת שהקבוצות חושבות, ש"שיתוף הפעולה של יהודים וסינים יכול להיות דווקא הפתרון". למרות ההישגים הבולטים של הפרויקט, המימון קשה למדי. לתרומות לפרויקט זה יש לפנות לאוניברסיטת תל אביב, פרופ' משה מרגלית, ראש מכון תל אביב, פרויקט שנחאי גטו. אנא שלחו לדוא"ל לפרטים: mm@margalith-arch.com

ASIAN JEWISH LIFE

נשיא אוניברסיטת בר-אילן:

סין הצילה את דודי מידי

הנאצים

בן הרטמן

יומן ישן ומכתבים של ידידים מישראל - זה כל מה שנותר כאשר פרופסור משה קווה הגיע לשנחאי לפני 14 שנה כדי לחפש את עקבות משפחתו, שהייתה אחת מתוך קבוצה של 20.000 יהודים, שניצלו בסין בתקופת השואה. כיום, פרופסור משה קווה, אשר גדל במשפחה של יהודים פולנים שעברו את השואה, ברח לרוסיה בזמן מלחמת העולם השנייה ופגש ברעייתו לעתיד באזור סיביר - הוא נשיא אוניברסיטת בר-אילן.

במשך עשרות בשנים היה אביו של משה בטוח, שכל 11 אחיו ואחיותיו נרצחו בשואה, אך משה קווה - שהיה במשלחת של חברי אוניברסיטת בר-אילן שביקרו בסין, גילה שאביו לא היה היחיד מבין אחיו שניצל מידי הנאצים. בעת חיפוש במאגר הקהילה היהודית במוזיאון בשנחאי, גילה קווה שדודו מנשה היה רשום בקהילה היהודית בשנחאי וחי שם קרוב ל-15 שנה עד לפטירתו. "אבי התייפח כאשר שמע שמצאנו את

מנשה, הוא היה בטוח שהוא היחיד שניצל". הוסיף קווה ואמר "הסינים נמצאים בין העמים ההגונים ביותר בעולם, בזכות מעשיהם בתקופת המלחמה".

המשפחה התחילה לקרא מידי שנה ביום מותו של מנשה ביומן אותו כתב, ובכל פעם מתפעלת מחדש מהרמה הגבוהה של השפה העברית במכתבי הדוד לידידיו מה"שיבה" שעלו לישראל, ומשאפתו שלו

לעלות ארצה. מנשה לא זכה להקים משפחה ולעלות לישראל, אך הוא אחד מתוך אלפי האנשים אשר הנאצים לא הצליחו לשים עליו את ידם.

פרופסור קווה סיפר על דודו מנשה בכנס שנערך באוניברסיטת בר-אילן תחת הכותרת "חג לידידות בין סין לישראל" לכבוד 20 שנה לכינון היחסים הדיפלומטיים בין סין לישראל, הכנס כלל הסרת לוט מעל לוח זיכרון שבו נכתב "ידידות שאינה תלויה בדבר וסולידריות אותה העניקו תושבי שנחאי

ל-20.000 יהודים בזמן השואה". בזמן הסרת הלוט מלוח הזיכרון בבר-אילן סיפרה השגרירה הגב' גאו יאנלין, על הצלת יהודי אירופה בסין ואמרה: "אם הרצח הטרגי של היהודים על ידי הנאצים משקף את הצד המפלצתי והאפל של האנושות, הניסיון בשנחאי הראה, שגם באפלה יש ניצוצות של אנושיות טהורה", ואכן הצלת יהודי אירופה בסין נותרה בהיסטוריה היהודית כאחת הדוגמאות הנשגבות של הצלת יהודים שעמדו לפני כליה באירופה. תושבי הגטו של שנחאי עלו למדינת ישראל עם תום מלחמת העולם השנייה. סין כוננה יחסים דיפלומטיים עם ישראל רק ב-1992 לאחר הקרע שחל ביחסים בין רוסיה לסין וחיידוש היחסים הדיפלומטיים עם ארה"ב ב-1979.

היקף הסחר המשותף בין סין לישראל עמד ב-1992 על סך 30 מיליון דולר. היקפו כיום מוערך ב-9 מיליארד דולר בשנה, דבר שמעלה את חשיבותו של הסחר הכלכלי עם ישראל.

המדע בשרות הדיפלומטיה

(המשך מגיליון 407)

המשכן הראשון

משרדנו מוקם במלון ג'יהנגוו (Jianguo), מלון ביתי ונעים בו גם היה ביתנו בשנה הראשונה. המלון ממוקם בין שני אתרים מפורסמים של העיר - קופלקס בניני המשרדים, המגורים והמלון המתנשאים לגובה של "מרכז הסחר העולמי, "World Trade Center" המלכותי והשקט ממזרח ושוק המשי המזדחל לאורך סמטאות צדדיות וצרות, הסואן והרושע ממערב. המלון, שנבנה בשנת 1982 היה ידוע כמיזם המשותף הראשון בין סין לחברה זרה. המיזם השני היה מלון שרתון החומה הגדולה שנבנה בשנת 1983 ואחריהם באו עוד רבים וטובים. משרדנו כלל שלושה חדרים צפופים, באחד ישבו שני העובדים הסינים ושילה, בשני ישבנו יואל גילת ואנוכי והחדר השלישי שימש לנו לפגישות עם אורחיו. כך עבדנו עשרה חודשים ללא מכונית כתיבה, ללא אפשרות לתייק את ערמות המסמכים שנערמו מחוסר זמן וכוח אדם מתאים לתייקם בצורה מסודרת. בתנאים אלה עבדנו כדי לבסס את מעמדנו ולהפיץ ברבים את עובדת נוכחותה של נציגות ישראלית רשמית בסין.

א-פ-ו-פ-ו מיזמים משותפים, ספור מעניין מדגים את הבעייתיות באותו זמן של שותפות עם אירגונים סיניים. באחד הימים ניפגשנו עם יהודי חביב מלוס אנג'לס בשם שלדון קרצ'מן, שהיה יו"ר הנהלה של חברה בשם World China Trade Inc. החברה היתה התארגנות של קבוצת יהודים שרצו להשקיע במיזם משותף בסין. הם מצאו שותף סיני ויחד התחילו לבנות מלון מפואר. לפי התכנית בניית המלון היתה צריכה לעלות כשישה מיליון דולר, שלושה מיליון כל צד. עד שנגמרה הבנייה הוצאה היתה גבוהה בהרבה. השותף הסיני, שהתגלה כשרות הבטחון (שב"כ) של סין, תופעה שכיחה כאשר משרדי ממשלה והצבא השקיעו במיזמים אזרחיים, בא בדרישה מקבוצת קרצ'מן להגדיל את חלקם. מר קרצ'מן סרב בטענה שאין לקבוצתו משאבים נוספים, ובכל מקרה הוא התחייב להשקיע שלושה מיליון דולר בלבד. הוא הודיע לשותפו כי הוא מעוניין להשאר שותף וחלקו לפי ההסכם 50%.

אדמה במרכז העיר ולבנות בית מפואר בן חמש קומות כאשר בכל קומה ארבע דירות ודירת גג.

הדירות היו מצוידות ומרוהטות בהידור וכדי לאפשר אירוח כיאה לנציגי מדינה הרחבנו את הסלון על חשבון הדירה הסמוכה לנו. הבית כלל שרות ניקיון יומי של הדירות וסידור המיטות כנהוג במלונות. קומת הקרקע היתה קומה ציבורית שכללה אולם אירוח בו השתמשנו לקיים את סדר הפסח למספר רב של אורחים כפי שנספר מאוחר יותר.

הבית נבנה במרכז בתי מגורים סיניים כך שהסביבה השרתה איריה מאד "אותנטית". זו הייתה שכונת מגורים מלאת חום אנושי וידידות עם חנויות קטנות המוכרות מני סידקית, רוכלים עם עגלותיהם מוכרים פירות ירקות ומזונות שונים ומשונים, ילדים מתרוצצים בין העגלות ומשחקים בגנים הירוקים הקטנים שמסביב לבתים, סבתות היושבות על כסאות נמוכים ומשוחחות ביניהן, וזקנים המשחקים קלפים ושח סיני. הסימטאות הצרות הבלתי סלולות נהפכו לשולית לאחר הגשם וחוסר הניקיון הטיפוסי של בתי המגורים. אבל כל זה השתפר עם הזמן. אגב, הבתים השכנים היו שיכונים של משרד החוץ הסיני. לנו הדבר לא הפריע במיוחד, להפך, הרגשנו סוף סוף שאנו חלק מהחיים בסין ולא זרים במלון מערבי מפואר שהיה יכול להיות ממוקם בכל ארץ אחרת.

דירותינו, כמוכן לא היו דירות סיניות, באלה רק סינים היו יכולים לחיות. כאשר ביקרנו לאחרונה באזור גילינו למינת לבנו שלאט וביסודיות האזור משנה את מראהו ובמקום הבתים נמוכי קומה עולים מגרדי שחקים של פלדה וזכוכית. אפילו ביתנו, סאן אי, שניבנה רק לפני פחות מעשרים שנה נעלם ואיננו ובמקומו יש בור ענק שיהווה בסיס למבנה שיקום.

לאט לאט נעשתה עובדת היותנו בבייג'ינג ידועה לכל מי שהיה צריך לדעת והתקבלה בכרכה על ידי כל אחד שאתו היה לנו מגע אקראי או רשמי. יותר מאוחר עבר לחדרים צמודים למשרדנו גם משרדה של חברת "קופקו", חברה לקידום המסחר בהנהלתו של עמוס יודן, אשר הוקמה שנתיים לפני באונו ע"י משרד החוץ, ביוזמת ראובן מרחב.

הדבר כמוכן לא מצא חן בעיני הסינים. בינתיים קרצ'מן דיווח על הסיכסוך לשגרירות ארה"ב בבייג'ינג. באחד הימים הוא הזמן לדיון אצל שותפיו שהכניסוהו לחדר, סגרו את הדלת ואיימו כי הוא לא יוצא מהחדר חי אלא אם כן יחתום על הסכם שהם ניסחו עבורו. האיש לא איבד את עשתונותו והצהיר ש"קפצו לו" ואם יהרגוהו תהיה להם בעייה רצינית עם ארה"ב שדווחה על העניין. לאחר שההפחדה לא הפחידה הם נכנעו, שלמו לו מחצית מערך המלון והוא עזב את סין ברווח גדול. לא תמיד נגמרו סיכסוכים עסקיים או עסקאות בכלל, ברווח למשקיע מהמערב. לרוב התוצאה היתה הפוכה, כפי שיוספר בהמשך.

הדירה שלנו כללה שני חדרים מלון מחוברים שבאחד מהם היה מטבחון קטן, שכלל מקרר קטן ופלטת חשמלית עליה אשתי הכינה ארוחות לנו ולאורחיו. את מבחן האש היא עברה כאשר הזמנו לארוחה את סידיני שפירו ואשתו הסינית, אשר עליהם עוד יוספר, יחד עם עוד שני זוגות, אחד מהם סיני. ישבנו שמונה אנשים בצפיפות מסביב לשולחן מלון קטן המיועד בקושי לארבעה. ואכלנו ארוחה דשנה ששילה בישלה על פלטה חשמלית. על הארוחה היא קיבלה מחמאות חמות שנשמעו אמיתיות מהמשתתפים הסינים, זאת למרות שישבנו בצפיפות, או אולי בגלל זאת. הסעודה ארכה זמן רב בגלל הקושי להגיש אוכל חם כאשר יש רק פלטה חשמלית אחת.

שנה מאוחר יותר עברנו לדירת מגורים מרווחת מאד בבית דירות חדש בשם סאן אי (שלוש האותיות ו), שניבנה עבור זרים, במקרה רחוב אחד מאחורי מלוננו, דבר אשר כשלעצמו היה הישג באותו זמן בעיר בה דירות ומשרדים היו במחסור. בדירה זו ארחנו רשמית כנציגי מדינת ישראל. את הדירה, או יותר נכון, הדירות לנו וליואל גילת, ואחר כך לשגריר זאב סופות, מצאנו דרך בחורה יהודיה אמריקנית דוברת סינית, רוברטה וויט, שעבדה כסוכנת עבור האדם שבנה את הבית. הוא היה איש עסקים סיני מהונג קונג, מר צ'ן, אשר מכר את עסקי הספנות שלו כדי לעסוק בעסקי נדל"ן בבייג'ינג, כנראה עיסוק יותר מכניס באותה תקופה, ובודאי יותר מאוחר. היו קשרים מספיק טובים כדי לקבל חלקת

אחד השינויים הראשונים שראינו במהלך שנותינו בסין, עם התפתחות המודרניזציה והפתיחות להשפעות חיצוניות, היה השינוי בלבוש ובאיפור של הנשים הצעירות. התהליך שצבר תאוצה החל עוד בראשית שנות ה-80, כאשר דנג שיאופינג החליט למתן את ההגבלות שהוטלו על ארחות החיים של אזרחי סין בעקבות תורתו הבסיסית של מאו על הקביעות של מלחמת המעמדות. הנשים הצעירות החלו ללבוש חצאיות מיני בצבעים מאירי עיניים, לענוד עדיים ולהתאפר.

הרושם השני

בסוף חודש אפריל העיר שינתה פניה. העצים החלו ללבלב והעיר החלה לפרוח במגוון צבעי החרציות בעציצים שהוכנו מראש ושהוצבו בחזיתות המלונות ומשרדי הממשלה. הרחובות הראשיים נראו רחבים ונקיים והתגלו מבנים מודרניים, שהיו בעיקר בתי מלון ומיזמים משותפים. סין היתה עדיין מדינה ענייה ומתפתחת, לכן ההשקעה הגדולה שנעשתה בבניית החדש היתה על חשבון תחזוקת הישן. מעבר לניקיון החיצוני, בקירות הבתים נראו שקעים ושברים בטיח וצבע מתקלקל כמו לאחר קרב. החצרות הפנימיות של הבתים היו מלאות גרוטאות ממינים שונים, מעצים ופחם להסקה בחורף ועד לברזים חלודים, לבנים שבורות וסמרטוטים מסוגים שונים. חדרי המדרגות של הבניינים הגבוהים, אפילו אלו שהיו מאוכלסים על ידי זרים, היו מלוכלכים ולא צבועים. במגורים היתה הפרדה כמעט מוחלטת בין מקומיים לזרים.

ממבט ציפור, לעומת זאת, העיר נראתה מודרנית ויפה. במשך שעתיים של סעודה שבה השתתפנו בחודש הרביעי לבואנו במסעדה המסתובבת בקומה ה-28 של מלון אינטרנציונל יכולנו לראות את כל העיר במלוא הדרה. המראה היה מרהיב. אפילו הבתים נמוכי הקומה בחוטונגים (מטאות צרות בשכונות צפופות עם בתים חד קומתיים במרכז העיר), אשר מקרוב נראים מוזנחים ועניים, נראו מלמעלה מכוסים בירק ומעוררים קנאה. אגב, לארוחה במלון ביולי הזמין אותנו מר יוספזון, יהודי אמריקני אמיד מאד שהגיע לסין יחד עם אשתו, שהיתה אמריקנית ממוצא סיני, לחגוג את הבת מצווה של בתו בעיר "היהודית" קאיפונג. הוא הזמין לחגיגה עשרות אנשים, ביניהם חבריו מישראל גם אורי לוברני ומאיר עמית, שכמובן הפכו גם לאורחיו. הסתבר לנו כי זוגות מעורבים לא מעטים בארה"ב נוהגים לחגוג את חג הבר מצווה של צאצאיהם בקאיפונג, מקום בו היהדות והסיניות באות לידי ביטוי משותף. זו דרך להכניס להכרת הצעירים את המורשת של שתי התרבויות.

הפרדה בין מקומיים לזרים היתה בכל

התחומים. אפילו שטרות הכסף היו שונים. הזרים השתמשו FEC Foreign Exchange Certificate)) ואילו המקומיים ב Ren Min Bee (Min Bee - כסף העם) ולפי החוק אסור היה לאלה להשתמש בשטרות של האחרים (למרות שהחוק בדרך כלל לא נשמר בקפדנות רבה). הפרדה לא נבעה מרצון להפלות אלא משיקול כלכלי קר וצדק חברתי. המחירים בסין היו נמוכים במיוחד וכך גם המשכורות. למשל: שכר דירה למשפחה סינית ממוצעת של הורים וילד עבור דירה קטנה בבית משותף היה שמונה יואן, שהם פחות משני דולר. ארוחה במסעדה מקומית לארבעה אנשים עלתה 40 יואן (כתשעה דולר) ויוצאים שבעים ושתויים. שכר העבודה טוב, בהשוואה, היה בסביבות 300 יואן שהם 65 דולר, וזה היה שכר גבוהה. רבים הרוויחו הרבה פחות. למשל, סקר שנערך בשנת 1988 בבייג'ינג גילה שהמשכורת הממוצעת של סגל האוניברסיטאות היה 195 יואן, 11% פחות מהשכר הממוצע בעיר. לכן לא היה מוצדק שהזרים שהרוויחו משכורות עתק במונחים סיניים יקבלו שירותים זולים כל כך.

לכן שכר הדירה לזרים היה בין 2000 ל-4000 דולר לחודש, תלוי במעמד הדיפלומטי. במסעדות וחנויות ששרתו בעיקר זרים המחירים היו הרבה יותר גבוהים. בנוסף לכך, השלטונות לא רצו שאזרחיהם ירכשו בחנויות המיועדות לזרים בהן ניתן היה לשלם רק ב-FEC. למעשה נאסר על אזרחי סין להיכנס לחנויות ולמלונות המיועדים לזרים ובמקומות אלה עמד שוטר ומנע את הכניסה למקומיים. לשומרים לא היתה בעיה להפריד בין הסינים המקומיים לבין הסינים אזרחי מדינות זרות (overseas Chinese)), שבאו לביקור בארץ מולדתם, ההבדל היה בצורת הלבוש ובתספורת.

בימינו הראשונים והתמימים בבייג'ינג ניסינו לעקוף הסדר זה. הכביסה במלון בו גרנו היתה יקרה מאוד. מצאנו לא הרחק מהמלון מכבסה זולה בהרבה וקפצנו על המציאה. כאשר הבאנו את כביסתנו והתברר לבעלי המכבסה היכן אנו משתכנים סרבו לשרתנו ושלחו אותנו אחר כבוד חזרה "הביתה". יש סדר בבלגן. לא אאריך בעניין הסדר והבלגן אלא אציין שלהפתעתנו למרות הבורוקרטיה הסבוכה הצלחנו ללא פרוטקציה, הנקראת בלשון העממית גוואנגשי הו, להסדיר עניינינו בפחות קושי מאשר במקרים רבים בארץ. זמן קצר לאחר בואנו היינו צריכים לעבור בדיקות רפואיות, דבר הנדרש מכל הזרים, פרט לדיפלומטים, מה שאנחנו לא היינו. הבדיקה העיקרית היתה של איידס ומחלות מין אחרות. שיקוף ראות היה הכרחי, אבל הסתפקו בצילום שהבאנו מהארץ. נעשתה בדיקה גופנית כללית מעל הבגדים ע"י הרופאה, שכנראה לא נעים היה לה לבקשני

להתפשט. בדיקת דם נלקחה במזרק חד פעמי, בניגוד לאזהרות שניתנו לנו לפני כן על שימוש חוזר במזרקים. התורים היו ארוכים אבל המערכת עבדה ביעילות מפתיעה. למרות שהקצבנו לנושא בוקר שלם, עזבנו את המעבדה לאחר שעה.

לעומת זאת גילינו מערכת בנקאית מסובכת ובלתי מובנת של טיפול פרטני. אם ברצונך להוציא כסף מחשבונך אתה מגיש את הטופס הנדרש בחלון אחד ומקבל קופון נחושת עם מספר. אתה ממתין עד שהטופס נבדק ע"י פקיד אחד ומועבר לפקיד שני הבודק אותו בשנית וכך לשלישי ורביעי היושבים ליד שולחנות מרוחקים ולבסוף הוא מגיע לחלון בו הטופס והצ'ק שלך מאושרים. כדי לקבל את כסףך אתה שוב מקבל מספר בצבע אחר וממתין. ואל תשכח, חס וחלילה להביא אתך את כל המסמכים הדרושים כמו חותמות, דיו לחתימה, פנקס בנק, פנקס צ'קים, דרכון, תעודת זהות, רישיון עבודה וכו'. אם עליך לבצע מספר פעולות כמו לפדות צ'קים במטבע מקומי, להוציא דולרים, להפקיד כסף זר או כסף מקומי אתה עומד לבלות בבנק זמן רב וכדאי שתביא עמך סנדוויץ' ותה לחיזוק הגוף והנפש. קרה מקרה ובהיותנו בבנק אזרח זר מאנגליה לא הביא מסמך מסוים, אשר לא היה דרוש בעבר, אבל הכללים שונו ללא ידיעתו. כאשר סרבו לשרתו הוא יצא מכליו ותקף את הפקידה האסרטיבית. כמובן שהוא הוצא מהבנק בכוח ע"י השומרים האימתניים ומי יודע כיצד הסתיים יומו.

לנוע בעיר

למצוא מונית היה קשה וכאשר נמצאה שכרנו אותה לכל היום אחרת היינו נתקעים. מהר מאד גילינו כי עלינו לשכור מונית באופן קבוע ובחרנו במונית שנהגה למד אנגלית בהפסקות בין נסיעותינו. נהג זה, מא ליאנג, שירת אותנו נאמנה עד לסיום שירותנו בבייג'ינג ונשאר בשגרירות גם לאחר מכן ובהמשך שרת את חברת אלעל. היום מסתובבת בעיר מוניות כנמלים. כדי להיות קלי תנועה גם בימי סוף השבוע מבלי להטריד את נהגנו הנאמן רכשנו אופניים. לרכב על אופניים בבייג'ינג לא היתה פעולה קלה יותר מאשר לנהוג במכונית ברחובות תל אביב. בבייג'ינג היו אופניים כמעט לכל התושבים מגיל שמונה עד שמונים, פרט לזקנים חלשים ונכים. לאחרונים מותר היה להשתמש באופנועים (תלת אופן) אבל רק להם. שימוש באופנוע בעיר היה מחוץ לחוק, זאת כנראה מפאת הרעש ועינה בישא. למרות שקיימים מסלולים רחבים עבור רוכבי אופניים, הרי שהצפיפות היתה רבה והתמרון בין אלפי זוגות האופניים לא היה דבר קל ערך ודרש ניסיון רב. לקח לנו מספר ימים ורכיבה למרחקים ארוכים עד שהתחלנו להרגיש ביטחון עצמי.

הבעיה הגדולה היתה כמובן בחורף כאשר הכבישים חלקים. אני יכול לומר בגאווה שהצלחנו לרכב על אופנינו למרחקים ארוכים גם בחורף. הקושי העיקרי בונתקלנו בנסיעתנו הראשונה היה הקור העז שאליו לא היינו מורגלים. נאלצנו לעצור בדרך כדי לרכוש זוג גרביים נוסף וכפפות עבות כדי להגן על האברים החשופים.

חוקי הכביש, זאת גילינו מהר מאד, הם שלחזק זכות קדימה: האוטובוס והמשאית לפני המכונית, המכונית לפני האופניים ואלה לפני הולך הרגל. לאחרון אין זכויות. אפילו במעבר חציה אף מכונית לא תעצור והוא צריך לתמרן בין המכוניות. יש בכך הגיון טבעי מסוים. אם מכוניות היו נותנות זכות קדימה להולכי רגל ואופניים התנועה היתה מתפקדת. הדבר המפתיע היה שלא נתקלנו בתאונות דרכים בהם היו מעורבים הולכי רגל ואופניים. בכבישים הבין עירוניים לא נראה שהיו חוקים ברורים או שהנהגים הכירו אותם. עוקפים מימין משמאל ובאמצע, מהירות ככל שהדרך מאפשרת, ותמרור אין כניסה הוא בבחינת המלצה. בנוסף לכך טרקטורונים ועגלות הנוסעים לאט בכביש מחייבים משנה זהירות, דבר שלא היה מקובל על נהגי הרכב הממוצע.

בדרך כלל, למרות הנוקשות של משטר טוטליטרי, לא היתה הקפדה מוחלטת על כללים וחוקים. מקרה מעניין ידגים זאת. תיירים ישראלים, להבדיל מאנשי מקצוע, לא הורשו לבקר בסין אלא במקרים מיוחדים ובקבוצות מאורגנות. יום אחד, זמן לא ארוך לאחר בואנו, להפתעתנו נכנסה למשרדנו אישה ירושלמית, מורה בדימוס, לביקור. היא יצאה לטיול, או יותר נכון למסע עצמאי מתל אביב לבייג'ינג דרך ברית המועצות. לא היו לה אמצעים רבים ולכן עשתה זאת בדרך הזולה שהיא ברכבת. בדרך עצרה בערים סובייטיות והתארחה אצל יהודי המקום. היא סיפרה כי זה עתה הגיעה לבייג'ינג ברכבת הטרנס-סיבירית. לשאלתנו כיצד זכתה בוזה סינית בדרכונה הישראלי, סיפרה כי תחנתה הראשונה היתה בודפשט. היא פנתה לשגרירות סין במקום ובקשה ויזה. בראשונה כמובן סרבו, אבל היא התעקשה ובקשה להיפגש עם השגריר ואז הלא יאמן קרה. השגריר ניפגש איתה ולאחר היסוסים ודחיות העניק לה ויזה.

היא הגיעה לבייג'ינג ויצאה מתחנת הרכבת לכיכר הענקית העמוסה אנשים בחזית תחנת הרכבת. מאחר ולא ידעה בדיוק להיכן ללכת וכמובן לא ידעה מילה בשפה המזורה, פנתה לאדם שנראה לה אינטליגנטי ושאלה על מלון זול וטוב להיות בו. במקרה האיש היה דובר אנגלית ו"במקרה" הוא היה בדרכו מפגישה במשרדנו בחזרה לעירו, צ'הנגדה. כמובן שתוך כדי שיחה התברר לו שהאישה ישראלית והוא הנחה אותה למשרדנו, אשר לא היה רחוק מתחנת הרכבת המזרחית של

בייג'ינג. צירוף מיקרים בלתי יאמן.

העיתונות

למרות מאמצינו העיתונות המקומית התעלמה מנוכחותנו בסין. בבואנו יצרנו קשרים עם עורכי עיתונים וניסינו לעניינם במעשינו. ליואל היו שיחות רקע רבות עם מספר עיתונאים בסוכנות הידיעות "סין החדשה", Xin Hua. הם התענינו אבל בפרוש אסרו עליהם לכתוב. האחראי על השידורים באנגלית ברדיו בייג'ינג, יהודי אנגלי בשם מוריס, בא לראיין אותי ובתגובה לספקנותי באשר לשידור הראיין הוא הבטיחני שהראיין ישודר. פתחתי את הרדיו בשעה היעודה ושמעתי ראיין, אבל עם אורח מזדמן מאנגליה. לאחר מכן התנצל מוריס על טעותו ותמימותו.

הפעם הראשונה שהוזכרנו היתה בעקבות טכס הפתיחה הרשמי של משרד הקישור, וזאת רק בעיתון "יומן סין (China Daily)" היוצא לאור בשפה האנגלית ובעיתון היומי למדע וטכנולוגיה. העיתון למדע וטכנולוגיה, עיתון מדעי יומי יחיד מסוגו בעולם, נוסד באמצע שנות ה-80 ע"י האקדמיה הסינית למדעים, בהשתתפות גורמים נוספים ביניהם משרד ההגנה. המטרה היתה להביא לידיעת הסינים את הנעשה בעולם בתחום המדע והטכנולוגיה ולדברי העורך, גם להציג בעולם את הישגי סין במדע (עיתון בשפה הסינית! ?). לעיתון שליחים במספר ארצות בעיקר בארה"ב אבל גם בפקיסטן ודרום קוריאה (לא בדיוק ארצות בולטות במדע) לעיתון פעילות החורגת בדיווח מדעי. הוא גם מארגן סמינרים אליהם מוזמנים גם מדענים מארצות המערב.

אחד הנושאים החביבים עליהם הוא ההיסטוריה של התפתחות המדע בעולם בכלל ובסין בפרט. גילינו כי הסינים אובססיביים לגבי העיסוק בהיסטוריה של עצמם ושל אחרים, בדומה לאובססיביות שלנו. ג"י ולינדה מתיוס מספרים בספרם "מיליארד אחד" על ביקור של אורח מארה"ב בכפר קטן בפרובינציית ההנאן. לשאלתו את זקני הכפר האם הוא הזר הראשון המבקר בכפר ענו בשלילה. כאשר שאל האם ביקר בכפר מסיינר שוב ענו בשלילה. הוא המשיך ושאל האם באו הכובשים היפנים לכפר והתשובה שוב היתה שלילית. בתסכולו שאל איזה זר ביקר בכפר. לשאלה ישירה זו ענו כי היו אלה המונגולים. כידוע המונגולים הגיעו לסין במאה ה-13. דוגמה זו ממחישה את הגישה הסינית להיסטוריה כאילו היא חלק מהמציאות.

בפגישה אתנו שהתקיימה כשבועיים לאחר בואנו לבייג'ינג הדגיש סגן מנהל המחלקה הבינלאומית של העיתון היומי למדע וטכנולוגיה את רצונם לקבל חומר על המדע בישראל ביודעם "כמה היהודים חריפים טובים במדע", משפט ששמענו לעיתים

קרובות. הם הוסיפו ש"הבדלים פוליטיים לא צריכים לפגוע בקשרים מדעיים - מדע הוא רכוש העולם". לבקשתנו שיתנו פרסום להקמת משרדנו בבייג'ינג הציעו לערוך שיחה מקצועית איתי ובדרך זו להביא לידיעת הציבור על קיומנו. לא הסכימו לכתוב כתבה ספציפית על המשרד, זה עדיין היה מוקדם מדי. בהמשך שלחנו להם פרסומים על ההישגים המדעיים האחרונים של מכון ויצמן והאוניברסיטאות אותם פרסמו בעיתונם באדיקות. לעומת זאת חדשות על הנעשה במזרח התיכון ובישראל פורסמו בצורה יבשה ועניינית כמעט מידי יום בעיתונות הכתובה והאלקטרונית. העיתונות הביאה את פרטי האירועים בדרך כלל בצורה מדויקת, לעיתים גם ניתנו הסברים ופרשנויות ללא נקיטת עמדה. המאמרים בעיתונות, עד כמה שיכולנו לשפוט מתרגומי המאמרים על ידי הצוות הסיני של המשרד, היו ללא משוא פנים ובהחלט לא עוינים.

האריזה והמהות

העובדה שטכס חנוכת משרד הקישור נערך במלון שלנו ובצניעות היתה חשובה. הסינים מחשיבים מאד כיצד הדברים נראים כלפי חוץ יותר מאשר את מהותם. מותר לבקר דברים הנעשים ע"י השלטון ביום-יום אבל לא את השלטון בכללותו, מותר לעשות זאת בשקט אבל לא בפומבי. אין זה בלתי תקין לעשות מעשה בלתי תקין כל זמן שאינך נתפס - רגש האשמה אינו חשוב כרגש הבושה. הם מוכנים לקבל שנויים גדולים יותר כאשר הם אינם גלויים מאשר כאשר הם חשופים. ברגע שדברים שהצניעות יפה להם עולים לפני השטח השלטון מגיב באלימות כמו ב-4 ליוני בטיהנאמן ולאחרונה נגד הפה לונג גונג. את השיעור הזה למדנו מהר ואני זוקף את הצלחתנו בסין, וזאת גם נאמר במפורש יותר מאוחר למשרד החוץ שלנו, לכך שידענו לשמור על חוש מידה תוך מאמץ מתמיד לקדם את האינטרסים שלנו. ידענו לדבר אל בני שיחנו בגובה העיניים, מתוך כבוד והערכה שכנראה בלטו לעין ויצרו תגובה דומה מצידם.

דוגמה נוספת לכך שהאריזה חשובה יותר מהמהות הוא הסיפור שסופר לנו מספר ימים לאחר בואנו ע"י יהודי אוסטרלי ידוע, איזי ליבלר, בעל קשרים טובים בסין, שהיה נשיא ההסתדרות הציונית באוסטרליה ויותר מאוחר נבחר לסגן נשיא הקונגרס היהודי העולמי. פרנסתו היתה על משרד נסיעות גדול באוסטרליה, אבל זמנו הוקדש בעיקר לפעילות ציבורית. הוא בא לסין כדי להסדיר מפגש של יהדות אסיה והפסיפיק בבייג'ינג. המקומיים הראו התלהבות קטנה מאוד לרעיון והדבר, כמובן, לא התממש אלא לאחר כינון יחסים דיפלומטיים בין סין

לישראל.

מר ליבלר סיפר לנו כי השגריר האוסטרלי מסר לו שמשרד החוץ של סין דרש מכל השגרירויות שלא להזמין אותנו לאירועים רשמיים כפי שמזמינים נציגויות זרות אחרות. לא האמנו לסיפור, הוא לא נשמע "הגינני" גם משום שלא היינו מודעים למעמדו של מר ליבלר. זה היה עדיין שלב הנאיביות שלי וחשבתי שההיגיון שלי הוא זה הנהוג גם בסין. אגב, דוגמה נוספת לתמימותי היה הספק שלי בהזרתו של יואל גילת להיות זהיר בשיחותי הטלפונית כי מאזינים. מה כבר יש לשמוע מאיתנו? הרי הסינים מודעים לכך שאיננו עוסקים בדברים שהסודיות יפה להם ופשוט חבל על המאמץ. מסתבר שהאזנה לשיחות נציגים זרים הוא עניין שבשגרה, כמו שסיפור יותר מאוחר. אני מניח שציפּו לשמוע דרכנו גם ידיעות בעלות ערך כלכלי, לאו דווקא פוליטי. בכל מקרה, בבדיקה בשגרירות ארה"ב וגם בארוחה שקיימנו יותר מאוחר עם השגריר האוסטרלי הסתבר שאמנם ליבלר צדק.

סין בעיני נציגויות זרות

מצאנו עניין בדברים שנאמרו לנו בזמן ארוחה, ע"י הנספח האוסטרלי לענייני חקלאות. אוסטרליה החזיקה בסין באותו זמן את שגרירותה הגדולה ביותר בעולם, מאחר והם ראו בסין לא רק סיכויים אלא גם סיכונים משמעותיים. לפי דבריו היו חששות כבדים מהתפתחויות עתידיות ואיש אינו מהמר על העלול לקרות. להערכתם, באותה עת הכוחות השמרניים בסין מתחזקים ויש סכנה מוחשית למהפך במדיניות הפתיחות לעולם החיצון. שינויים קיצוניים כבר קרו בעבר. לפי תסריט זה, תהליך השיפור בתנאים הכלכליים ייבלם, אם לא יתהפך, ורבים יכנסו לייאוש. למשטר יהיה יותר חשוב לשמור על מעמדו מאשר על טובת האוכלוסייה. במקרה כזה עלולה להיווצר בעיה אדירה של אנשי ספינות סינים שציפו את אוסטרליה ויפן, כפי שקרה בסיום מלחמת וייטנאם. האוסטרלים, וגם היפנים חוששים מכך מאד. במציאות של היום ברור כי החששות היו חסרי בסיס.

פגישה נוספת עם איש שגרירות אוסטרליה, היועץ המדעי ד"ר יהן אי, כלכלן במקצועו, היתה מאלפת להבנת החשיבה שלהם על סין. בראשונה הוא סיפר על הערכתם כי הבעיות העיקריות של סין הן עוני, פיתוח, ותקשורת ומתוך כך הם תומכים בפרויקטים הקשורים לחקלאות, אנרגיה ותחבורה. אבל בהמשך גלגל על החשיבה במערב כי תוך זמן סביר ניתן להפוך את השוק הסיני לשוק חופשי של היצע וביקוש. לדעתו השוק הסיני נמצא במצב כרוני של עודף ביקוש על היצע ורק שליטה מרכזית תוכל לשמור על איזון. גם הערכה זו נמצאה שגויה.

ביקרנו באופן רוטיני בשגרירויות זרות

ונפגשנו עם שגרירים ונציגים אחרים גם לארוחות ידידותיות, אבל לאהוזמנו לאירועים רשמיים. המהות לא כל כך חשובה כל זמן שהצורה הנכונה נשמרת. אגב, השגריר הראשון שהזמין אותנו לארוחה מיוזמתו היה השגריר המצרי. גם בהתפתחות היחסים בין סין לארצות הברית יש דוגמאות להחשבת האריזה יותר מהתוכן. לאחר תקופה ארוכה של סירוב הסכימו הסינים שהאמריקאים יביאו לסין מופע של אומנות (פסנתרן ידוע) בתנאי שהמגעים יהיו במסגרת אקדמאית בלבד (נגינה בקונסרבטוריון לבעלי מקצוע) ולא יהיו פרסומים וקונצרטים פומביים. לאחר סירוב ממושך הסכימו לביקור מרצה בתחום התרבות, אולם לאחר שהגיעה התברר שאותם אנשים איתם היתה צריכה להיפגש היו מוכרחים באופן פתאומי להיות מחוץ לעיר. גם אנחנו נתקלנו בקושי ליצור חילופי תרבות, כמו להביא תערוכות או להקות ואפילו לא בודדים כמו את הצ'לן, עוזי יוזל. נאמר לנו כי הזמן עדיין אינו בשל לפעולות "ראוותניות". סרבו גם להבאת להקות פולקלור סיניות לארץ.

חשיבות מיוחדת ראינו ביצירת קשרים עם אנשי השגרירות של ארה"ב כדי ללמוד מהם על רזי היחסים עם הממשל הסיני הן בתחום המקצועי והן בתחום הפוליטי. טבעי שבשגרירות של ארה"ב יהיו מיוצגים בני שבטנו. אחד מהם, סימון שוחט, היה זה שעזר לנו להכיר את האנשים הרלבנטיים בשגרירות, כולל השגריר. אנשי המקצוע שפגשנו היו הנספח לענייני מדע, מר תומס, שלא היה איש מדע אלא איש משרד החוץ לפני הפנסיה, שהתמצא בענייני סין אבל לא בענייני מדע. האיש השני היה הנספח לחקלאות מר באור ועוזרו יונתן גרסל, אשר בן דודו בשם זה עבד כמדען במכון ויצמן.

האמריקנים החשיבו מאוד את היחידה החקלאית שתפקידה העיקרי היה להעריך את יכולי הגידולים העיקריים כמו גרעינים, כותנה, גידולי שמן וכו'. הם הסתובבו בסין ובדקו ממקור ראשון מה מצב השדות. הדבר היה חשוב להם כדי להעריך את מצב שוק הקומודיטי העולמי בשנה שתבוא וכך להעריך את מחירי המוצרים. הם אפילו לא שמרו את הנתונים לעצמם אלא דיווחו עליהם בפגישות חודשיות של "פורום הנציגים החקלאיים" הזרים, שדאגתי להיכלל ביניהם.

יונתן גרסל סיפר לנו כי כהכנה לתפקידו בשגרירות הוא נשלח לתשעה חודשים לקורס ללימוד השפה הסינית. כך נוהגים עם כל הנשלחים לשגרירויות. בישראל אנחנו היינו רחוקים מאוד מסדר כזה. האיש המקצועי השלישי היה הציר יועץ לענייני תרבות ועיתונות, מר מקיני ראסל. בגלל תפקידו ומעמדו הוא נישלח ללמוד שנתיים סינית ולקבל רקע על התרבות הכללית והפוליטית של סין לפני שהוצב בבייג'ינג

לתקופה של ארבע שנים. הוא גילה ידידות רבה כלפינו והדגיש את ידידות ארה"ב לישראל. המחלקה שלו היתה ממוקמת בבניין ניפרד מהשגרירות, זאת כדי לאפשר לסינים לבקר ולהשתמש בספריה של שרות האינפורמציה. אבל לדבריו לאחר יוני 1989 מעט מאוד סינים העזו לבקר. משרדו דאג להוציא לאור ע"י מוציאים לאור בסין ספרים רבים שתורגמו לסינית. המימון לא היה ישיר אלא ע"י רכישת מספר מסוים של עותקים בסכום שכיסה על ההוצאות. ראינו זאת כמודל עבורנו, אלא שבשנים הבאות שגרירות ישראל הביאה לסין ספרים ישראלים שתורגמו לסינית ויצאו לאור בישראל.

פגישה מעניינת במיוחד היתה לנו עם הציר-יועץ לעניינים פוליטיים, מר דונלד קייזר, איש תוסס ובעל מודעות פוליטית אנטי סינית. דעותיו היו מוכרות גם לסינים ולאחר עשהה מאמצים לפגוש סינים המתנגדים למשטר הזהירו אותו בצורת ניקוב הצמיגים במכוניתו ושבירת החלונות. הוא העריך שהיחסים הקרים בין סין לארה"ב נבעו מאי נכונותה של סין לפייס את האמריקאים לאחר הקטל בטיהאנאמן. שפיטתו את המשטר הסיני היתה דרך משקפת של האמריקנים, וזו גם היתה מדיניות ארה"ב. דרך משקפת זו העולם צריך לעמוד בצפיית של צורת החשיבה, ההתנהגות והחיים של ארה"ב. אי הסכמה עם ארה"ב זוכה לביקורת נוקבת, ולעיתים להענשה. סין בודאי לא עמדה בצפיית אלו.

כצופה חדש בנעשה בסין לא יכולתי להיות שותף לדרך חשיבה זאת וכישראלי ראיתי סדרי קדימויות אחרים. לא יכולתי לשכוח את שנות ה-50 בארה"ב, שנים בהן שהיתי שם לצורך לימודי, שהיתה תקופה די קשה בגלל פעילותו האנטי דמוקרטית של סנטור מקארתי. זו היתה תקופה אותה אמריקני ממוצע מעדיף לשכוח כאשר הוא מותח ביקורת על אחרים. בהקשר זה קשה גם לשכוח את הרג הסטודנטים באוניברסיטת קנט באוהיו, אשר בעקרון לא היה שונה מאשר טיהאנאמן. אמנם העוצמה היתה שונה אבל גם השחקנים והציפיות מהם היו שונים. כחמישה חודשים לאחר בואנו מר קייזר הזמין אותנו למסיבת קוקטייל רשמית (בניגוד לכללים). ההזמנה היתה מכוונת ונבעה מהרגשתו כי הגיע העת שנוכר לסינים מחוץ לחוג המצומצם של אנשי האקדמיה. גם תחושתנו היתה שהסביבה מצפה מאיתנו להתחיל להיות מעורבים ומאחר שהסינים לא הרימו קול צעקה הבנו שאנו יכולים להתחיל לחרוג מהמגבלות שהטילו עלינו. עשינו זאת על בסיס העיקרון הסיני של הדרגתיות, צעד צעד.

פורום הנציגים החקלאיים

ב"פורום הנציגים החקלאיים", אשר התקיים

בערך אחת לחודש, הציגו המשתתפים נושאים שונים שעניינו אותם ושחשבו שיעניינו את השאר. אנוכי הכנסתי חידוש בזה שהזמנתי איש חיצוני, את מנהל יחידה הגדול באזור "שלושת הערוצים" (The Three Gorges) על נהר היאנגצה. החברה היתה שייכת למשרד המים ובראשה עמד שווה קהוזנג וסגנו ז'ו ווייפינג, שהיו בביקור בארץ ואשר בהמשך היו לנו לעזר רב בארגון קורסים בסין. נושא הסכר הגדול היה באותו זמן בחדשות בעיקר בגלל הויכוח הציבורי על הצורך בהקמתו ועל התועלת והנזקים שהוא עלול להביא. עצם העובדה שהנושא היה בויכוח ציבורי פתוח היה יוצא דופן בארץ בה הכול נקבע ע"י המנהיגות המתחלפת בקצב איטי. הסיבה לכך היתה כנראה העובדה שהויכוח בין המצדדים למתנגדים נמשך כבר לפחות ארבעה עשורים. ההרצאה עוררה עניין וויכוח בין המשתתפים ונראה לי מעניין להציג את הנושא כאן.

למעשה הרעיון עלה כבר בשנת 1919, בזמן המהפכה האזרחית בראשותו של סונג יאצן והפלת המשטר הקיסרי. הוא קיבל תנופה לאחר המהפכה הקומוניסטית ואושר ע"י הוועד המרכזי רק בשנת 1992, כך שההרצאה ניתנה עוד לפני ההחלטה הסופית ולכן עוררה עניין רב. הסכר תוכנן כמפעל פיתוח אדיר בגודלו. לפי התכנית אורכו של הסכר 2,000 מטר מגדה לגדה, גובהו 185 מטר והשטח המוצף כ-120,000 דונם. מחירו 10.7 מיליארד דולר (הערכות מאוחרות יותר היו של 25 מיליארד דולר) ותקופת הזמן להקמתו 18 שנים. נפח המאגר שלו 31 מיליארד מטרים מעוקבים ויכולת הפקת חשמל של 17,680 מגה וואט לשנה.

היתרונות היו ברורים: הגדלת תפוקת החשמל של סין ב-10% מבלי לזהם את הסביבה בתחנות כוח של דלק פוסילי; פיקוח על השיטפונות במורד הנהר, שקרו לעיתים תכופות וגרמו לנזקים גדולים ברכוש ובנפש; עידוד הכלכלה המקומית; בנפח של עד 10,000 טון יוכלו לנוע בין הערים שלאורך הנהר.

החסרונות היו לא פחות ברורים: הסכנה להתמוטטות ולקסטרופה במורד הנהר. דוגמה לסכנה כזו היתה התמוטטות סכרים בפרובינציית חנהאן בשנת 1975; התמלאות הסכר בסחף; השפעה על איכות הסביבה בגלל נפח המים הגדול ופיתוח הקרקע עבור העקורים; פגיעה בדגה המיוחדת לנהר ובאתרים ארכיאולוגיים לאורך חופיו; מחיר גבוה מדי וחוסר כדאיות כלכלית; הצורך בעקירת 1.13 מיליון תושבים, והעברתם למקומות ישוב אחרים.

המרצה כמובן הציג את הפרויקט כדבר

חינוכי לסין שיביא תועלת רבה לסין כולה ולאזור המדובר במיוחד. הוא המעיט בחשיבות החסרונות והדגיש שסין תדע להתגבר עליהם. בעיית הסחף ניתנת לפיתרון, מרבית שכיות החמדה העתיקות יועברו למקומות יבשים, הדגה המיוחדת כמו דולפין היאנגצה תשמר, ולכן אין מה לדאוג. לעומתו היו בין המשתתפים כאלה שלמדו את הנושא ופקפקו בדבריו, בעיקר מתוך בקורת בסיסית על הפרויקט. כולם שמו את הדגש על נושא הישוב מחדש של העקורים, דבר שהעיק על זרים הן בסין והן מחוצה לה בגלל חשדנות בסיסית בגישה של ממשלת סין לפעולות הדורשות הפעלת "שכנוע" על המעורבים.

קודם כל התווכחו על המספר שלדעת אחד מהם יהיה עד לסימום של הסכר יותר קרוב ל-1.9 מיליון בני אדם מאשר ל-1.13 ולפי דווחים אחרונים הגיע ל-3 מיליון בני אדם. המרצה הדגיש את היכולת של כל העקורים להיקלט באזור ע"י פיתוח שטחים בלתי מפותחים עבור אלה שירצו להמשיך בחקלאות ובנית עיירות ומפעלי תעשייה עבור תושבי העירות שיוצאו וחקלאים שירצו להחליף את מקצועם. לדבריו העובדה שלמעלה מ-50% מהתושבים אינם חקלאים תקל על המעבר. לעומת זאת הדגיש אותו מומחה זר כי יהיה קושי לפתח אדמות בלתי מיושבות בגלל היותן על שיפועים מעל המותר ושיש למעשה פחות שטח בלתי מנוצל מהערכת המרצה.

בשיחה עם אחד המשתתפים לאחר ההרצאה הוא ציין כי חלק מהביקורת שהאינטלקטואלים מטיחים בפרויקט נובע מדעתם כי יש כאן סדר קדימויות מעוות. סכומי העתק המושקעים בבניית הסכר צריכים להיות מושקעים בחינוך מהגיל הרך ועד לאוניברסיטה. לדעתם מנהיגי האומה מעוניינים יותר בפרויקטים מרהיבים המביאים תהילה מיידית מאשר בפעילות אפורה של יום יום לקידום איטי של נושאים שאינם מרשימים בטווח הקצר אבל הרבה יותר חיוניים לקידום האומה לאורך זמן. אין ספק שהיה אמת בחלק מהדברים. ההשקעה בחינוך היתה נמוכה מהדרוש ועל כך הסכימו גם חלק ממנהיגי האומה כפי שיתואר בהמשך. אבל כנראה גם לפיתוח תשתיות פיזיות כמו ייצור חשמל היתה חשיבות. לא תמיד מצליחות ממשלות למצוא את האיזון הנכון בין שני הכיוונים. בשנים האחרונות אמנם היתה השקעה יותר משמעותית בקידום ההשכלה הגבוהה.

בעיית הסכנה מהתמוטטות לא הועלתה בפגישה אולם באחד הפרסומים מצאתי תאור של התמוטטות הסכרים הגדולים באנצ'ואו ושימאטואו אשר בפרובינציית חנהאן. מקרה זה הועלה כאזהרה למה שיכול לקרות בסכר הגדול. באוגוסט 1975 סופת טיפון בעוצמה ללא תקדים הכתה

באזור מזרח חנהאן והביאה 1000 מ"מ גשם בשלושה ימים. סכרים רבים שניבנו בעת הזינוק הגדול קדימה לאחר שמאו הכריז כי "החשוב ביותר הוא לאגור מים ולהרחיב את ההשקיה", לא עמדו בלחץ הכמויות האדירות של נגר והתמוטטו. 600 מיליון מטרים מעוקבים של מים זרמו כקיר במורד הנהר במהירות של 48 ק"מ/שעה והרסו הכול בדרכם, הציפו שטחים נרחבים וגרמו למותם של 85,000 בני אדם ולאיבוד ביתם של מיליונים נוספים. בהמשך הזמן רבים נוספים מתו ממחלות ומרעב כך שסך הכל הניספים היה כ-230,000.

זו היתה קטסטרופה בממדים בלתי צפויים. אחת הסיבות להתמוטטות סכרים אלה ועשרות סכרים קטנים יותר במעלה הנהר היתה הפזיזות של בנייתם, חלקם ללא תכנון ופיקוח נאותים. הסכרים הגדולים, לעומת זאת, תוכננו לעמוד בסופות בעלות התכנות של 1000 שנים, אשר על בסיס הנתונים שהיו קיימים אז היו בעוצמה של כ-500 מ"מ גשם בשלושה ימים. המגלשות של סכר הבאנצ'ואו לא יכלו לעמוד בכמות מים של סופה פי שניים גדולה יותר וכך המים עברו על גדותיו וגרמו להתמוטטות. הסיכוי כי דבר מסוג זה יקרה בסכר הגדול של שלושת הערוצים, אשר תוכנן בקפדנות גדולה, קטן, אבל האפשרות תמיד קיימת.

בשנת 2003, עשר שנים לאחר תחילת הבניה, ערכנו טיול בספינה לשלושת הערוצים וראינו את הסכר בבנייתו. הויכוח הסתיים, התושבים הועברו ברובם לאזורים גבוהים יותר לאורך הנהר והבניינים שניבנו עבורם היו נאים יותר מהחושות בהן גרו לפני כן, והסכר נראה בכל הדרו - משהו אדיר ומרשים. אבל כמובן הבעיות עדיין קיימות. העצירה הראשונה של הספינה היתה "בעיר הרפאים", בה נמצאים מקדשים עתיקים וביתנים אשר לפי המסורת הם נרדפים ע"י רוחות רפאים בדרכם לפגוש את מלך הגהנום. זה מקום ביקור פופולארי לת"ירים שפרנסו 40,000 תושבים בעיר שזה היה מקור מחייתם היחיד. העיר הקטנה הזו יועדה להיות מתחת למי האגם. עבור תושבי העיר נבנתה עיר מודרנית בצידו השני של הנהר, אבל מקור מחייתם יעלם. כדי לבנות את העיר החדשה היה צריך להפקיע קרקעות מחקלאים, שגם הם נשארו ללא פרנסה. בסופו של דבר ייווצרו מקומות עבודה חדשים, אבל עד אז יהיו סבל והתמרמרות רבים.

בשנת 2006 נסתיימה בניית הסכר ובשנת 2009 הסתיימה בניית תחנת הכוח. אמנם כבר עתה עלו בעיות סביבתיות שבחלקן היו צפויות, אבל להערכת הגורמים הרשמיים מרבית הבעיות תבואנה על פתרונו. אחת הסיבות שהועלו כגורם לרעש האדמה הגדול בס'צ'ואן בשנת 2008 היתה המשקל הגדול של מים שנאגרו מאחורי הסכר.

טיילת לאורך הנהר, שופינג בכל פינה וחייל לילה סוערים: אם אתם מגיעים לסין, אל תפספסו את שנחאי

כמו הירושלמים והתל אביבים, גם תושבי שנחאי ובייג'ינג - שתי הערים הגדולות והמרכזיות בסין - מתווכחים כבר שנים מי גר בעיר יותר שווה. בייג'ינג, כמו ירושלים, היא עיר בירה עמוסה במשרדי ממשלה. עיר עתיקה, עם היסטוריה עשירה, שבכל פינה שלה ניתן למצוא שרידים מרשימים של עבר מפואר: העיר האסורה, מקדש השמיים, החומה הגדולה, קברי המינג. שנחאי, כמו תל-אביב, היא עיר צעירה יותר, תוססת יותר, קוסמופוליטית יותר, בירת העסקים של המדינה. אבל כאן נגמר הדמיון לישראל.

שנחאי היא עיר כמו שיער אמורה להיות, עם רחובות שנועדו להליכה ובנייה אורבנית צפופה. רחובותיה של בייג'ינג רחבים כמו נהרות, ונדמה שהם נבנו עבור טנקים - לא עבור בני אדם: עיר שהיא מדבר עצום ממדים של בטון ואספלט, שמתוכו בוקעים קומפלקסי מגורים ענקיים וגורד' שחקים מפלצתיים. לשנחאי יש סטייל. לבייג'ינג יש נשמה. מועדוני הלילה של שנחאי מלאים בעורכי דין, בנקאים וברוקרים בחליפות. המועדונים של בייג'ינג מלאים באמנים ובסטודנטים תפרנים.

זהו מאבק שאין לי סוף, אבל בקרב אחד - הקרב על התיירים - בייג'ינג מנצחת בגדול. הרבה יותר מטיילים מסתובבים בסמטאות העתיקות (ההולכות ומתמעטות) של עיר הבירה הסינית מאשר על גדות נהר החואנג-פו בטיילת המשופצת של שנחאי. וחבל. כי לשנחאי יש הרבה מאוד מה להציע. אם אתם מתכוונים להגיע לסין, אל תוותרו על שנחאי. קל זול להגיע אליה (ראו במסגרת נפרדת) והחוויה שהיא מספקת, כפי שכבר בוודאי הספקתם להבין, שונה מאוד מזו שמספקת בייג'ינג.

הבונד

טאי-צ'י וגורדי שחקים

במשך מאות שנים הייתה שנחאי אחת מערי הנמל החשובות ביותר במזרח, אולם רק באמצע המאה ה-19 - זמן קצר לאחר המפלה המוחצת שנחלו הסינים במלחמת האופיום הראשונה - קבעו בה את מושבם הסוחרים הזרים הראשונים. בתחילה הגיעו הבריטים, המנצחים הגדולים של המלחמה, ובעקבותיהם האמריקאים והצרפתים. בתוך שנים ספורות צצו במרכז העיר, על הגדה המערבית של נהר החואנג-פו, עשרות מבנים קולוניאליסטים

מרשימים בשלל סגנונות ארכיטקטוניים. רובם נותרו עומדים על תילם עד עצם היום הזה ומקנים לשנחאי מראה אירופי ייחודי.

בטיול רגלי קליל לאורך הבונד (The Bund), הטיילת הקסומה של העיר, אפשר לראות רבים מהם וביניהם בניין המכס, בניין הקונסוליה הרוסית ומלון השלום (Peace Hotel) היפהפה. המלון נבנה על ידי משפחת ששון היהודית שבנה היגרו מעיראק והקימו אימפריית נדל"ן עצומת-ממדים בשנחאי.

בשעות הבוקר המוקדמות ובערב מתכנסים על הטיילת מקומיים רבים, בעיקר פנסיונרים. על רקע קו הרקיע המודרני והמהמם שמעצבים גורדי השחקים של פודונג, אזור העסקים של שנחאי שמתנשא מעברו השני של הנהר, מבצעים הפנסיונרים הסינים תרגילי טאי-צ'י בצוותא. בלילה, כשכל המבנים מוארים בשלל צבעים, מומלץ לעלות על אחת מספינות התיירים הרבות שמשיטות לאורך הנהר.

נאנג'ינג

השופינג הצפוף בעולם

נאנג'ינג (Nanjing Lu) הוא אחד מרחובות הקניות העמוסים ביותר בעולם: מדרחוב רחב ידיים והומה אדם המשתרע מכיכר העם של שנחאי ועד הטיילת. המדרחוב, בסך הכל קילומטר וחצי, משמש בית לאלפי עסקים קטנים וחנויות כלבו ענקיות שמוכרות כל דבר אפשרי, מזיפים סיניים זולים ועד מותגי יוקרה בינלאומיים מפורסמים שמחזיקים פה חנויות דגל רשמיות. הרחוב, שכבר באמצע המאה ה-19 היה יעד מרכזי לשופינג, מושך אליו מאות אלפי בני אדם מדי יום. יש שעות ביום שכמעט בלתי אפשרי לצעוד בנאנג'ינג לו מבלי להתחכך בתיירים סינים כפריים נלהבים שעולים אליו לרגל, כשהם לבושים בחליפות הפועלים המשופשפות שלהם. רן שאן, רן האי", הוא ביטוי סיני ידוע שנועד לתאר את הצפיפות הבלתי רגילה שממנה סובלת המדינה המאוכלסת ביותר בעולם: "אנשים כמו הר, אנשים כמו ים". סיור קצר לאורך נאנג'ינג לו ביום שבת אחרי הצהריים יאפשר לכם לחוש את הביטוי הזה על בשרכם.

פארק פושינג

עפיפונים ואופרה

קשישים שעושים טאי-צ'י תחת כל עץ רענן, ילדים קטנים שמתרוצצים עם עפיפונים, ריקודי-עם המוניים על הדשא - אין בשנחאי מקום טוב יותר מפארק פושינג (Fuxing Park) לברוח אליו מהמולת העיר ולראות כיצד המקומיים מעבירים את שעות הפנאי שלהם.

הפארק, ריאה ירוקה ענקית בלב לבו של מה שהיה פעם הרובע הצרפתי של העיר (The French Concession), עמוס בכל שעות היום במשפחות עליוזות שפורשות שמיכות פיקניק בצל העצים. פנסיונרים רבים (חלקם חמושים בכלובים קטנים עם ציפורי-שיר) מתקבצים בפארק למשחקי קלפים, שחמט או שירה בציבור - כולל סבתות בפיג'מות, עם שיער צבוע ומנופח, שפוצחות לפתע בביצועים מרשימים של מיטב להיטי האופרה הסינית מכל הזמנים עם ליווי של להקה מאולתרת. אל תוותרו על שיטוט ברחובות הסמוכים שבהם, כמו בשכונות ישנות אחרות בשנחאי, תולים התושבים את הכביסה שלהם לייבוש בחוץ על כל דבר שהם מוצאים, מעמודי חשמל ועד תמרורים.

דונג טאי לו

בודהות, חיילי טרקוטה ומקלות אכילה

יש מעט מאוד עתיקות אמיתיות בדוכני העתיקות של דונג טאי לו (Dong Tai Lu), אחר השווקים הצבעוניים ביותר בשנחאי. את כל הדברים השווים באמת רכשו אספנים מביני עניין כבר מזמן. לא משנה כמה מתפורר ומתקלף נראה לכם פסל הבודהה שהמוכרת הממולחת מנסה לדחוף לכם בכמה מאות דולרים בטענה שמדובר בפריט נדיר מימי שושלת המינג - רוב הסיכויים הם שהאישה שמחזיקה בפסל עתיקה ממנו בהרבה. בהנחה שאתם מודעים לכך שכל מה שנמכר כאן זה זיופים והעתקים ושהמחיר הסופי שתשלמו צריך להיות בהתאם, יש בשוק המקסים הזה לא מעט מציאות בתחום המזכרות: חיילי טרקוטה קטנים, פסלונים של מאו רזה דונג, כובעי צבא סיניים, כרזות של פרסומות לסגירות משנות העשרים, מפות ישנות של שנחאי וסטים מציעצים של מקלות אכילה מסורתיים. חובה להתמקח - ומכל הלב.

מוזיאון הפופגנדה

השטן האמריקאי ומאו רזה דונג

כשיאנג פיי מינג, פרופסור חביב לאנגלית, התחיל לאסוף לפני 16 שנה פוסטרים של תעמולה קומוניסטית מהסוג שהיה נפוץ בסין בין שנות ה-40 לשנות ה-70, אף אחד מהחברים שלי לא הבין למה הוא מבזבז כל כך הרבה כסף על התחביב המשונה הזה. היום הוא כבר מחזיק ברשותו יותר מעשרת אלפים כרזות, חלקן נדירות ויקרות מאוד, ונחשב לאחר המומחים הגדולים ביותר בסין לאמנות הפרופגנדה, תחום שהפך בינתיים ללהיט

היסטורי. במוזיאון הפרטי שלו (Shanghai Propaganda Poster Art Center), הממוקם במרתף של בניין מגורים, אפשר לראות לקט נבחר של כמה מאות פוסטרים מתוך האוסף העצום והמרתק. בין הפנינים: ציורי שמן ענקיים של מאו מימי מהפכת התרבות וכרזות מיליטנטיות בסגנה סובייטי הקוראות לפועלי העולם להתאחד נגד האיום האמריקאי האימפריאליסטי.
www.shanghaipropagandaart.com

בית הכנסת אוהל משה היסטוריה יהודית

מבין המטיילים הישראלים שמגיעים לשנגחאי רק מעטים מקרישים יותר מכמה רגעים להיסטוריה היהודית העשירה שלה. קשה להאשים אותם: בעיר כה גדולה ומבלבלת קל לפספס את מה שעשרות שנות שלטון קומוניסטי ותנופת בנייה ופיתוח חסרת תקדים הצליחו להעלים ולהסתיר. את הגטו היהודי ההולך ונעלם של שנגחאי, למשל, ששימש בימי מלחמת העולם השנייה מקלט זמני ליותר מ-20 אלף יהודים שנמלטו מאימת הנאצים, ושאת שרידיו כמעט בלתי אפשרי לאתר ללא מדריד מקומי (דביר ברגל, ישראלי המתגורר בעיר, מעביר סיורים מיוחדים מהסוג הזה. ניתן לפנות אליו דרך האתר www.shanghai-jews.com).

קשה לאתר גם את בית הכנסת המפואר "אוהל רחל", הנעול בתור מתחם סגור של משרד החינוך של שנגחאי ואינו פתוח לציבור.

חשובה לכם, אל תתקרבו לכאן בסופי שבוע: כל-כך הרבה תיירים צובאים על הגנים, שפשוט אי-אפשר לזוז.

מינט

כרישים ודוגמניות

לא חסר לאן לצאת בשנגחאי, אבל לילה בבר-מסעדה מינט (Mint) הוא חוויה שאסור להחמיץ. הדרינקים, כמו ברוב הברים הנמצאים באזור הבונד, יקרים אפילו בסטנדרטים מערביים (מחית של הקוקטייל הכי זול עומד על 90 יואן, כ-14 דולר), אבל בסופי השבוע מפוצצת רחבת הריקודים שלו באנשים הכי יפים בעיר, שחלקם, למרבה הזוועה, מצטופפים על הבר כשהם חנוטים בחליפות עסקים. הנוף שנשקף מחלונות הבר - שממוקם בקומה ה-24 של אחד מבנייני המשרדים הסמוכים לנהר - מרהיב לא פחות. די-ג'יאים בינלאומיים רבים מגיעים לכאן כקביעות, והמסיבה דועכת בדרך כלל רק לקראת הזריחה. להשלמת החוויה מומלץ לרקוד הרבה, להשתכר היטב - ואז ללכת לאט-לאט בתוך מסדרון הכניסה המוביל לבר, שמשני צדדיו אקווריומים ענקיים שבתוכם שוחים כרישים. אם אתם מחפשים מסיבות קצת פחות פרוצות שימו פעמיכם לשיין טין די (Xin Tian Di) שברובע הצרפתי הסמוך, אזור של סמטאות עתיקות משופצות שהומה ברים ומועדונים קטנים עם להקות קאברים פיליפיניות.

<http://www.m1ntglobal.com/club-shanghai>

ידיעות אחרונות

התייר המזדמן גם לא מודע לרוב לכך שרבים מהבניינים הישנים והמרשימים של שנגחאי נבנו על-יד סוחרים ואנשי עסקים יהודים עשירים. על כל אלה אפשר ללמוד בביקור קצר בבית הכנסת "אוהל משה".
(Shanghai Jewish Refugees Museum), אחר המבנים היהודיים היחידים ששרדו את תלאות השנים ואת מהפכת התרבות האלימה שסחפה את סין לפני חצי מאה. בית הכנסת משמש היום מוזיאון צנוע לתולדותיה של מה שהייתה פעם הקהילה היהודית הגדולה ביותר במזרח הרחוק.

גני יוואן

מקדשים ודגי זהב ענקיים

פאן יונראן היה בן טוב. במשך עשרים שנים רצופות, באמצע המאה ה-16, עמל ובנה גן פרטי ענק ומפואר כדי לשמח את אביו הקשיש, אחד הפקידים הבכירים ביותר באותם ימים של שושלת המינג. במאה ה-19 הוחרב הגן במהלך מלחמת האופיום. הוא שוקם רק כדי להיהרס שוב, במאה ה-20, במהלך הכיבוש היפני בשנגחאי. למרבה המזל, את מהפכת התרבות האלימה של מאו דזה דונג הגן דווקא שרד - והיום מדובר באחת מפינות החמד היפות ביותר בעיר. גני יו יואן (Yu Yuan Gardens), כפי שקוראים למקום היום, משתרעים על שטח עצום של 2 קמ"ר, וכוללים בתוכם מסלעות מרשימות, פגודות יפהפיות, גשרים מעוצבים ואינספור מקדשים שביניהם שוחים דגי זהב גדולים בתוך אגמים מלאכותיים. אם שפיותכם

על קשרי הידידות עם סין

ת. קאופמן

לשלטונות העיר חרבין ולפרובינציית הילוצ'יאן על דאגתם לתושביה היהודים של העיר, אשר הביאו לפיתוחה של העיר בצפון סין. לצערנו, בשנותיים האחרונות עוברת סין תהליך הפרטה והתוצאות ניכרות בבית הקברות היהודי בחרבין. חלק משטח בית הקברות הופרד והפך להיות לחלק מבית הקברות הסיני בו קוברים את ילדי סין אשר הלכו לעולמם בארצות שונות בתבל. בניין בית הכנסת סגור, ובית הקברות מוזנח. זוהי דעת כל המבקרים לאחרונה בחרבין בשנותיים האחרונות. אנו משוכנעים, ששלטונות חרבין וחבל הילוצ'יאן ייקחו את העניין לתשומת לבם ויטפלו לשינוי המצב השורר כיום. בית העלמין בחרבין, היחיד בסין, מהווה מצבת זיכרון היסטורית לעבר היהודים בה, ויש לו גם חלק ניכר בהיסטוריה של העיר חרבין ושל סין כולה. נקווה ונאמין, שבית העלמין בחרבין יישמר לדורות הבאים.

ישראל-סין יתמכו בכל מאודם בשידורי תחנת הרדיו הסינית, אשר יהו מוקד משיכה לתושבי הארץ להכרת העם הסיני וארצו. כולנו, יידי סין בישראל, מאחלים הצלחה לתחנת הרדיו הסינית בעברית.

בית העלמין היהודי בחרבין

בית העלמין היהודי בחרבין הוא אתר שימור למורשת העבר היהודי בסין, בהיותו בית העלמין היחיד ששרד מתוך שתיים עשרה קהילות יהודיות בסין. סביב בית הקברות קיימת חומה ובין הקברים סלולים שבילים, בכניסה נבנה בית כנסת (העתק מבית הכנסת הגדול של חרבין). במשך כמעט עשרים שנה נשמר בית הקברות הודות לשלטונות חרבין ופרובינציית הילוצ'יאן. הייתה זאת הכרת תודה לעבר היהודי בסין. מאות מיוצאי חרבין, תושבי העיר לשעבר ביקרו בבית העלמין תוך מתן כבוד ליקיריהם שמצאו מנוחה אחרונה על אדמת סין. ככל הזדמנות הדגשנו את תודתנו העמוקה

שידורים בעברית בתחנת רדיו סינית
אחד האירועים החשובים בהידוק מערכת הידידות עם סין, הוא תחילת שידורים בשפה העברית ברדיו בסין. הצעדים הראשונים ניטעו בפגישה שהייתה בין עובדי תחנת הרדיו הסינית עם יוצאי סין בישראל. הודות לאיגוד יוצאי סין בישראל ואגודת הידידות ישראל-סין, התקיימה בחודש יולי פגישה בין עובדי תחנת הרדיו הסינית עם יוצאי סין המתגוררים כיום בישראל. קרוב ל-15 מיוצאי סין ספרו על חייהם בעבר בסין, על הקהילה היהודית בסין ועל קשריהם עם העם הסיני והמדינה. ראינו את אלה ישודרו בקרוב ברדיו בסין. מטרתה של תחנת הרדיו הסינית בעברית אינה רק לספר את האמת על סין ועל עמה, על ההישגים והקשיים, אלא לבנות גשר בין שני העמים. איגוד יוצאי סין בישראל ואגודת הידידות

א
י
ג
ו
ד
י
ו
א
י
ס
י
ל

בשלהי שנת 1938, שבועות ספורים לאחר מאורעות ליל הבדולח בגרמניה, יצא ד"ר ארנסט מיכאליס, רופא ממוחז שלזיה, לדיון בוועדה הרפואית הממשלתית בברלין. הוא ביקש להגר עם משפחתו למדינה אחרת, שבה נזקקו לשירותיו הרפואיים. מיכאליס, בדומה ליתר המשפחות היהודיות בגרמניה, החל לחפש דרכי מילוט. חוקי נירנברג שהועברו ב-1935 והמאורעות שבאו לאחר מכן, דחפו את מיכאליס לנוס בהקדם מאדמת המדינה.

"רצינו לברוח לארצות הברית אבל לא הייתה אופציה - המכסה כבר הייתה מלאה", סיפרה בתו של מיכאליס, מריאנה ברלי, "גם לישראל לא הרשו הבריטים להיכנס. אמרו שמחפשים רופאים בחרבין שבמנצ'וריה, ואבא מיד חתם על חוזה עם בית החולים מקומי". ברלי מספרת כי במאוס 1939 עלתה המשפחה על אניית הפאר האיטלקית קונטרורודה, בדרכה לשנחאי ומשם לחרבין. אלא שלאחר חודש של הפלגה ומטרים ספורים מהיעד, גילו הנוסעים כי מנצ'וריה סגרה שעריה לכל הבאים מסין, ובלית ברירה הושארו בשנחאי. משפחת מיכאליס הובלה לטייג'ין, בשל המחסור הגדול ברופאים בעיר.

את סיפורה של משפחת מיכאליס מבקש הרדיו הסיני הבינלאומי (CRI) לשמוע. באחרונה פנתה הנהלת הרדיו לקהילת יוצאי סין בישראל והזמנים להשתתף בתחרות סיפורים אישיים על אודות אותה התקופה, בפרויקט הנקרא "החוויה הסינית שלי". הרדיו משדר בלמעלה מ-40 מדינות בעולם, ובארץ פועל כאתר אינטרנט חדשותי. סיפורים אחדים כבר נשלחו ובקיץ הקרוב יוכרז הזוכה, שייסע עם משפחתו לטיול שורשים בסין במימון הרדיו. ברדיו טוענים כי המטרה החשובה יותר של הפרויקט היא חיזוק הקשרים בין העמים דרך הקהילה ששרדה, ולא פחות חשוב, תיעוד והנצחה

של מה שנותר מהקהילה הגדולה שהיגרה לסין באותה העת - ילדי הפליטים. מריאנה ברלי (81), בתם היחידה של גרטרווד וד"ר ארנסט מיכאליס, היתה רק בת שמונה כשפגשה לראשונה ברחוב הסיני. אולם המראות הסגוניים וריחות התבלינים נותרו טריים בזיכרונה עד היום. "הייתה לי ילדות מאושרת. הלכתי לבית ספר יהודי ושם רכשתי לי חברים שאני בקשר עם חלק מהם עד היום. שחינו בקיץ והתגלגלנו עם סקטים על הקרח בחורף", היא משחזרת.

"היה לנו המון אורז, עוף ואגוזים בבית, כי המשרת שלנו היה סיני", מספרת ברלי. לפי הזכור לה, "הסינים באופן כללי חיו בעוני גדול והרבה מתו ממחלות וזיהום. למרות שהיינו עשירים מהם, הם לא התנכלו לנו אף פעם והיו טובים אתנו, הם העריכו אותנו על שסיפקנו להם עבודה, הם היו המלצרים

במסעדות ובבתי הקפה של היהודים ועבדו בבתי שלהם". היום היא מתגוררת בתל אביב בתל אביב עם בעלה, ולה שני ילדים ושישה נכדים.

יהודי טייג'ין ניהלו חיים מסורתיים. הם פקדו את בתי הכנסת בשבתות ובחגים, ערכו סעודת שבת כהלכתה וקיימו נשפי תחפושות בפורים. במהלך המלחמה הגיעו אליה קבוצות פליטים יהודים מצרפת, מגרמניה, מאנגליה, מאוסטריה, מהולנד ומאסיליה.

חיו בנייתוק מהעולם

הפליטים היהודים החלו במלאכת שחזור חיי הקהילה שחיו בה ערב המלחמה באירופה. "חיינו בבועה, ללא עיתונים או חדשות מהעולם, לא ידענו מה קורה בחוץ", סיפרה מריאה, "ידענו שיש מלחמה ואנשים נשלחו למחנות ריכוז, אבל אף אחד לא תיאר לעצמו שהגרמנים, אנשי התרבות והרוח שהכרנו, יכולים להיות אכזריים כל כך. רק לאחר המלחמה הבנו את ממדי ההרג והשוואה

והיינו בהלם. אבל כבד. אבי קיבל מכתב מהצלב האדום שהוריו הועברו מגרמניה לאושוויץ, וזהו, כל המשפחה נמחקה".

כ-28,000 יהודי אירופה הצליחו להגר לסין מארצות המוצא שלהם במלחמת העולם השנייה. פלישת יפאן לסין ב-1937 וכיבוש חלקים ניכרים ממנה גרמה לנטישת הממשלה המקומית והצבת ממשלת בובות על ידי הכובש היפאני, והותירה את נתיבי הגישה הקרקעיים והימיים למדינה פתוחים וללא פיקוח. "עם פרוץ המלחמה, התחילו אחרוני הפליטים להגיע לסין. אלפי מהגרים יהודים הגיעו על אניות, רובם לשנחאי", אמרה פרופ' איירין איבר, היסטוריונית ליהדות סין מהחוג ללימודי אסיה באוניברסיטה העברית, "שם כבר ישבו שתי קהילות מבוססות - קהילת הבגדאדים שמנתה 1,000 איש, וקהילת יהודי רוסיה שמנתה 7,000 איש".

בין המשפחות שברחו ליפאן היתה גם משפחת ורטנס. הם היגרו מוורשה שבפולין לווילנה עם פרוץ המלחמה, ועם פלישת הסובייטים לליטא ביוני 1940, נפוצה שמועה על קונסול יפאני רחום לב בשם צ'יאונה סוגיארה שמחלק ליהודים אשרות כניסה זמניים ליפאן, כיעד מעבר למדינת ההמשך - סין. המשפחה עזבה את כל רכושה ונסעה ברכבת הטרנס-סיבירית במשך עשרה ימים עד הגעתה לסיביר, ומשם עברו לדרום יפאן. "המשפחה הייתה מרוצה מהשהות ביפאן", אמרה בתם היחידה של יעקב ויהודית ורטנס, נינה, שאחרי המלחמה נישאה לנחום אדמוני, שכיחן בשנות ה-80 כראש המוסד. המשפחה נותרה שם כמה חודשים עד שנתפסה על ידי השלטונות היפאניים ואולצה לעזוב לסין.

על פי עדויות ויומנים שרשמו תושבים סינים ויהודים באותן השנים, נרקם סיפור חיה הסגוני של הקהילה המולטי אתנית בשנחאי. "בין 1941-1939, הפליטים הצליחו לבנות חיים תרבותיים", אמרה איבר, "וזו הצלחה גדולה של אנשים שבאו בלי רכוש, ולמרות הקושי - הוציאו עשרה עיתונים בגרמנית וארבעה בידיש. בנוסף לזה, היה גם תיאטרון בידיש ובגרמנית".

בדצמבר 1941 תקפו היפאנים במפתיע את הבסיס האמריקאי "פרל הארבור" שבהוואי, והחלה רשמית מלחמה בין יפאן וארה"ב. היפאנים, במקביל, כבשו עוד חלקים בסין ושליטתם במדינה הפכה למוחלטת. הם התאכזרו לסינים, ועל היהודים במדינה

לזכרה של שרה רוס

ת. קאופמן

4-במאי, בירושלים, הלכה לעולמה ידידתנו מסין שרה רוס.

גם כאשר מגיע האדם לגיל מתקדם, ושרה עמדה השנה לקראת יום הולדתה ה-98, אובדנו רב לכל מי שהכירה מקרוב, היה ידידה, חברה, מכרה. הייתה זאת אישה מיוחדת במינה: נבונה, משכילה, אוהבת חברה ונאהבת על ידה. על כן, כה קשה לכתוב עליה בשפת עבר - הייתה, ולא תהיה עוד.

אפשר, אני חושב, צריך לכתוב ולדבר על אנשים כמו שרה. ברחוב הסיני שלנו בישראל, וברחוב היהודי של עברנו בסין, אנשים כמו שרה היו מעטים. עברה של שרה בסין קשור עם שורה של ערים שם התגוררו יהודים: היו אלו חיילר, חרבין, צ'נצ'ון, שנחאי. שרה ובעלה אלי קשרו את חייהם עם צילום, ולאורך שנים היה זה מקצועם. בשנחאי היו בעלי סטודיו. עם הגיעם לישראל עם בנם דני, התגוררו בירושלים ובנו חיים חדשים, אך עם אותו מקצוע אשר היה לחלק בלתי נפרד מחייהם ומאהבתם.

אלי ושרה הפכו לצלמים רשמיים של בית הנשיא בירושלים. בתקופת עבודתם התחלפו ששה נשיאי ישראל - יצחק בן-צבי, זלמן שזר, אפרים קציר, חיים הרצוג, יצחק נבון ועזר וייצמן. שרה, בהתחלה יחד עם אלי, ומאוחר יותר לבדה לאחר מותו של בעלה, ליוותה כמעט מדי יום את האירועים שהתרחשו בבית הנשיא. היא הוציאה לאור שלושה

רצון לברך את שרה ליום הולדתה. כך זה היה שנים רבות. השולחנות כרעו תחת מגשי האוכל, שהוכנו על ידי שרה וגליה גורנשטיין, ידידתה המסורה של שרה שהייתה קרובה אליה במיוחד.

כל ביקור אצל שרה היה לחג, פגישה מלאת התרשמויות מהאישה המיוחדת הזו, שהייתה תמיד עליזה וצעירה ברוחה. היא אהבה מוסיקה, שירים, רומנסים רוסיים. ניחנה בקול טוב, ובבית נשמעו לרוב שירים בביצועה.

קשה, בלתי אפשרי לשכוח את אישיותה של שרה, מלאת חיים, ידידותית, בעלת חוש הומור.

ביום שישי, 4 במאי, בשעה 10.00 נשמע צלצול הטלפון, גליה הודיעה על מותה של שרה. ההלוויה התקיימה באותו יום, בשעה 16.15 בבית העלמין גבעת-שאול. לאסוף את כל הידידים של שרה היה בלתי אפשרי.

המשפחה - הבן והנכדים קבוצת חברים - כעשרה עולים חדשים מרוסיה ואנחנו שלושה - סיה פודולסקי, רשא ואני, ייצגנו את עברה הסיני של שרה, מלווים אותה בדרכה האחרונה. הבן דני אמר "קדיש" וגופתה של שרה נטמנה באדמה ליד בעלה האהוב, אלי.

כך הסתיימה דרכה של ידידתנו שרה. עוד שם יקר נכנס למסגרת השחורה של האין, אך בתוך הזיכרון שבלב הוא קיים, חי ויחיה בתוך כל אחד מאתנו. שרה רוס - שמה ודמותה יישארו עמנו עוד שנים ארוכות.

יהי זכרה ברוך!

אלבומי צילומים - שניים בשפה האנגלית ואחד ברוסית. אלו הם לא רק תולדות בית הנשיא, אלא תולדותיה של מדינת ישראל.

שרה הייתה לא רק הצלמת הרשמית של בית הנשיא, אלא גם צלמת של הקהילה הקטנה של יוצאי סין - איגוד יוצאי סין. במשך 40 שנה, בהתנדבות, ללא קבלת תמורה או הוצאות נסיעה, הטביעה וחרתה שרה בצילומיה את ההיסטוריה של איגוד יוצאי סין. רוב הצילומים פורסמו ב"בולטין".

יש לציין את הקשר הארוך והתמידי בין שרה לשתי קבוצות אוכלוסיה בירושלים. קבוצה אחת - כללה את חברי סוכנות הידיעות הסינית "סינחואה" שהגיעו לישראל והיו נציגי העיתונות והטלוויזיה הסינית. קבוצה שנייה - עולים חדשים מרוסיה שהגיעו לישראל בתחילת שנת 1990, ביניהם עיתונאים, סופרים ואנשי תרבות אחרים. שתי הקבוצות היו אורחים רצויים וקבועים בביתה של שרה. בייחוד, יש לציין את עבודתה של שרה באגודה להגנת בעלי חיים. אהבתה לבעלי חיים הייתה ללא מיצרים. היא עבדה באגודה בירושלים להגנת כלבים, ועזרה בגיוס תרומות למענם.

יום הולדתה הפך למסורת - מפגש בביתה. היה זה יום של דלת פתוחה החל משעה 10 בבוקר עד שעות הערב המאוחרות, הגיעו והלכו ידידים - המוני חברים, ידידים מסין ויוצאי רוסיה, גם סינים שהתגוררו בירושלים ועבדו בישראל. כולם הגיעו מדי שנה, מתוך

(המשך מעמוד 9)

"זו ההיסטוריה שאנחנו לא יכולים לשכוח, העם היהודי צריך תמיד לזכור כי סין נתנה לנו יד כאשר היינו זקוקים לזה ביותר", אמר ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו בחגיגת לציין יום ה-20 שנים יחסים דיפלומטיים של סין-ישראל בתל אביב ב-24 בינואר.

שימור ההיסטוריה

בסדרה של פעילויות משותפות, הכוללות פורומים, תערוכות ותחרויות תכנון שהתקיימו בין תלמידי שנחאי ואוניברסיטת תל אביב. הם הציעו עיצובים עבור מרכז חדשנות יהודי-סין שיפתח באפריל, המוקדש לשימור המורשת התרבותית בשכונת שנחאי שבו פליטים יהודים רבים חיו.

"אנחנו עובדים על מנת להגן על המורשת ולקדם את הפיתוח החדש של העיר", אמר פרופ' משה מרגלית שעומד בראש מכון תל אביב ואונסק'ו למורשת המודרנית.

יהודים שחיו בשנחאי במהלך המלחמה. מסד הנתונים מאפשר לאנשים למצוא שם את משפחות הפליטים התגוררו במהלך שהותם בשנחאי.

לאחרונה מוזיאון הפליטים היהודיים בשנחאי ומשרד התרבות הגרמני במימון משותף ערכו תערוכה ענקית בברלין ובהמבורג בפירוט על חייהם של הפליטים היהודים בשנחאי במהלך מלחמת העולם השנייה.

תערוכה דומה התקיים בישראל. צ'ן ג'יאן, מנהל מוזיאון הפליטים היהודים בשנחאי, אמר לגלובל טיימס שזאת המסורת של העם הסיני להיות פתוח, מסביר פנים וסובלני, לא רק ליהודים אלא גם לאנשים ממדינות אחרות.

"על ידי ציון יום זה בהיסטוריה, אנו מוקירים את זה ושואבים השראה, אשר יעזור לעתיד טוב יותר בין הסינים לישראלים", אמר צ'ן.

לאה גרבר תרמה לסיפור זה.

בעוד רוב הרובע היהודי של שנחאי נעלם בשנים מאז מלחמת העולם השנייה, בית הכנסת אוהל משה נשאר כתזכורת לכמה עשרות אלפי יהודים שהעיר הסינית הזאת הצילה בזמן השואה. נבנה על ידי יהודי רוסיה בשנת 1927 במחוז הונגקיו בצפון שנחאי. בית הכנסת היה היעד העיקרי לפליטים היהודים בעיר. למרות שחזיתו לא השתנתה, משמש הבניין עכשיו כמוזיאון הפליטים היהודים בשנחאי. זוהי התחנה הראשונה למבקרים רבים המעוניינים במידע על חוקר השואה, דוד קרנצ'ר, הנקרא "הנס של שנחאי". בערך 20,000 פליטים התיישבו מסביב לבית הכנסת, באזור בשם סקטור המוגבל לפליטים חסרי אזרחות, אבל ידוע יותר בשם הגטו היהודי. האזור של בערך מיל רבוע היה מוקף ביפנים ששלטו בעיר, היה גם בית ל-1000,000 שנחאים, שקיבלו בברכה את השכנים החדשים שלהם, לפי ג'יאן חן, מנהל

המוזיאון. "אחרי המלחמה באוקיינוס השקט ב-1945, היהודים האירופאים לאט לאט עזבו את שנחאי", אמר מר חן. "למרות זאת, הם תמיד ראו בשנחאי כבית שני, וקראו לעיר "תיבת נח". אולמות התצוגה 2 ו-3 של המוזיאון מראים את סיפורם של 20 יהודי שנחאי במילים ותמונות. לפעמים המבקרים מספרים סיפורים בעצמם, אומר דביר בר-גל, (47), עיתוני שנולד בישראל ומעביר את זמנו בטיולי הליכה בנקודות יהודיות משמעותיות בשנחאי מאז 2002. "היום הייתה לנו אישה שחיה 10 שנים בגטו", אומר מר בר-גל, "לפני שלושה ימים, סטודנט משנחאי הגיע לטיול. סבא שלו היה ספר באזור ואנחנו מצאנו את תמונתו על הקיר". סיפור מועדף על הנס כהן, שהיה בן 13

כשהוא ומשפחתו הגיעו לשנחאי. הבר מצווה שלו התקיימה באוהל משה. בסופו של דבר הפך לחזן באזור סן פרנסיסקו. אבל עד שהוא חזר לשנחאי, סרטן גרון לקח לו את הקול כך שהוא סיפר את סיפורו באולם הראשי של המוזיאון בעזרת קופסת קול אוטומטית. האזור שמקיף את המוזיאון נקרא המחוז ההיסטורי של טילנקיו (TILANQIAO), אשר מכיל את המגורים היחידים שהשתמרו היטב בהם השתמשו הפליטים. במבט ראשון, זה יכול להראות כרחובות שנחאי ישנים טיפוסיים, אבל זה דורש רק קצת דמיון כדי לראות איך החיים היו כש-30 איש חולקים חדר. נקודה אחת בולטת במחוז היא נקודת המפגש של כביש צ'ושאן, וכביש הושאן, דרומית מהמוזיאון, בזמנו המקום נקרא "וינה הקטנה" בגלל הסגנון האירופאי של בתי הקפה, החנויות ומועדוני הלילה.

השגרירה גאו יאנפינג בטקס לרגל חגיגת ה-20 שנה ליחסים הדיפלומטיים בין סין וישראל ושנת ה-20 להקמת אגודת ידידות ישראל-סין

בפברואר 2012, השגרירה גאו יאנפינג הוזמנה להשתתף בטקס החוגג 20 שנה לכינון היחסים הדיפלומטיים בין סין וישראל ו-20 שנה להקמת אגודת הידידות ישראל-סין ונשאה נאום בכינוס השנתי של יהודי שנחאי. יותר מ-70 אורחים, כולל היועץ דאה יומינג ונציגים משגרירות סין ואגודת הידידות ישראל-סין השתתפו בפעילות. השגרירה גאו יאנפינג ברכה את הנוכחים לרגל 20 שנות כינון היחסים ואת תדי קאופמן לרגל 20 שנים לאגודת ידידות ישראל-סין. היא אמרה שהיא מאוד שמחה שיש לה את ההזדמנות לשנן את העבר ולהביט לעתיד עם האנשים שחיו בשנחאי. הסינים והיהודים

חלקו היסטוריה משותפת ארוכה והדדית. הסינים עזרו לקורבנות השואה במלחמת העולם השנייה ובני העם היהודי חיו באושר בסין. אנו מקווים שהם ייקחו את ילדיהם לראות את "ביתם" בסין. השגרירה גאו יאנפינג התייחסה לזה שבמהלך 20 שנים של היחסים הדיפלומטיים בין סין לישראל, הגיע שיתוף הפעולה בתחומים שונים בין שתי המדינות להישגים וההבנה והידידות בין שני העמים התחזקו. אנו מקווים שאגודת ישראל-סין תמשיך לתמוך ולתרום לטובת שני העמים. מר תדי קאופמן, יו"ר אגודת הידידות ישראל-סין ואיגוד יוצאי סין אמר, שמאז הקמתה

תרמה אגודת הידידות ליחסים בין סין וישראל ותמשיך לעשות כך. שלושה נציגים מהקהילה היהודית נאמו ונזכרו בסיפוריהם כאשר חיו בסין, והביאו את אהבתם ותודתם הסיני. הנואמים התרגשו מאוד במהלך דבריהם ויחד איתם התרגשו מאוד כל הנוכחים. לאחר האירוע, חברים מהאגוד וחברים אחרים של השגרירות נגשו לשגרירת סין בישראל, גאו יאנפינג, כדי לחוץ ידיים ולדבר. מדיה הכוללת את רדיו סין הבינלאומי, סין מרכז טלוויזיה, "Guanming Daily", ומדע וטכנולוגיה יומי דיווחו על האירוע. (משגרירות סין בישראל, 2012/04/06)

טיול חנוכה עם צוות שגרירות סין בעמק חפר

פלוריה כהן

אתר ונדל

הופעת מקהלת ילדים

הקבוצה עם המדריך במתקן הטיהור האזורי

בפארק הסחלבים

טיול של ליאורה גחפנר דנקנר, בתה של סוזנה סלאוצ'ר

סוזנה סלאוצ'ר, אמה של ליאורה, בילדותה ליד נהר סונגרי

הבת של ליאורה כמעט 70 שנה מאז, באותו מקום

בכניסה לבית העלמין היהודי

גליה וליאורה במוזיאון ההיסטוריה היהודית בחרבין

במוזיאון ההיסטוריה היהודית בחרבין

IGUD YOTZEI SIN IN ISRAEL
Association of former residents of China
P.O Box 29786, Tel-Aviv 61297
Tel: 03-5171997, Fax: 03-5161631
www.jewsofchina.org ❖ igud-sin@013.net

אגוד יוצאי סין
רח' גרודנברג 13
ת.ד. 29786, תל-אביב 61297
טל': 03-5171997 פקס': 03-5161631